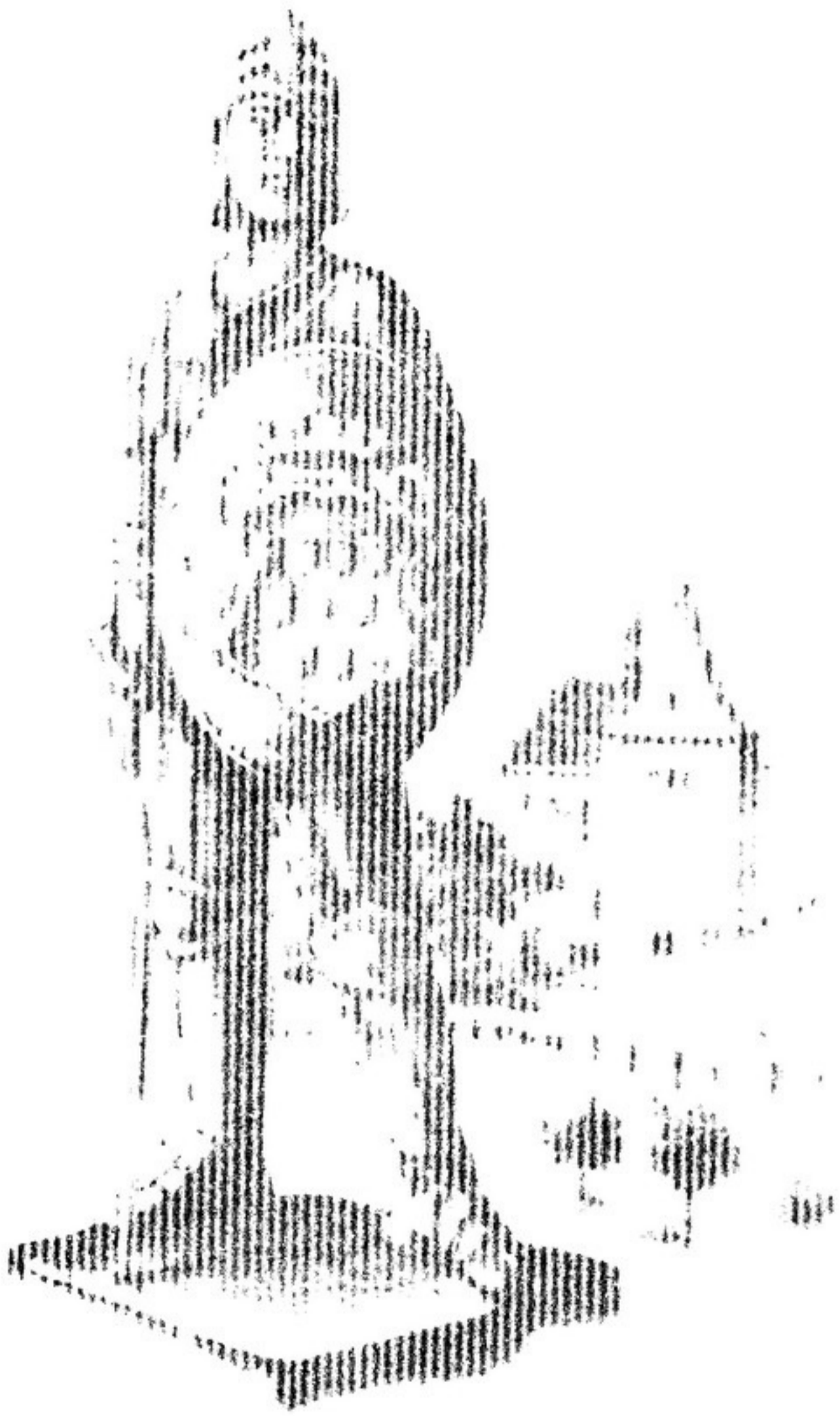

РОМАН
ПАСТУХ

ВУДИЦЯМИ
СТАРОГО
ДРОГОБИЧА

ПОМЛАНЕ ПЛАКТУХ

ВУЧИЛИШТИМ

СТАРОГО

ПРОГОБИЧА

P. Placubox

**ББК 63.3 (2Ук-4Льві)
П19**

Книга розповідає про старі вулиці, будівлі, підприємства, пам'ятки, про славетних і маловідомих людей, ремісниче, культурне і торговельне життя Дрогобича, відтворює за спогадами старожилів звичаї, традиції і побут його мешканців у період з кінця ХІХ ст. і до 1939 р. Перед читачами оживе неповторний колорит цього 900-річного прикарпатського міста.

Художнє оформлення Р. А. Гимона

Рецензент М. Й. Шалата

Редактор А. І. Шулежко

П 0503020902-032 Без оголошення
М214(04)-91
ISBN 5-7745-0441-7

© Роман Пастух

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Всі ми відчуваємо, як нині зріс інтерес до історії. Не стільки до історії взагалі, сказати б, всесвітньої, як до історії рідної країни, рідного краю, свого міста чи села. В цьому інтересі простежується не просто людська допитливість. Ні, йдеться про речі далеко серйозніші, глибинні — основоположні для формування національного самоусвідомлення. Ми хочемо знати витoki, корені свого народу, свого роду.

Хто ми? Звідки ми? Який спадок залишили нам попередні покоління? Що з нього взяти з собою, передати нащадкам? Оці питання — як? коли? чому? де? звідки? — супроводжують людину від дитинства і до старості. Бо така вже її природа — йти від незнання до знання, від знання — до освіченості, від освіченості — до мудрості.

Якщо говорити про дрогобичан, то вони теж цікавляться історією свого міста. Вік Дрогобича — приблизно 900 років, а може, й більше. Русини-українці жили тут з незапам'ятних часів, боронилися від нападників, обробляли землю, торгували... Мало відомостей збереглося про перші століття розвитку міста. Трохи більше — про середньовічні часи, ще більше — про період кінця ХІХ — початку ХХ ст. і до 1939 р., коли Західна Україна увійшла до складу Радянської України.

Але такий-ось парадокс. Запитайте молодих дрогобичан, що вони знають про рідне місто перших чотирьох десятиліть нашого століття, і більшість нічого, окрім загальних фраз, не скаже. Як жили люди, чим цікавилися, де і що знаходилося, коли і що будувалося

тут? Не скаже, бо не знає. Про це не говорилося, не писалось — сама постановка таких питань вважалася хибною, а то й шкідливою.

Спілкуючись зі старожилами Дрогобича, дійшов до думки: треба записати їх розповіді. Адже тих, хто пам'ятає старе місто, стає все менше...

Так визріло бажання розповісти про вулиці Дрогобича дорадянських часів. Використав опубліковані матеріали, деякі документи, архівні джерела. Але в основу книги покладено згадки людей про колишні вулиці, будинки, підприємства, пам'ятники, звичаї, традиції тощо. З них і постане образ старого Дрогобича. Не все максимально повно згадали нині свідки не такої вже давньої, а все ж далекої для нас історії. Тож подякуймо їм за згоду взяти нас із собою в уявну мандрівку вулицями і майданами міста кінця ХІХ — перших десятиліть ХХ ст. Бо чи трапиться ще така нагода?

Найбільше мені допоміг у збиранні та впорядкуванні матеріалу корінний дрогобичанин з діда-прадіда І. М. Губицький, чий рід згадується ще в середньовічних документах. Народився Іван Михайлович у 1901 р. на вулиці Чесного Хреста (нині Зварицька), в сім'ї бідних міщан. Батько його працював комірником на невеличкому приватному підприємстві, мати була домогосподаркою. Рано залишившись сиротою, І. М. Губицький виховувався у бабусі, потім у бурсі, вчився у «нормальній» (початковій) школі.

Коли почалася перша світова війна і бурсу «розв'язали», тобто закрили, він ходив до ремісничої школи. Згодом вивчився на слюсаря. До 1939 р. Іван Михайлович, завдяки високій кваліфікації, сумлінному ставленню до справи, мав постійну роботу на нафтопереробному заводі, залізниці. Трудовий стаж його перевищує півстоліття.

Скільки розповідав Іван Михайлович про вулиці

старого Дрогобича, стільки я дивувався його, без перебільшення, феноменальній пам'яті, яку він зберіг у своєму віці. Особливо це стосується прізвищ, дат, деталей побуту, родоводів, цін тодішніх товарів і т. ін. Вдячний і за те, що під час наших мандрівок вулицями міста він ані разу не поскаржився на втому і нерідко по 4—5 годин спокійно ще й ще пояснював, нагадував, згадував. І. М. Губицького можна назвати живою енциклопедією життя старого Дрогобича.

Постійно сприяли у пошукові своїми спогадами, порадами старожили міста М. Ю. Куйдич, О. М. Вовк, Й. В. Петричка, М. М. Гаврилюк, М. С. Воробець, Л. Я. Луців, М. Й. Романяк, Я. І. Ольховий, А. Б. Шраєр, В. М. Катриняк, історик і краєзнавець П. В. Сов'як, Я. Є. Гарун. Чимало слушних зауважень з приводу достовірності, точності окремих моментів висловив у процесі роботи над рукописом завідуючий кафедрою української літератури Дрогобицького педінституту ім. І. Франка, краєзнавець, професор М. Й. Шалата. Всім їм — моя щира подяка.

І ще. В нарисах про вулиці старого Дрогобича — багато персоналій. Дехто радив згадувати в книжці прізвища лише відомих у місті людей. Але, зваживши усі «за» і «проти», вирішив зафіксувати імена й не іменитих добродіїв, які залишилися в споминах дрогобичан-старожилів доброю пам'яттю. Тож самим читачам судити, добре це чи погано — так перенасичувати текст маловідомими персоналіями.

АВТОР

ГОЛОВНА ПЛОЩА — РИНОК

Кожне давнє місто має адміністративний центр, що склався історично. В Дрогобичі таким центром багато віків була і є сьогодні площа Ринок. Після Великої Вітчизняної війни їй присвоєно ім'я В. І. Леніна, а в 1990 р. повернуто стару назву.

З усіх точок міста добре видно високу вежу ратуші, на шпилі якої з 2 квітня 1990 р. майорить національний синьо-жовтий прапор України. Дзигар-годинник з циферблатами на чотири сторони відбиває кожні 15 хвилин і години. З балкона вежі місто видно, як на долоні: цікаво бачити його дахи, спостерігати за ритмом життя, рухом транспорту.

Дрогобицька ратуша має давню історію. З середини XIV ст. місто в складі земель Східної Галичини потрапило під владу шляхетської Польщі. Воно розвивається завдяки солеварінню; зростає чисельність його населення, міцніє господарство. В 1460 р. Дрогобичу надано магдебурзьке право. Перша міська ратуша була дерев'яною, друга — з цегли, на три поверхи. Внизу знаходились кімнати в'їта, писаря та канцелярія; бургомістр і райці засідали у великій кімнаті другого поверху, де відбувалися й урочистості. Там же, за залізними дверима, була і скарбівня, в якій зберігалися «меч справедливості», казна та міський архів. Невеличкий третій поверх, під самим дахом, служив за помешкання трубачеві, в обов'язки якого входило стежити, чи не виникла десь пожежа, чи не наближаються вороги, і сповіщати про це відповідним сигналом. Звідси східці вели на балкон, що оббігав вежу з годинником довкола.

До XIX ст. споруда зістарілась. Її розібрали і в 1829 р. за проектом найвищої віденської будівельної влади звели нову ратушу — двоповерхову, з вежею і ганком. З часом кам'яні стіни будівлі розколола тріщина. Тому незадовго до початку першої світової війни і цю ратушу розібрали.

Нинішню триповерхову ратушу споруджено в 20-х рр. нашого століття. Реконструйовано і вежу. Під циферблатами годинника, на чотирьох кутах, з'явилися кам'яні грифони зі складеними крилами — символи сторожів часу. В радянський час їх знято. Площу впорядковано, забруковано «костками» — невеличкими каменями кубічної форми. Тепер у ратуші працює Дрогобицька міська Рада народних депутатів.

Декілька століть Ринкова площа була центром торгівлі. Щопонеділка їхали сюди возами селяни з усього повіту, і починався торг. Продавались-купувались дари землі, лісу, річок, ремісницькі вироби — діжки, баняки, кошики, сільськогосподарські знаряддя, столярні та інші інструменти, десятки й десятки речей, потрібних у домашньому господарстві.

Продавши свій товар, люди йшли до склепів, розташованих довкола Ринку, і купували необхідний крам. Роз'їжджались в обід і по обіді, частенько не забувши заглянути до винарні чи до корчми.

Ярмарковий день мав, звичайно, свій колорит: покупки, здибання, домовленості, гумор, ошукування продавцями покупців і навпаки, вештання непевних осіб та ін. Все це було для селянина маленьким святом, коли можна якусь годину не думати про свою тяжку роботу, податки, хатні видатки, одяг, взуття... Минав тиждень, і валки возів знову тяглися до Дрогоби́ча, де на Ринку вирував базарний люд.

Хід першої світової війни, особливо два останні її роки, засвідчував, що Австро-Угорська імперія йде до свого кінця. Але вона ще продовжувала існувати, всі-

ляко намагаючись підтримувати в своїх «нерідних» підданих бойовий дух і віру в «найяснішого татуня» — цісаря.

Певно, одним із таких намагань стало спорудження в Дрогобичі скульптури українського рицаря, відкритої 14 травня 1916 р. на честь першої річниці звільнення міста від російських військ. Скульптуру встановили перед сходами першого поверху ратуші, на південно-західному боці площі, де тепер могила і пам'ятник Героєві Радянського Союзу, генерал-майору І. В. Васильєву. Рицаря двометрової висоти, який у лівій руці тримав овальний щит з гербом міста, було піднято на постамент. Над ним звели дах на чотирьох мурованих стовпах; з трьох боків цього дерев'яного павільйончику зробили східці. Коло рицаря у святкові дні стояла почесна варта.

При відкритті скульптури відбулася «парада» за участю міських «вершків» — ксьондзів, фабрикантів, купців, лунали промови за зміцнення імперії, здоров'я цісаря. Охочим дозволяли забити в щит рицаря «зольніки» — золоті, срібні та залізні цвяхи, котрі спеціально продавали у склепі А. Туне навпроти. Зрозуміло, їх потім витягали. Рицар стійко витримував «натиск», а міська казна поповнювалася. Скульптура простояла на Ринку до кінця 1918 р.

Після Великої Вітчизняної війни перед головним входом до ратуші був побудований з бетону пам'ятник Леніну — Сталіну, потім окремо Леніну — цій складній і суперечливій особі, чия роль у втраті Україною своєї суверенності, державності тепер відома. В 1980 р. йому споруджено новий монумент з бронзи і граніту. Він простояв десять років. На вимогу переважної більшості дрогобичан, за ухвалою сесії міської Ради народних депутатів першого демократичного скликання 5 вересня 1990 р. пам'ятник демонтовано.

Нумерація будівель на Ринку починається з кутового дому, який одним фасадом виходить на площу, другим — на вулицю Ярослава Осмомисла (до 1990 р. — Міцкевича). На початку нинішнього століття тут стояв інший двоповерховий дім — з аптекою «Під білим орлом». Від осені 1914 р. до травня 1915 р. у місті перебувала російська армія. При відступі вона підпалила чотири наріжні будинки на площі. Аптека згоріла (на фотографії 20-х рр. видно, що цей кут площі порожній). Лише на початку 30-х рр. тут спорудив кам'яницю купець Вегнер, в якій на першому поверсі відкрив склеп тканин та одягу.

Разом з аптекою в 1915 р. згоріли ще два сусідні будинки: перший стояв на тому місці, де в 70-ті рр. нашого століття знаходилась Дошка пошани, а тепер будинок міськвиконкому, другий — де нині дім з магазином «Продукти». Колись у першому з них був галантерейний склеп, у другому — палітурна майстерня Юліана Бромовича. На цю адресу з-за кордону в 1901—1902 рр. надходила ленінська газета «Искра», дальший шлях якої пролягав у Росію. У 20-х рр. бориславський селянин-«вибушник» Ковальський (власник поля, на якому знайдено нафту, що фонтанувала — «вибухала»), маючи прибутки від здачі в оренду «нафтоносного» поля, купив це місце і побудував власну кам'яницю. Кімнати внизу він здавав у найм під склепи, а горішні — для музичного товариства «Боян», музичної школи.

Теперішня їдальня за магазином «Продукти» посідає колишню кам'яницю Д. Блоха, де він тримав винарню. У приміщенні нинішнього молочного магазину знаходився єврейський «кушерний» ресторан: віруючим сирцям пропонувалися тут м'ясні страви і продукти, але не з свинини, якої вони не вживали.

А на куті площі і вулички Слюсарської (зараз не має назви), що веде до скверу на вулиці Т. Шевченка

(до 1990 р.— 1 Травня), діяв з жовтня 1911 р. кіно-театр «Уранос» (згодом — «Ванда»). Фільми йшли закордонні, квиток коштував за Австрії приблизно 20 крейцерів, за Польщі — 30 грошів, що дорівнювало платні некваліфікованого робітника за кілька годин роботи. Сеанси відбувалися щоденно з 17-ї до 23-ї години. Зокрема, в 1928 р. у «Ванді» демонструвався фільм ВУФКу «Тарас Шевченко». Оскільки картина не була озвучена, то музичний супровід до неї здійснював дрогобицький хор «Боян». Кінофільм викликав величезний інтерес в українського населення міста.

Хоч кафе «Україна» (а донедавна однойменний ресторан) безпосередньо в ансамбль площі не входить, усе ж без цього закладу її не уявити. Так-от, до 1939 р. тут містився ресторан Шенгольца, на другому поверсі був готель. Обслуговували в ресторані відмінно, але й платню за це брали теж відповідну. Сюди ходили переважно багаті — нафтові магнати, купці. Серед відвідувачів було немало заядлих картярів, що «різалися» в карти до ранку.

Північний кут Ринкової площі не забудований. А попри стіну сусіднього дому ростуть сріблясті ялинки — зелене обрамлення Меморіалу жертвам фашизму, спорудженого на розі вулиць Ковальської (до 1990 р.— 6 Серпня) і Шевської. Скорботна, чорна від горя постать Матері просить жестом зупинитись перехожих біля стіни будинку, під якою гітлерівці розстріляли десятки українських патріотів. Вічний вогонь — символ пам'яті живих про полеглих у борні з гітлерівськими загарбниками.

До першої світової війни тут була будівля: купець П. Віслоцький тримав у двоповерховому домі «дрогерію» — щось середнє між аптекою, парфюмерним склепом і, по-сучасному, магазином хімічних реактивів. У серпні 1989-го зв'язківці проклали в цьому місці під тротуаром телефонний кабель, і ківш екскава-

тора на півтораметровій глибині пробив цегляне арочне склепіння підземного тунелю. Спустившись драбиною на його дно, вони... опинились у першому десятиріччі ХХ ст. Загадковий тунель виявився підземним складом «дрогерії», до того ж чималим. Залягаючи приблизно на чотириметровій глибині, склад має 2—2,5 метра висоти і тягнеться вниз, до Малого Ринку, метрів на п'ятнадцять.

Знайдено напівзотлілі дошки від полицок, поржавілі цвяхи, забиті між цеглинами, осколки пляшечок від реактивів. Добре, що вдалося відкрити цю цікаву пам'ятку і законсервувати її. Адже вкотре доводиться з гіркотою констатувати, що під час земляних робіт у центральній частині міста не ведеться кваліфіковане обстеження рештків матеріальної культури старого Дрогобича. А скільки б відкрилося невідомого з його історії!

З «дрогерією» пов'язана трагічна okazія, що трапилася восени 1914-го. Російські солдати знайшли тут «французьку горілку» — натирання від ревматизму. Вживши цього напою, вони мало не отруїлись. Біда звалила нещасних прямо на тротуарі... В 1915 р. дім згорів, і Віслоцький переніс «дрогерію» на нинішню вулицю І. Мазепи.

Поряд є приміщення перукарні. Вона стала спадкоємницею колишнього ресторану Городиського. Вчитель-українець, він за часів польської окупації не міг отримати роботу за фахом і зайнявся бізнесом. У теперішньому кооперативному магазині «М'ясо-ковбаси» знаходився склад блаватних (шовкових) і суконних тканин Міснера. Сукна були різноманітні, як і ціни на них. Кращі матеріали коштували від 20 до 35-40 злотих за метр. Якщо власник був упевнений у платоспроможності клієнта, продавав товар у кредит. Різноманітним із сукном тут можна було придбати всі потрібні до костюма додатки, лише гудзики підбирав кравець.

Через колишню вулицю Вузьку (а тепер безіменний прохід з площі до Малого Ринку) сусідує з цим домом салон одягу, де в старі часи тримав ресторан Драб'юк. Магазин «Трикотаж» відкрито недавно замість гастроному. А містився тут склеп Горовіца, який продавав вироби з металу, а також цемент.

Від початку ХХ ст. кут Ринкової площі при виході на вулицю І. Мазепи (до 1990 р.— Дзержинського) займає аптека. Колись її власником був Г. Тоб'яшек. У 1915 р. вона горіла разом з іншими наріжними домами. Через вказану вулицю навпроти є парфюмерний магазин. Давніше на цьому місці стояла корчма. Її купив бориславський різник Кльось і спорудив власну кам'яницю з масарнею — склепом буженини.

Майже вся південно-східна сторона площі в 70—80-ті рр. нашого століття забудована сучасними будинками. Знесено ж старий центральний гастроном «Верховина», де був раніше широкий проїзд аж до нинішньої СШ № 3, вздовж якого тулилися всілякі склади. Далі, перед вузьким проходом, стояв дім, на другому поверсі котрого тримав друкарню Й. Левенкопф. Крім нього, власні друкарні мали Ф. Жупник (нинішня міська друкарня на вулиці І. Мазепи) і Анеля Брось — спочатку в будинку на площі св. Бартоломея (тепер — Ярослава Осмомисла, де кафе «Ласунка»), згодом — у підвалі сусіднього дому. Друкували вони різноманітну продукцію — запрошення, вітання, книги, газети і та ін. Оформити замовлення не складало труднощів.

Забігаючи трохи вперед, додамо, що поряд з друкарнею знаходився також склеп Гофнера, який торгував хутром. Навіть таким екзотичним для дрогобичан, як коричневі шкірки австралійських кенгуру: одна шкірка коштувала 35—40 злотих, а весь «спід» до пальта — до 200 злотих.

Кутовий дім Ринкової площі з виходом на вулицю

Трускавецьку (до 1990 р.— Васильєва) за Австрії тримав Мушинський. Він робив бізнес на торгівлі вбраннями і хутром. Пізніше в його склепі продавав взуття чеський промисловець Бата, власник багатьох таких же магазинів у ряді інших міст Галичини.

Перейшовши вулицю Трускавецьку, залишаємо зліва кам'яну церкву св. Трійці, котра «замикає» площу з південного боку. Почали її будувати в 1700 р., а посвятили в 1709 р. Спочатку вона правила за костьол кармелітів при їх монастирі XVI ст. Коли західноукраїнські землі окупувала Австрія, цісар Йосиф II в 1789 р. ліквідував монастир, костьол же передав під церкву греко-католицького обряду. Приміщення монастиря деякий час займали магістратське бюро, дитячий виховний заклад, а в 1813 р. його передано отцям василіянам за умови, що ті вестимуть у ньому «нормальну», тобто чотирикласну, школу. Саме в цій школі навчався у 60-х роках минулого століття великий син землі Дрогобицької, уродженець села Нагуєвичі Іван Якович Франко. Поет і прозаїк, драматург і філософ, економіст і журналіст, фольклорист і громадський діяч, він став другим, після Шевченка, «крилом», котре підняло українську літературу на світові обшири. Трохи раніше цю школу закінчив інший український письменник — Степан Ковалів, чиєю батьківщиною є село Брониця на Дрогобиччині.

У 1911 р. на Західній Україні широко відзначалося 100-річчя від дня народження М. С. Шашкевича — українського письменника, організатора та керівника «Руської трійці» — гуртка передової української молоді, до складу якого входили також І. Вагилевич і Я. Головацький. Свою мету вони вбачали у культурному відродженні західноукраїнських земель. Головним їх кроком у досягненні мети було видання безсмертного альманаху «Русалка Дністровая». Згодом І. Я. Франко назвав цю книжечку «явищем наскрізь ре-

волюційним» для того часу. За змістом творів, мовою, духом «Русалка», за словами українського літературознавця О. Білецького, є незабутнім подвигом та бойовим виступом в оборону прав українського народу.

Того року передова українська громадськість Дрогобича встановила на церкві пам'ятну дошку з пристрасними рядками М. Шашкевича:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила,
Чому ж мова ей не мила?*

Ця дошка проіснувала до 40-х рр. нашого століття. В часи культу особи її зняли, адже викарбувані на ній слова суперечили сталінській теорії злиття мов. Кілька десятиліть про меморіальну плиту нічого не було відомо. Але дбайливістю добрих людей вона зберігалась у запасниках Дрогобицького краєзнавчого музею. У жовтні 1989 р. пам'ятку повернуто на її законне місце.

Навпроти церкви, через вулицю Бориславську, стояла книгарня Людвіка Герстмана, що згоріла в 1915 р., далі — «залізний» склеп Адлера та перукарня Кармазіна, книгарня А. Ляховича. На місці нинішнього магазину «Молодіжний» мав гарний ресторан німець Ф. Швайцер. За розповідями, сюди заходив пообідати І. Я. Франко під час відвідин міста своєї юності. Поряд у власному склепі торгував Бімсток — переважно галантереєю, взуттям. Черевики, наприклад, коштували від 15 до 40—50 злотих, залежно від якості. Чоботи треба було замовляти у шевця. По сусідству стояв ще один склеп — Бартішана, де, крім взуття, продавалися білизна, шкарпетки, рукавиці, краватки, светри.

Маленьке «місце під сонцем», тобто на Ринковій площі, зуміла ще за Австрії вибороти «Народна торгівля». Її кооперативний магазин змішаних товарів

сусідував з попереднім, аж поки вона не придбала чотири будинки поряд з нинішнім муздрамтеатром і не перенеслась до них. Продавців тоді називали «суб'єктами», касиркою могла працювати тільки вродлива дівчина, але аж ніяк не заміжня жінка. Цього вимагав статут. У такий спосіб приваблювались покупці...

Повернувши за рік, відвідувач склепу міг через широкий коридор між домами пройти просто на вулицю Жупну. Коридор зберігся досі. За ним знаходився склеп капелюхів, черевиків, а в наріжному з площею будинку тримав книгарню Якоб Пільпель. У нього були в продажу шкільні підручники та різноманітна художня література (переважно польською і пімецькою мовами, зрідка — українською). Біля Ринку, на маленькій площі св. Бартоломея (тепер — вулиця Ярослава Осмомисла, де знаходяться юридична консультація і дві нотаріальні контори), мав канцелярію адвокат Мартинович; тут був крайовий господарський банк, в якому обмінювали гроші, цінні папери.

...Прислухаймося до дзвону годинника на ратушній вежі, в якому чувається голос 900-річної історії Дрогобича. Вшануймо, оберігаймо її, гордімося нею і примножуймо її!

МАЛИЙ РИНОК

Чому ця невеличка ділянка міста називається Малим Ринком? Все стало зрозуміло, коли згадати, що великим Ринком у даній частині служила виїздна площа. Поблизу знаходився менший незабудований поліг, на якому народом і почали торгувати. Так виник Малий Ринок. До нього входили всі прилеглі вулички і провулки.

Важко сказати, чим є сьогодні Малий Ринок — вулицею, базарним майданом чи малесеньким мік-

рорайоном міста. За свідченням одного з перших дослідників історії Дрогобича В. Площанського, датованим 1867 р., «замість недавно розібраної церкви св. Трійці, котра була там, де тепер дім для злочинців, служить покармелітанський костюл цього імені».

Згадаємо й неопублікований лист, датований 1902 р. Лист цей — скарга міщан у суд на дії місцевих властей. Читаємо: «Церква міська парафіяльна св. Трійці, яка була у віданні світських пробощів, була там, де сьогодні знаходиться суд карний і кримінал. Доказом цього є труни, кості і черепи померлих наших прадідів, повикопуваних тепер при закладанні рур газових, які валяються в болоті і топтані ногами...».

Як видно, автори вважали дійсним факт існування старої церкви св. Трійці на території Малого Ринку. Навіть уточнюється її місцезнаходження: «Там, де сьогодні (тобто в 1902 р.— *Р. П.*) знаходиться суд карний і кримінал». Знаючи з розповідей старожилів, що старе приміщення суду і криміналу — то нинішній овочевий магазин, маємо підстави вірити, що церква таки існувала. Ще й нині перекази про неї можна почути з уст корінних дрогобичан. Крім того, з листа і переказів відомо про існування на Малому Ринку цвинтаря — майже неодмінного супутника церков. Кості давно померлих міщан викопували тут не лише на початку та в 20-х рр. ХХ ст., а й значно пізніше, зокрема в 1990 р., коли закладали фундамент під устаткування в приміщенні міської друкарні, що знаходиться поряд. Мабуть, до початку 60-х рр. ХІХ ст. ветхе приміщення церкви разом з приналежними їй будівлями і земельною ділянкою продали на ліцитації (аукціоні), а виручені кошти передали релігійному фонду. Замість неї парафіяни користуються нинішнім приміщенням церкви св. Трійці.

Старий цвинтар знесли, на його місці зробили сквер

і побудували дерев'яний спортивний зал. То в ньому проходили криваві дрогобицькі вибори до австрійського парламенту в червні 1911 р. Зліва цвинтар доходив до вулиці Ковальської. Тепер зрозуміло, чому при закладанні на початку нашого століття рур газових (труб, якими з «газовні» на вулиці Стрийській подавався газ для освітлення головних вулиць), при спорудженні водопроводу на Малому Ринку викопували останки людей, похованих колись на цвинтарі церкви св. Трійці. Їх було складено в труни і перезахоронено на цвинтарі на вулиці Трускавецькій.

Повернемося до суду карного і криміналу. Куди вони ділися? Після спорудження в 20-х рр. «торгової галі» (нині там — гуртожиток педінституту і кооперативного училища, кафе «Бістро», магазин «Все для дітей») суд і кримінал певний час містилися в ній, також — на вулиці Стрийській, у будинку теперішнього педінституту.

Непоказним є кутовий дім, розташований на вулиці Шевській, зліва, при переході з головної площі до Малого Ринку. В ньому відкрито магазин садово-городнього інвентаря. Давніше тут знаходилась міська поліція (ще раніше вона була в ратуші). Згодом її перенесли на теперішню вулицю І. Франка. За Австро-Угорщини поліцейські ходили з шаблею на боці, за Польщі — з пістолями. Поліцію мало цікавили пияки, яких у місті не бракувало. Її увагу привертали переважно картярі, злодії, шахраї — представники дрогобицького «дна». Після арешту таких добряче біли, тамикали на день-два, рідше — на тиждень. Мінимі термін покарання, затриманих відпускали — і вони знов бралися за своє нечисте ремесло.

Тепер мало хто знає, що то за гострошпилясті дерев'яні споруди за овочевим магазином. А це — колишні м'ясні ятки — невеличкі кімнатки з віконцем на вулицю, у яких ішла жвава торгівля свининою.

Займали вони справа, якщо простувати донизу, цілий кут Малого Ринку. Зазирнувши в першу ятку, критою галереєю можна було пройти аж до останньої. Налічувалось їх тут до п'ятдесяти. Відвідувачі вибирали м'ясо, торгувались і купували.

Тварин забивали на міській «різні». Кожен різник тримав там свій холодильник; уранці запрягав коня у критий візок і їхав за товаром. І так щодня. Різники самі робили шинку, ковбаси, кишки. Ковбаси були різних сортів і дуже смачними — «львівська», «краківська», «мелена», «салямі» та ін. Кілограм яловичини коштував 70 грошів, свинини — від 90 грошів до одного злота. Вибір м'яса був великий; кості додавалися майже безплатно.

Належали ятки міському магістратові, а різники їх орендували. Першу ятку згори тримав різник Лунишин. Його м'ясні вироби користувались особливим попитом, їх закупували всі міські ресторани. Торгівлею Лунишин заробив чималі гроші і вибудував власний дім на вулиці І. Франка. Славилась також династія різників чотирьох братів Милянів, котрі перейняли це ремесло від родичів. Та й усі різники, які торгували в ятках, мали серед міщан добру репутацію. Шкода, що в новіші часи мало хто перейняв секрети їхньої майстерності.

Минулого не повернути. Та все ж добре було б і нині реставрувати старі м'ясні ятки і зберегти їх для наступних поколінь, як невід'ємну частинку побуту давнього Дрогобича.

Трішечки оддалік від Малого Ринку, на куті нинішніх вулиць Шевської і Ковальської, стоїть триповерховий дім. Там є два магазини — м'ясний і рибний. Перший з них колись належав різникові П. Василькевичу, а в другому знаходився склад масла «Аполло». Поряд було чимало інших склепів, у тому числі в хатках, на місці яких після Великої Вітчизняної війни

побудовано м'ясний павільйон, що вікнами виходить на будинок колишнього суду і криміналу (нині — овочевий магазин).

До Малого Ринку з правої сторони (якщо стати обличчям до вулиці Лесі Українки) прилягав сквер Ю. Крашевського, обнесений огорожею (про нього йдеться в описі вулиці І. Мазепи). Вздовж північно-західного боку скверу стояв довгий вузький павільйон. То був «пруський мур» — стіна товщиною в одну цеглину. На дерев'яні стовпці у стіні опирався дах. Тут теж містились м'ясні ятки та торгували городиною. Найбільше було «цибульників» — передміщан з вулиці Стрийської.

Коли збудували «торгову галю», то в її частині від Малого Ринку відкрилися різні склепи — продуктові, взуттєві, одягу, товарів для домашнього господарства. Внизу, в підвальних приміщеннях, працювали бляхарські, слюсарні майстерні. Посередині вулиці, паралельно зі склепами, стояли дерев'яні будки, де, як і нині, продавали вирощену передміщанами і селянами городину. Наприклад, «чвертка» картоплі (25 кг) коштувала 40—50 грошів — заробіток за три-чотири години праці некваліфікованого робітника. А на місці нинішнього овочевого базару тулилися хатки найбідніших верств єврейського населення, яке в період фашистської окупації Дрогобича спіткала трагічна доля.

Фасадом на Малий Ринок виходить будинок книжоторгового підприємства «Дрогобичкнига». Книгарі змінили його не так давно. Старші дрогобичани продовжують називати цю кам'яницю лазнею, адже вона працювала тут ще з початку ХХ ст. і з'явилася не випадково. Попід нинішню вулицю Шолом-Алейхема (колись — Рибна) тягнувся висотою у зріст нинішній каналізаційний тунель з тротуарчиками по боках. Він увібрав у своє кам'яне ложе безіменний

потічок, що починався поблизу Народного дому «Промсвіта» і закінчувався за музичним драмтеатром на теперішній вулиці Дарвіна. Поряд була криниця, з якої, до проведення в місто у 20-х рр. ХХ ст. водогону з річки Бистриці поблизу села Урожа, брали воду для лазні. Палили в печі і нагрівали воду в баках. Працювали душові і парні; за невелику ціну видавалися березові віники. Зранку лазню відвідували чоловіки, пополудні — жінки. За послуги в лазні платили в різний час 15—25 грошів.

Неподалік від лазні, якщо йти в напрямку до кінотеатру «Прометей» (до 1990 р.— «Аврора»), особно стоїть триповерхова кам'яниця, що належала купцеві Кону. Власник тримав на першому поверсі склепи битої птиці. За нинішнім заводом мінводи і безалкогольних напоїв Кон мав ще одну хату, що служила бойнею. Птицю забивали, і найняті з навколишніх сіл жінки — «піродрахи» — скубли її. Окремо складали пір'я, окремо — пух. Пір'я продавали на подушки і перини. За кількістю перин і подушок судили про маєтність сім'ї.

Багато десятиліть мало змінили вигляд Малого Ринку. Як і колись, він є місцем численних торгових закладів Дрогобича, тут досі знаходиться базар. Мабуть, не знайдеться городянина, котрий би не побував на Малому Ринку мінімум кілька разів на тиждень. Без цього осереддя важко уявити собі Дрогобич.

ВУЛИЦЯ СТРИЙСЬКА

Наприкінці минулого та в перших десятиліттях нашого століття вулиця Стрийська практично нічим не відрізнялась від сільської. Тільки невеликий її відрізок — від Ринку до теперішнього заводу продтоварів — був трохи впорядкованим, із забудовою місько-

го типу. Але чим далі від центру, ця прикмета все більше втрачалася.

Шутрована неширока дорога, на якій легко розминалися два вози. Зліва — фоса, в багатьох місцях заповнена водою. Навпроти кожної оселі через фосу кинуто бетонні труби. Справа — втоптана стежка, на якій два-три ряди кам'яних плиток служили хідником (тротуаром). По обидва боки дороги стояли вузькі, переважно одноповерхові хатки під стріхою, гонтом, пізніше — під бляхою і черепицею. За ними, до річки Побук й аж до «перекопу» (тепер вул. М. Грушевського) та села Рихтичі, тягнулися сади, городи і поля передміщан. Перед залізницею і за нею була велика толока. На садибах стояли стайні, стодоли, шпихліри, обороги. У господарстві тримали корів, коней, свиней, качок, гусей, курей. Кожен день люди починали і закінчували роботою в полі і коло хати.

Ось так приблизно виглядала і жила вулиця Стрийська в ті часи. Якби не залізниця (прокладена на початку 70-х рр. ХІХ ст.) і не потреба постійного зв'язку з Великою станцією (вокзалом), вулиця довго залишалась би селом під боком у міста.

Свій початок сучасна вулиця Стрийська бере на перехресті її з вулицями І. Мазепи та Лесі Українки. Справа стоїть невеликий старий дім з ганком. У давні часи в ньому діяла приватна пральня, де прали тверді комірці та манжети до сорочок, менше — натільну білизну. Певно, декого здивує така спеціалізація подібного закладу, тому подамо коротеньку довідку. Колись святкові сорочки шили так, що комірці і манжети, які обов'язково були білого кольору, не вшивали, а тільки припинали запонками. Нерідко припинали і білі, добре накрохмалені передні сорочок. Робилось це не стільки задля моди, скільки через дороговизну полотна. Траплялось, дехто нашивав на шию білий комірець, метелик, на руки — ман-

жети, на голий торс — тільки передок сорочки та піджак і виглядав франтом...

За цим будинком — колишня приватна кам'яниця, а за нею ще одна, триповерхова, де розмістилася міліція. То був особняк адвоката Г. Розенбуша. Під час першої світової війни він продав його власникові нафтових шиб з Борислава Терлецькому. Та Австро-Угорщина розпалася, гроші втратили вартість, і Розенбуш заскаржив Терлецького в суд, що той його ошукав. Проте суддя резонно запитав: як це вас, досвідченого адвоката, зумів ошукати простий хлоп (Терлецький походив з селян)? І в позові відмовив.

Деякий час тут тримав канцелярію адвокат Рудольф Скибінський, потім — зять Терлецького адвокат Гнатів. Недовго одну кімнату Терлецький орендував «Робітничій громаді».

По сусідству стоїть ще один будинок — колишня власність адвоката Богдана Геврика. Дістався він йому в дарунок від тестя з Борислава, на полі якого добували нафту і платили йому за це проценти. Далі, до нинішньої вулиці А. Сахарова, Геврик мав сад. На його місці опісля побудували СШ № 4, відгородивши її від тротуару металевною огорожею, яку перенесли від костюлу, а перед школою в 1974 р. спорудили пам'ятник письменникові Я. Галану. На самому куті вулиць Стрийської і Різницької (А. Сахарова) мешкав у невеличкій кам'яниці адвокат І. Блажкевич. Дім не зберігся.

А тепер повернемося до початку вулиці. Зліва, за цегляним муром і залізним парканом на ньому, ховається недавній студентський клуб педінституту. Молоді дрогобичани, мабуть, уже не знають, що клуб цей працював у приміщенні церкви св. Петра і св. Павла. Цікава її історія.

Ще у XVIII ст. в селах Дерезичі, Лішня і Летня

існували монастирі василіян. Утримувати їх було важко, і ченці вирішили купити землю поблизу Дрогобича, щоб спорудити там один більший монастир. У 70-х рр. XVIII ст. це їм вдалося. Але імператриця Австрії Марія-Тереза поставила вимогу: загальна кількість монахів не збільшиться, а обитель вони збудують на власні кошти. Одночасно споруджено й церкву св. Петра і св. Павла. Ченці навчали дітей читати, писати; маленьку школу реорганізували в гімназію, та в 1784 р. австрійський уряд її ліквідував, відновивши початкову школу.

Велика пожежа в 1825 р. знищила дерев'яний монастир з храмом. Замість них через шість років вибудовано й освячено кам'яну церкву — «ротонду». Але василіяни перебралися в колишній кармелітський монастир поряд з Ринковою площею, своє ж приміщення на вулиці Стрийській віддали в оренду міській лікарні. За Польщі його винаймали приватні особи. Церква продовжувала діяти, однак лише по неділях, і то для учнів українських шкіл та гімназії.

Звідси й аж до Рихтич лежало церковне поле, на якому трудилися ченці і наймані робітники. Коли католики хотіли через суд відібрати церкву св. Трійці, то василіяни, на всяк випадок, відновили як діючу для парафіян церкву св. Петра і св. Павла. Однак суд не задовольнив позову католиків, заявивши, що їх вимоги за давністю літ безпідставні.

У 1944 р. сталінський НКВС перетворив храм у пересильний пункт для незаконно репресованих людей. Церковно-обрядові предмети були пограбовані або знищені. Після ліквідації в 1959 р. Дрогобицької області церкву передали педінститутіві під студентський клуб. Лише в 1990 р. храм повернуто віруючим.

Мабуть, на всій вулиці Стрийській немає красивішої споруди, ніж корпус педінституту. Дім збудовано влас-

тями на початку ХХ ст. на церковному полі василіян, котре в народі називалось «Яворщина». Святі отці подарували це поле державі за передачу їм нинішньої церкви св. Трійці. В триповерховій кам'яниці містилися повітовий суд, кримінал, ізба скарбова (податкова). Судді мали чорну мантию і чорну шапочку, поруч з ними на засіданні сидів писар. Розглядалися цивільні та кримінальні справи, за які винним загрожувало максимум шість місяців ув'язнення. Якщо передбачався значніший строк, справи передавалися до Самбірського суду, а коли ще більший — до Львівського окружного.

На початку ХХ ст. тут працював суддя Борило. Ось, наприклад, як він розглядав дрібні спори. Прийшла якось до нього жінка з Лішнянського передмістя і поскаржилася, що сусідський когут порозгрібав її цибулю. Суддя, вислухавши відповідачку, сказав: «Нікотра з вас не є винною, винен когут. Я засуджую його на два тижні криміналу, а вам наказую по черзі три рази на день носити йому їсти. Порушить котрась із вас вирок — посаджу до криміналу замість когута».

Зрозуміли жінки свій нерозумний вчинок та й помирились. Але гроші суд уже не повернув.

Після вересня 1939 р. приміщення суду зайняв НКВС, перетворивши його в катівню для тисяч невинних людей, тіла яких закопували тут же, на подвір'ї. В 1990 р. товариство «Меморіал» встановило на будинку пам'ятну дошку, на чорному тлі якої — білий хрест, обвитий колючим дротом, і слова: «Перехожий! Зупинись на мить і схили голову. Тут у 1941 році містилась катівня НКВС. Кров'ю невинних замордованих синів і дочок Дрогобиччини просякнуті мури цього будинку. Вона волає справедливості».

Невеличкий одноповерховий цегляний дім, що стоїть на цьому ж подвір'ї, належав адвокатуві Яро-

славу Олесницькому. Коли він переїжджав з Дрогобича, то продав його разом з городом лікарю Пельчару. Тому міщани звали цю територію Пельчарівка. Згодом і той продав свою нерухому власність Турівим. Тепер у ньому розташувалася лабораторія інституту.

За повітовим судом тягнулася вуличка Полісівка, чи Пельчарівка (тепер — Карпатська). Далі мав дім Ляхович (один син його був дорожнім майстром, другий — колійовим машиністом), а за ним — директор Повітового союзу кооператив Д. Німилович. А будинок № 23 належав відомому в старому Дрогобичі адвокату, активістові товариства «Робітнича громада» Рудольфові Скибінському. Він вів переважно політичні та карні (кримінальні) справи, захищав на судових процесах робітничі профспілки. Наприкінці 30-х рр. Скибінський продав дім і переїхав до Львова.

Частину старого саду надлісництва попри вулицю побудовано після Великої Вітчизняної війни. За ним, у глибині, ближче до теперішньої вулиці М. Грушевського, видно критий гонтом колишній шпихлір (зерносковище), що оголошено пам'яткою архітектури XVIII ст.

Чому ця будівля стоїть осторонь середньовічного Дрогобича? Річ у тім, що на горбку (навпроти теперішньої вулиці А. Сахарова, де контора лісгоспзагу) у другій половині XV ст. був споруджений замок старости. Останній від імені короля управляв містом через бургомистра і вїйта. До замку (його ще називали «Нижчим замком») вела брама від вулиці Чумкової (пізніше — Стрийської). Її охороняв гайдук, а підчиняв та зачиняв воротар. Для них відводилися у брамі дві кімнатки на першому поверсі; на другому поверсі, зі східної сторони, знаходились ще три кімнатки. У дворі ріс сад, стояли господарські будівлі. А з боку Задвірного передмістя була друга замкова брама — одноповерхова, з ганком, що складалася

з двох кімнатоk для арештантiв та комiрчини. Замок знесено в серединi 70-х рр. XVIII ст. Зберiгся лише шпихлiр. Жаль тiльки, що до нього зараз немає вiльного доступу, бо з усiх бокiв вiн обгороджений високим парканом.

Нарiжний дiм на вулицях Стрийськiй i А. Сахарова (давня вулиця Рiзницька) часто називають млином, хоч його займає завод продтоварiв. Справдi, це колишнiй млин Михайла Сасика. Купивши броварню за «нафтовi» грошi, цей бориславець побудував на її мiсцi млин для сина. Останнiй був i власником млина, i мельником. Електроенергiя для споруди надходила вiд дизеля, аж поки в другiй половинi 20-х рр. до Дрогобича не провели електричну лiнiю з Бориславськoї «електровнi» (електростанцiї).

Послугами млина користувалися i мiщани, i селяни. Змолоти центнер зерна на разову муку коштувало 1,5 злotoго, на питльовану — до 2,5 злotoго. Найбiльшi черги до млина шикувалися, звичайно, по жнивах, а навеснi, в переднiвок, молоти було нiчого. То найтяжчий перiод у життi селянина, коли минулорiчнi запаси уже вичерпувалися, а нового врожаю ще треба чекати. Тодi немало бiднякiв їли навіть лободу, кропиву. Недарма побутувало прислiв'я: межи двома хлiбами хлоп протяг ногами.

У напрямку до Великої станцiї (залiзничного вокзалу) по обидва боки вулицi мешкали Яхни, Флюнти, Нiмиловичi, Кашуби, Лободичi, Коцюби та iн. Поряд з нинiшнiм будинком № 52 М. Ю. Куйдича мав кузню коваль Гнат Мороз, за ним — Хруневич. Їх сусiд Боргман возив фiакром людей на станцiю та звiдти — в мiсто. «Народовий» (католицький) костьол вiдкрила в будинку № 58 Бжезiнська, котра на заробленi в Америцi долари купила цю та сусiдню кам'яницi.

Маловiдома для сучасникiв сторiнка iсторiї старого Дрогобича пов'язана з будинком, у якому тепер

восьмирічна школа № 10. Після його спорудження в 1903 р. тут розмістилось управління газової контори — міська «газовня», що виробляла і подавала газ для освітлення вулиць та квартир деяких дорогобичан.

Було це так. Неподалік, у долині, встановили на фундаменті великий сталевий резервуар. Поряд у котельні з кам'яного вугілля виробляли газ і збирали в цей резервуар. На теперішніх вулицях Стрийській, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Трускавецькій, Бориславській (до вулиці Шашкевича), Січових Стрільців, на Ринку проклали газові рури і закопали конічної форми металеві стовпи приблизно п'ятиметрової висоти. Вгорі прикріплювалися ліхтарі — прямокутні чи дугоподібні. Газ надходив рурами і згоряв у металевій сітці. Розжарившись, вона світила. Деякі вулиці, зокрема Зварицька, І. Франка, Горішня Брама, частина Стрийської, освітлювалися «нафтовими» (гасовими) ліхтарями, встановленими на дубових стовпах.

Засвічуванням ліхтарів займалися окремі люди — «лампіги». Вилізши драбиною на стовпа, лампіга підніс дрючок із запаленим гнотом, спеціальним гачком відкривав кран і запалював газ. «Нафтові» ж ліхтарі спочатку чистили від нагару (сажі), підкручували гніт і засвічували. Опівночі лампіги гасили ліхтарі, і вулиці аж до ранку поринали в темряву. Приблизно в 1926—1927 рр. газові та «нафтові» ліхтарі змінені на електричні.

Зліва, за нинішньою вулицею В. Винниченка (до 1990 р. — Волкова), «восьмирічка» має ще один фонтан. Його перероблено з церкви св. Спаса. Від 1640 р. і до початку 60-х рр. ХІХ ст. мешканці вулиці Стрийської ходили до дерев'яної церкви Прображення Христового на передмісті Задвірне. Коли церква стала ветхою, міщани в 1863 р. розпочали

і за п'ять років спорудили новий кам'яний храм, ма-
буть, на місці старого. Біля нього діяли українська
двокласна школа і польська народна школа ім. Коллон-
тая. Перед церквою стояли каплиця та кам'яна скульп-
тура з хрестом — пам'ятник на честь скасування пан-
щини у Галичині в 1848 р. Пройти до храму можна
було через муровані аркоподібні ворота, вгорі на яких
висіли три дзвони.

В серпні 1963 р. купол церкви зруйновано, а її
перебудоване приміщення передано школі; пам'ятник
перенесено на цвинтар на нинішній вулиці М. Грушев-
ського. У 1990 р. його повернуто на первісне місце.

Через вулицю, за потічком, осібно стоїть серед зе-
лені колишній дім архітектора Озимкевича, за про-
ектами якого споруджено у місті немало кам'яниць.
А далі, в дерев'яному з мансардою будинку, мешкав
суддя, пізніше адвокат Володимир Іванович Кобрин.
Він був знайомий з І. Я. Франком, листувався
з ним, сам займався віршуванням та перекладацькою
роботою. Так, В. І. Кобрин переклав польською мовою
поему Каменяра «Мойсей» і надрукував її окремою
книжечкою в 1913 р. Йому також належать пере-
клади польською Франкових «Каменярів» та «Лиса
Микити», Шевченкового «Кобзаря», українською та
польською мовами «Слова о полку Ігоревім». Авторитет
В. І. Кобрини був такий, що в 1911 р. він кандидував
на посла до австрійського парламенту на виборах, що
ввійшли в історію Дрогобича як «криваві». Життя
В. І. Кобрини, його дружини, сина та невістки тра-
гічно обірвалося у сталінських катівнях.

Навпроти, де тепер автостоянка, був особняк ак-
тивіста робітничого руху Нестора Шкоди. Мобілізова-
ний до австрійської армії, він воював на фронті, потра-
пив у російський полон. Опинившись у Ростові-на-
Дону, став свідком та учасником революційних по-
дій у Росії в 1917 р. Після повернення з полону працю-

вав у кооперативі, брав активну участь у «Робітничій громаді».

Минаємо колишні помешкання Знаків, Губицьких, Німиловичів, Медведиків, Візняків, Шипайлів, Смольницьких, Гевків, Савицьких. Аж ось, при самому тротуарі, маленька хатка під № 178. Широкі залізні двері давно замкнені. Лише знавець міг би відгадати, що тут було колись.

А була це кузня коваля Миколи Мороза — єдина, що збереглась у Дрогобичі. Отож, певно, варто було б відновити цю споруду як цікавий краєзнавчий експонат.

Глянувши на чисте подвір'я будинку № 180, попри який вулиця веде на колишню Плебанію, ніхто й не подумав, яким брудним воно було колись. Адже тут з відходів нафти варили в котлах «шмір» — мастило для возів. Неподалік тримав свою пекарню Мацюрак, продукцію якої із задоволенням купували дрогобичани. У будинку нинішньої станції юних техніків містився приватний ресторан Шопянової. А за колією знаходився у ХІХ ст. холерний цвинтар. Поряд, на толоці, міщани випасали худобу.

Вправо відгалужується вулиця Раневицька, що веде до однойменного приміського села Раневичі над Тисьменицею. В другій половині 20-х рр. біля перетину вулиці залізницею побудовано середню технічну школу (тепер — механічний технікум), де готували механіків та електриків. Перед тим школа містилась у приватному домі на вулиці Зварицькій, заняття були вечірними.

Велика станція. Ця давня назва залізничного вокзалу збереглась хіба що в мові старожилів Дрогобича. Нинішнє приміщення його привабливе, але красивішим було старе, котре не пошкодувала війна. Прохід до поїздів мав накриття — «балдахін», на кожному стовпі прикріплювалися горщики з квітами.

З Дрогобича курсував поїзд (сьогодні ми б його назвали приміським) до Загір'я і Перемишля через Устрики. Було залізничне сполучення зі Стриєм, Сколе, Станіславом (Івано-Франківськ), Ходорівом, Львовом, Краковом та іншими містами. Квитки коштували дорожче, ніж тепер: до Стрия — один злотий десять грошів, до Львова — 5 злотих. Сидіння у вагонах ділились на три «кляси»: третьої — дерев'яні, другої та першої — м'які; спинка сидіння першої «кляси» відкидалась, так що можна було й спати. Пасажирські поїзди мали вісім вагонів, вантажні — до двадцяти. Возили карпатське дерево, стебницький каїніт, бориславську нафту, дрогобицький бензин, парафін, мастила тощо.

Працівники колії, залізничники належали до категорії добре оплачуваних робітників, та мали ще й ряд пільг. Так, за квитки платили п'яту частину їх вартості; до того ж безкоштовно отримували на рік 12 квитків: 9 — на приміські поїзди і три — на швидкі (наприклад, до Кракова, Варшави чи Познані); видавали безплатні квитки для дружини залізничника (два — на приміські поїзди і один — на швидкий) та для дітей до 18 років. Коли діти навчалися в іншому місті, то користувались безплатною «річною картою» (квитком) аж до закінчення учбового закладу. Крім того, колійники за зменшену плату купували вугілля; тим, хто винаймав помешкання, оплачували третину його вартості.

За Австрії було виготовлено проект прокладення від Великої станції до Малої станції (на нинішній вулиці Трускавецькій, біля переїзду) трамваю, що мав курсувати вулицею Стрийською через Ринок. Але проект залишився не реалізованим. Тому, щоб добратися до залізниці, подорожні наймали фіакри. Їх налічувалось до тридцяти. Від початкової до кінцевої зупинки проїзд коштував приблизно один злотий

(часто стільки заробляв некваліфікований робітник за цілий день). Якщо у фіакр сідало кілька пасажирів, таксу розділяли на всіх; найняти фіакр уночі коштувало дорожче.

Візники нерідко сперечались, прагнучи перейняти пасажирів. Подібне спостерігав відомий у тодішньому Дрогобичі і за його межами лікар Б. Козловський. Він мешкав поряд з Ринком, а на роботу їздив на вулицю Грюнвальдську (нині Трускавецька), де власним коштом спорудив лікарню для міста. Отож, аби помирити візників, запропонував, щоб возили його на роботу по черзі, щодня інший. Заслуги Козловського в справі охорони здоров'я були такими великими, що вдячні дрогобичани назвали на його честь вулицю, згодом безпідставно перейменовану на Чапаєва. У 1990 р. їй повернуто стару назву.

Найбільшою рафінерією в Європі був завод «Польмін» (тепер — перша дільниця нафтопереробного заводу), що виріс у 1909—1912 рр. на толоці вулиці Стрийської і спершу називався «Одбензинарня». Австрійські власті охоче фінансували його будівництво, адже від переробки нафти, видобуток якої в Бориславі дуже зріс, отримували величезні прибутки. На «Польміні» працювало до шестисот чоловік. Їм, як і залізничникам, доплачували за вислугу літ, а пенсію призначали в розмірі місячного заробітку.

Там, де нині долотний завод, французькі капіталісти побудували приватний нафтопереробний завод «Австрія» (потім «Дрос»). Про такі привілеї, як на «Польміні», його робітники могли лише мріяти. Доки чоловік справлявся з обов'язками, власники його тримали, а як бачили, що віддача вже не та, позбувались його. Пенсії не виплачували зовсім.

У подібному становищі знаходились і робітники невеликого приватного нафтопереробного заводу «Фраймета» (теперішня територія управління по за-

безпеченню нафтопродуктами) та такого ж профілю заводу «Рома», фінансованого єврейським капіталом (від нього залишилось невеличке двоповерхове приміщення справа через вулицю).

Постійну роботу, за офіційними даними, в старому Дрогобичі мали тільки 7—8 процентів трудящих; решта перебивались випадковими заробітками, а то й просто існували лише з власного городу. За Польщі на державну роботу місцевих українців приймали тільки за умови, якщо вони «принесли до костьолу метрику», тобто зреклися своєї віри, національності. Виняток складали ті, хто працював на державній роботі ще за Австрії, наприклад, на «Польміні».

Поступово вздовж вулиці Стрийської виросла «колонія»: тут збудували кам'яниці для урядників нафтопереробного заводу, в тому числі й директора, народну школу «Польмін», стадіон, плавальний басейн, бібліотеку і читальню (тепер тут середня школа № 8), навіть костьол, в якому щонеділі відправлялась служба Божа.

Серед інженерів «Польміну» найвідомішим був Лімбах. Він запропонував з бітуму робити асфальт, названий на його честь «лімбітом». Цим асфальтом уперше в Дрогобичі покрили вулицю Стрийську від Великої станції до центру. Пізніше тверде покриття дістали й інші вулиці міста.

За мостом через річку Тисьменицю, на горбі, ще в XVII ст. з'явилася корчма, яку назвали «Вигодою». Вона служила місцем відпочинку для селян, які їхали на торговицю або повертались додому. Згоріла в 1929 р.

Вулиця Стрийська — найдовша в місті. Як і колись, вона служить головною дорогою, що веде до Львова.

ВУЛИЦЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Мабуть, це звичайний збіг обставин, що вулиця Лесі Українки (колись Яна Собеського, до 1990 р.— М. Горького) починається з магазину «1000 дрібниць», де основну частину товарів домашнього вжитку складають слюсарні вироби. Саме тут стояла на початку нинішнього століття хата і слюсарна майстерня міщанина Дмитра Татарського. Останнім днем його нелегкого трудового життя стало 19 червня 1911 р., коли проходили «криваві вибори» до австрійського парламенту. З дерев'яного спортивного залу в сквері Ю. Крашевського, де була виборча дільниця, він уже не повернувся. А йому було додому так близько, всього метрів з тридцять. У числі інших його вбили австрійські солдати за те, що брав активну участь у протесті дрогобичан проти порушень властями виборчого закону.

Залишився в хаті син Татарського, який успадкував батькове ремесло. Дочки зуміли закінчити вчительську семінарію в Самборі і виїхали на провінцію вчителювати.

Минули роки, і хату слюсаря Д. Татарського через нехтість розібрали.

На початку вулиці Лесі Українки колись була селянська «біржа праці» (проіснувала до кінця 30-х рр.), що забезпечувала короткотерміновою роботою сільських наймитів. Далі стоїть колишня кам'яниця Лазаря Наппе, власника ще кількох будинків у Дрогобичі. Дві кімнати на першому поверсі орендувало Українське культурно-просвітницьке товариство «Робітнича громада» ім. І. Франка. Щомісяця воно платило Наппе по 25 злотих, аж поки наприкінці 20-х рр. не придбало собі кам'яницю на вулиці Т. Шевченка. Тепер там міститься редакція народного часопису «Галицька зоря».

Дільниця старого Дрогобича у межах нинішніх вулиць Малий Ринок — 22 Січня — Лесі Українки — П. Орлика називалася Лан. Мешкали тут переважно єврейські сім'ї. Євреям, котрі в XVI ст. почали прибувати з Німеччини, не дозволялося, як нехристиянам, селитись у самому місті. В XVII ст. магістрат виділив для них у передмісті, за валами, ділянку землі — Лан. Незважаючи на постійні утиски, дискримінацію, частина єврейських поселенців, займаючись торгівлею і ремеслом, зуміла скласти значний капітал і поступово перебралась у центральну частину Дрогобича, де вже на початку XX ст. їм належала більшість домів і склепів. Численну групу становили родини, що жили в бідності.

На розі вулиць Лесі Українки і П. Орлика (колись — Л. Райха) стояла невеличка споруда сумного призначення — морг для покійників єврейської общини — кагалу. Чи померлий лежав удома, чи тут, узвичаєно виконувався похоронний обряд. За допомогою глибокого масажування у покійника витискували вміст кишечника; потім тіло обмивали, загортали в біле полотно, клали в чорну скриню з двома ручками (спереду і ззаду), накривали чорним покривалом і несли на цвинтар (знаходився вище і ліворуч на вулиці Райха). Там померлого виймали з ящика й опускали у яму. Похорон відбувався переважно в день смерті. Члени сім'ї покійного не проводжали його в останню путь, а залишались удома: надягали білі шкарпетки, сиділи на низьких стільчиках і декілька днів не виходили на вулицю — відбували «покуту». Могли бути деякі відхилення від описаного траурного обряду, залежно від приналежності родини до якоїсь із сект іудейської віри. Весь поховальний обряд супроводжувався молитвами.

У наріжному будинку, де тепер завод мінводи і безалкогольних напоїв, тримав власну пекарню Гельд.

До приміщення вели двері на самому зрізі кута, котрі згодом замурували. Працювало в нього чоловік п'ятнадцять. Тісто заквашували на дріжджах, місили в дерев'яних діжах руками; коли вже добре викисало, формували у невеличких кошиках, аби підросло (піч на той час уже була добре напалена дровами). Тоді тісто перекладали на дерев'яну лопату і садили на черінь.

Крім хліба, там випікали булки, рогалики. Булки — квадратної форми, круглі, овальні, плетені — «кайзерки». Рогалики виробляли з розкачаного тіста, яке згортали і загинали півмісяцем. Пекли на маслі, солоні чи солодкі; нерідко посипали зверху сіллю і кмином. У піч їх садили на блясі, по 10—15 штук одночасно. Кілограмова хлібина (пекли й двокілограмові) з житньої питльованої муки коштувала 20 грошів, з житньої разової — 12—13 грошів. Круглий хліб з пшеничної разової муки кілограмової ваги за його легкість, велику пористість називали лікувальним, тому коштував дорожче: за Австрії — три крейцери, за Польщі — 3—4 гроші; зачерствілий хліб продавався дешевше.

Власники хлібних склепів замовляли на кожен день потрібну їм кількість виробів. Власник пекарні мав коня, критий візок і наймав фірмана, щоб той розвозив замовлену продукцію до магазинів чи окремим міщанам додому. В разі відсутності господаря фірман залишав хліб на варцабі — підвіконні.

Значно більшу пекарню мав у Дрогобичі Я. Нев'ядомський (на початку вулиці Війтівська Гора). Діяли й інші пекарні: на колишніх вулицях Церковній (власник Пфепфер), Чесного Хреста (власник Войтович), Стрийській (перед переїздом, власник Мацюрак), Війтівській Горі (при вході на неї з вулиці А. Сахарова). Найсмачніший хліб, як стверджують старожили, пекли в невеличкій пекарні Долінської, що дія-

ла на нинішній вулиці М. Тарнавського. Хлібобулочні вироби усіх пекарень мали гарний товарний вигляд, завжди були свіжі. Інакше б їх не купували.

Протягом 70—80 рр. ХХ ст. у центральній частині міста сформувалась простора площа з великим кінотеатром. На численні прохання дрогобичан площі присвоєно ім'я Т. Г. Шевченка (замість Жовтневої революції), кінотеатрові — «Прометей» (до 1990 р. — «Аврора»), а готельно-ресторанний комплекс «Україна» перейменовано на «Тустань», чим увічнено назву давньоруської карпатської наскельної фортеці, залишки якої збереглися в селі Урич (тепер — Сколівського району). В 1991 р. тут побудовано за народні кошти пам'ятник Кобзареві.

Зовсім не так виглядало це місце наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. У період, коли Дрогобич входив до складу Австро-Угорської імперії, а потім Польщі, на прилеглій до Малого Ринку ділянці стояли невеличкі дерев'яні хатки єврейських і польських ремісників, зокрема шевця Кобриновича, слюсаря С. Вишинського. Тут завжди було болото, бруд, розносився сморід. Якщо за чимось конче не треба було сюди йти, місце обходили стороною.

Починаючи з 40-х рр. хатини стали зносити. На вивільненій площі було споруджено невеличку, на кілька кімнат, автобусну станцію, звідки в села району відправлялися рейсові автобуси. У 1984 р. станцію перенесено на вулицю П. Орлика, а на місці старої постав готельно-ресторанний комплекс.

Праворуч від нього тягнеться вгору довга вулиця 22 Січня (до 1990 р. — 17 Вересня, по-старому Скитницька). Раніше вона доходила тільки до Сніжної (тепер вулиця П. Сагайдачного). За перехрестям стояла хата багатого господаря Бориславського, а за нею лежало поле, через яке вела дорога в напрямку Старого Села і Снятинки. Спорудивши коло хати рам-

пу, Бориславський безплатно пропускав через неї лише кількох можновладців, зокрема снятинського пана Тарнавського; всі ж інші платили йому мито, переважно збіжжям, горохом, квасолею. Так тривало аж до початку першої світової війни.

Зліва від дороги була громадська толока, а неподалік — скотомогильник. Це й дало первісну назву нинішній вулиці 22 Січня. Звідси й аж до школи-інтернату мешкали дрогобицькі міщани. Найпримітнішою будівлею з правої сторони вулиці є, звичайно, сама школа. Ініціатором спорудження цієї кам'яниці був багатий дрогобицький міщанин єврейського походження Еліяш Фаєрштейн та його син Якуб. Запроєктував будинок і з 1913 р. керував будівельними роботами інженер-архітектор магістрату Францішек Єльонек. У 1928 р. дім передано під притулок для єврейських дітей-сиріт.

Дуже опікувався цим притулком директор заводу «Галіція» Меціс. Старий холостяк, він навідувався сюди майже щодня і цікавився навчанням (тут існувала й школа) та вихованням дітей. Для цього він, як володар четвертої частини акцій заводу, виділяв і чималі власні кошти.

Дітей-сиріт одягали в однакові костюми; у визначені години вони вчилися, після уроків трудилися на городі. До міста ходили під наглядом наставника. Для проведення релігійних відправ до них приходив рабин: невелика синагога була в самому приміщенні. Діти перебували у притулку до досягнення ними повноліття, після чого бралися до ремесла, торгівлі чи, хто здібніший, продовження навчання.

Сусідує з школою-інтернатом дім, де знаходиться міська прокуратура. Це — колишній особняк секретаря Дрогобицького магістрату Я. Ляльки.

Навпроти, в будинку № 29, студенти музично-педагогічного факультету педінституту навчаються

музики. В старі часи тут була бурса польських гімназистів з провінції. У кімнаті мешкало по 4—5 чоловік. Батьки привозили їм гроші або продукти, а найнята кухарка готувала їжу. Вчитель-наставник пильнував за дотриманням гімназистами порядку в бурсі.

Одразу за прокуратурою є відгороджений від тротуару дротяною сіткою город, що тягнеться від вулиці на десятки метрів. На цьому ґрунті віддавна селились Коссаки. Наприкінці минулого і на початку нашого століття старий Йосип Коссак тримав кузню, що давала йому певний дохід. Йосип Коссак був добре знаний з І. Я. Франком, бо тут вчився на коваля його брат Онуфрій, відданий у науку вітчимом Г. Гавриликом.

На зароблені тяжкою працею кошти Йосип Коссак утримував велику сім'ю. Кілька дітей померло ще в дитинстві, а п'ятеро синів і три доньки виросли. Найстарший, Микола, загинув у першій світовій війні. Григорій вивчився, працював директором двокласної школи в селі Ясениці-Сільній. Особисто знав І. Я. Франка. Коли в 1913 р. в Дрогобичі відзначали 40-річчя творчої діяльності Каменяра і був присутній сам поет, головував на вечорі Григорій Коссак. Крім того, він очолив створення загону Українських Січових Стрільців на дрогобицько-бориславському терені. 31 травня 1916 р. Григорій Коссак очолював велику стрілецьку делегацію на похороні Каменяра. Фронтовики винесли труну і супроводжували віз-катафалк на Личаківський цвинтар у Львові.

З початком першої світової війни австрійські власті мобілізували Григорія Коссака до армії. Він служив на командних посадах в легіоні УСС, брав участь у боях. Після розпаду Австро-Угорської імперії Г. Коссак став другим командантом (командуючим) військами ЗУНР у Львові під час листопадових боїв 1918 р., з яких почалася українсько-польська війна 1918—

1919 рр., командував Хирівським фронтом, мав звання генерала.

У травні 1919 р. з Франції була перекинута в Галичину 80-тисячна польська армія генерала Галлера, озброєна й обмундирована французьким капіталом. У кровопролитних боях з нею Українська Галицька Армія залишила Східну Галичину і відступила за ріку Збруч. Григорій Коссак, один з найвищих військових чинів УГА, захворів і потрапив на лікування до Відня, де заліковував рани і його брат Іван. Тут вони спілкувалися з М. С. Грушевським, який перебував тоді в еміграції. На запрошення М. В. Фрунзе Григорій Коссак з групою українських старшин у 1925 р. переїхав на Радянську Україну, працював начальником Харківської школи червоних старшин. Був репресований, у 1939 р. розстріляний. Посмертно реабілітований.

Трагічна доля судилась іншим братам Коссакам. Іван був сотником УСС; потім теж працював у Харкові. Помер у середині 20-х рр. просто на квартирі М. С. Грушевського, котрий уже повернувся з еміграції. Дружина зазнала репресій. Василь (колишній четар УСС) деякий час жив на Радянській Україні. Повернувшись у рідний край, брав участь у діяльності «Сельробу»; в 30-х рр. його обрано послом до польського сейму. Польські окупаційні власті розгорнули проти В. Коссака кампанію гоніння. Його арештували, але випустили під грошовий заклад. Він виїхав до Гданська, а звідти нелегально — в СРСР. Більше звісток про нього не було.

Наймолодшого Коссака — Тараса польська дефензива жорстоко побила, і той невдовзі помер. Власті ж пустили чутку, ніби причина смерті — тиф. Був у братів Коссаків племінник по Миколі — Осип. Іван запросив хлопця до себе в Харків, аби він міг вільно вчитися. Але і його не оминула зла доля трьох стрий-

ків та їхніх сімей. Про це розповіла наймолодша дочка Григорія Коссака — Олександра, котра теж пройшла сталінські табори. На прикладі сім'ї Коссаків простежується трагічна доля тисяч галичан, які прагнули національного визволення України і в 30—40-х рр. були знищені в сталінських катівнях.

Іменем отамана Григорія Коссака дрогобичани в 1990 р. назвали вулицю, що пролягає трохи далі від місця, де він народився (колись — Фельнерівка, до 1990 р. — Піонерська).

Неподалік садиби Коссаків стоїть двоповерхова кам'яниця з випуклим посередині фасадом. Колись її орендувала єврейська община-кагал, де утримувала жіночу гімназію. Згодом нову гімназію община збудувала на вулиці Шашкевича (тепер будинок займає технічне училище № 54, яке готує швачок). Поряд, через один дім, видно велику чотириповерхову кам'яницю купця Юрія Федевича. Тут він мешкав сам, тримав «льокаторів» (квартирантів), з чого мав зиск. Чималий прибуток давала йому і цукорня на вулиці Пілсудського (І. Мазепи).

Наприкінці вулиці стоять два однакові будинки — № 128 і № 130. Це — колишній ґрунт Кушніра, одного з найбільших у старому Дрогобичі землевласників. Розібравши хатину під соломою, син Кушніра Теофіль, радний магістрату, за Польщі вибудував собі кам'яницю під № 130. Магістрат надав йому право возити на дороги шутер, і він отримував за це добрі гроші. Звичайно, сам Кушнір цим не займався, а доручав слугі.

Разом з цією будувалась друга кам'яниця — зятя старого Кушніра Якова Коссака, однофамільця вже згадуваних Коссаків.

Теофіль Кушнір і Яків Коссак у час існування ЗУНР служили командантами (начальниками) української міліції в Дрогобичі.

От скільки цікавих, непростих, часто трагічних доль пам'ятає колишня вулиця Собеського, а нині — Лесі Українки...

ВУЛИЦЯ І. МАЗЕПИ

З-поміж вулиць Дрогобича, які починаються від Ринкової площі, вулиця І. Мазепи, мабуть, найгомінливіша: на ній та поряд зосереджено побутові і торгові заклади, в які щодня заходять сотні, тисячі городян.

Не менш гомінкою була ця вулиця і в давні часи. Адже вона знаходиться в самісінькому центрі міста, тому купці, промисловці, адвокати та інші представники ділового Дрогобича завжди намагалися відкрити тут свої контори, магазини, канцелярії. Хоча ціна будинків та земельних ділянок постійно зростала, грошовитих ділків це не лякало, бо минав час, і затрати поверталися їм сторицею.

Вулиця І. Мазепи з'єднує Ринок зі Стрийською і колись носила назву Замкова, потім — Стрийська. Таким чином, вулиця Стрийська тягнулася від Ринку аж до Великої станції. Пізніше її поділили на дві частини. В час існування Західно-Української Народної Республіки їй присвоєно ім'я гетьмана І. Мазепи, а в період польської окупації — маршала Пілсудського. З ним, як відомо, пов'язано багато чорних сторінок в історії українського народу, особливо тоді, коли він був диктатором буржуазно-поміщицької Польщі і на західноукраїнських землях провадив жорстоку колонізаторську політику. Після Великої Вітчизняної війни і до 1990 р. вулиця називалася ім'ям Дзержинського.

У травні 1915 р. майже весь лівий бік вулиці — від Ринку й до теперішнього приміщення міської

друкарні — згорів. Згодом декотрі будинки відновили чи реконструювали, інші знесли й спорудили нові.

У гарному будинку № 2, де тепер магазин електротоварів «Сяйво», знаходилась цукорня купця Ю. Федевича. Був то місцевий чоловік, який зумів збити капітал і відкрити тут, сказати б по-сьогоднішньому, кафе. Торгував кавою, чаєм, тістечками, не відмовляв і любителям хмільного. Не тільки він, а й інші власники пивних закладів діяли за принципом: гроші не пахнуть. Згодом Федевич збудував велику кам'яницю на вулиці Собеського (тепер Лесі Українки).

Навпроти цукорні тулився нафтовий склеп, де міщани купували гас для освітлення квартир. Одного разу в ньому сталася велика експлозія (вибух), приміщення майже повністю згоріло. Випадково в цей момент тут знаходився Ю. Бромович, власник палітурної майстерні на Ринку, і загинув від вибуху.

У будинку поряд, де міститься їдальня, діяв ресторан «Коломбіна». Регулярно в ньому давали концерти артисти львівського кабаре, виступи яких завжди збирали чималу публіку.

Ось дім № 6 з магазином «Морозко». На цьому місці стриянин Пиць тримав склеп, пропонуючи клієнтам добре м'ясо, буженину. В другій половині 30-х рр. Пиць продав нерухоме майно одному власникові нафтових акцій у Бориславі. Той зніс старий склеп і перед другою світовою війною спорудив собі дім.

Дуже нарядно виглядає сусідній будинок № 8, у якому знаходяться кафе «Пиріжкова» і магазин «Одяг». Облицьований червоною, синьою і білою керамічною плиткою, він є одним з найкрасивіших не лише на цій вулиці, а й у всьому Дрогобичі. Належав дім Й. Фрідману, котрий займався адвокатською практикою.

Кожен, хто любить чорну каву, неодмінно завітає в кафе «Ватра». Жаль тільки, що за чашкою цього

напою нерідко доводиться простояти в черзі 30—40 хвилин. Давніше такого не було — клієнт лише переступив поріг, як до нього поспішав власник кав'ярні: що вам треба?

Колись у цьому приміщенні був горілчаний склеп. Горілку тримали в бочці, до якої була прив'язана ланцюжком «кватирка». Їдучи в понеділок на базар чи з базару, селяни заходили сюди, аби пригоститись. Закускою найчастіше служив краєць домашнього чорного хліба, вмокнутий у рибний соус.

Через дорогу тримав свій ресторан Оренштейн, а поряд були різні склепи. Так, на місці сучасного книжкового магазину «Каменяр» стояв одноповерховий будинок І. Шумахера. Замолоду він працював різником, зібрав грошей і відкрив свій м'ясний склеп. Сам господар був дуже огрядний, неповороткий, і всіма справами заправляла його вертка дружина.

Як і тепер, кут вулиць І. Мазепи та Й. Левицького (до 1990 р.— Лесі Українки), що веде до Малого Ринку, займала друкарня. За часів Австро-Угорщини її власником був Ф. Жупник. У першу світову війну друкарня горіла; потім її перебудовано. А взуттєвий склеп Теппера дійшов до наших днів, тільки став державним. У 1991 р. приміщення передано друкарні.

Цілий квартал з фасадами на чотири боки займають будинок магазину «Все для дітей» та ще ряд інших торгових точок, установ, гуртожиток педінституту.

Сам будинок, або «торгова галя», як його називали раніше, постав на місці скверу, обгородженого з усіх сторін парканом. Це місце в другій половині 20-х рр. ХХ ст. магістрат за договором надав під забудову купцеві Рапопорту. Протягом 25 років той мав право здавати дім під склепи, збирати з їх власників чинш (податок), після чого повернути його магістратові.

Усі роботи на будівництві виконувались вручну. Цеглою забезпечував власник цегельні на Заліссі Фукс. Безпосередньо на риштування її носили фізично сильні робітники, користуючись тільки простим пристроєм — «козою». То була дошка, до якої внизу і вгорі прибивали по дві палиці — так, щоб вони підтримували внизу цеглу, а вгорі обхоплювали шию носильника. Робітник брав «козу» за спину, держав знизу руками, і на неї накладали цеглу — 15—20 штук.

Жив тоді в Дрогобичі чорнороб Янек Трибух. Природа наділила його рідкісним обдаруванням — імітувати свистом спів птахів. Рапопорт найняв його, і він за плату сидів угорі на риштуванні, розважаючи робітників «пташиним» співом. Янека навіть запрошували для кінозйомок.

Повернемося до 1911 р. 19 червня проходив перший тур (другий і третій тури призначались на 26 червня і 3 липня) виборів до австрійського парламенту. Дрогобицька заможна верхівка на чолі з віце-бургомістром Якубом Фаєрштейном робила все, аби переміг урядовий кандидат Н. Левенштейн: до списків виборців безпідставно включили майже півтори тисячі «мертвих душ». Коли люди прийшли на дільницю, то навпроти спортзалу побачили агітпункт Левенштейна, що було порушенням закону. Поза приміщенням, у сквері, напоготові стояло військо. Це дрогобицькі власті, передбачаючи можливі ексцеси, запросили дві піхотні роти зі Стрия і Ряшева та ескадрон угорських гусарів.

Попід парканом йшла торгівля городиною. В залі починалося голосування. Від побаченого агітпункту та присутності жовнірів обурення виборців швидко сягнуло критичної точки. Через відчинені вікна полетіли порвані фальшиві бюлетені, поламані крісла. Сміливці подались у кінець старої вулиці Міцкеви-

ча, де побили шибки в домі Фаєрштейна. Гусари разом з піхотинцями розігнали натовп.

Пополудні виборці знову прийшли до спортивного залу. Раптом гримнули постріли. Випадково між солдатами опинився пристойно вдягнений міщанин. До нього підскочив жовнір і з розгону всадив йому в живіт багнета. Чоловік зойкнув і в корчах сконав. Скрізь лунали розпачливі крики, плач, лемент. Тоді було вбито 24 і поранено 37 чоловік. Ці вибори ввійшли в історію Дрогобича як «криваві». Про них нагадує пам'ятна дошка, встановлена на стіні магазину «Все для дітей» (з боку друкарні).

Минув майже рік. За цей час у спортивному залі виступали приїжджі театри, концертні групи. Однієї неділі, під полудень, люди повиходили з церкви св. Трійці і повагом прямували сюди. Зібралось, може, чоловік чотиреста, більше не вмещалося. Коли вже повсідалися, на сцену вийшов учитель виділової (семирічної) школи Василь Ратальський, а з ним — середнього зросту, в темному костюмі, трохи зсутулений худорлявий дідок. Волосся, вуса, брови — сиві. В окулярах. То був Іван Якович Франко.

Тихим, глухуватим голосом повільно читав поет свою поему «Мойсей». Закінчить аркуш — Ратальський перегорне нову сторінку, і так до кінця. В залі стояла повна тиша. А як закінчив Франко читати твір — вибухнули бурхливі оплески, лунали вигуки «Слава!». Присутні гаряче дякували своєму великому землякові за його багаторічну діяльність на благо рідного народу. Потім в оточенні шанувальників поет вийшов на вулицю, про щось неголосно говорив і поїхав. Це був передостанній його приїзд у місто своєї юності.

Осередками національно-культурного життя в містах Галичини були Народні доми. В Дрогобичі йому належали чотири будинки — починаючи від нинішньої

годинникової майстерні на вулиці І. Мазепи і закінчуючи службовими приміщеннями муздрамтеатру ім. Ю. Дрогобича (до 1990 р.— ім. Я. Галана). Фасадом до театру виходить профілакторій. педінституту — колишній готель «Депенданс Бульвар». З балкона другого поверху не раз виступав на мітингах відомий громадський діяч Семен Вітик.

До Народного дому прилягає ще один будинок. У тому, де торгують хлібобулочними виробами, колись мав свою канцелярію адвокат Іван Кобилецький. Походив він із Ясениці-Сільної, близько знався з Франком. То з його ініціативи в 1925 р. створено Українське культурно-просвітницьке товариство «Робітнича громада» ім. І. Франка. Жив І. Кобилецький скромно, бо чесно служив людям. Деякий час працював у Сколе, відтак повернувся до Дрогобича. До нього йшли за юридичною допомогою в основному селяни, які нерідко процесувалися (судилися) за сантиметр урізаної сусідом межі.

Оскільки «процеси» коштували дорого, Кобилецький частенько, висваривши скаржника, проганяв його, аби той не тратився марно. Не завжди він брався за розум, а йшов до інших адвокатів, що, навпаки, заохочували селянина процесуватися до переможного кінця. «До переможного» — означало одне: суд розсудить, а адвокат наб'є свою кишеню.

До другої світової війни третину населення Дрогобича становили євреї. Вони мали майже двадцять синагог, або божниць, молитовних домів: на вулицях Ягеллонській (тепер Данила Галицького), Стрийській (біля нинішньої восьмирічної школи № 10), Жупній, Райха (сучасній П. Орлика), Пільсудського (сучасній І. Мазепи) та ін. Кожна з них призначалася для віруючих певного майнового і соціального стану. Якщо в найбільшій, «хоральній», синагозі на вулиці Райха могли молитися усі дро-

гобицькі євреї, то в божниці на вулиці Пілсудського — лише інтелігенція. Одразу за синагогою зберігся дім купця Вакшеля.

Перейшовши на протилежний бік вулиці, зупинимось біля житлового будинку № 22/1. Стояла на цьому місці непоказна хатина каменяра Теофіля Валігури, який у майстерні поряд виготовляв надгробки. Розбагатівши, розвалив хатину і побудував гарний дім. Сусідував з ним адвокат Гринь Кузів, чия контора містилась там, де нині перукарня. Довгі роки Кузів входив до товариства «Просвіта», розбудував читальні. Другу кам'яницю він мав на початку старої вулиці Міцкевича.

А за конторою справа, при повороті вулиці на Стрийську, досі стоїть кам'яниця, що належала інженерові Мушаковському. Точніше, інженерові-геометру, або землевпоряднику. Він встановлював точні межі земельних ділянок міщан, забивав палі, робив купні контракти і реєстрував їх у податковім уряді (нинішній корпус педінституту на вулиці Стрийській).

У кутовому будинку зліва, де знаходиться комісійний магазин, містилась аптека Генріха Арцта. Як і нині, ліки тоді продавали за рецептами, і коштували вони недешево. Та якщо хворому потрібні були дефіцитні ліки, аптекар докладав усіх сил, аби їх роздобути і не упустити клієнта. Потім той оцінить турботу і прийде в аптеку ще раз.

ВУЛИЦЯ ТРУСКАВЕЦЬКА

Від площі Ринок і до будинків, за якими починається поле попри дорогу, що веде до Трускавця, пролягає вулиця Трускавецька. У різний час вона називалася по-різному. Так, перша відома назва її — Угорська, друга — Солецька, третя — Стебницька;

у ХІХ — на початку ХХ ст. була власне Трускавецькою, вказуючи напрямок до курорту, що користувався усе більшою популярністю. Згодом перейменована на Грюнвальдську — на відзначення 500-річчя Грюнвальдської битви, коли 15 липня 1410 р. об'єднана польсько-литовська армія (у її складі були й українські загони, зокрема вихідці з Дрогобиччини) розгромила поблизу села Грюнвальд військо німецького Тевтонського ордену, припинивши експансію хрестоносців на Схід. Після Великої Вітчизняної війни вулиці присвоєно ім'я І. Васильєва — Героя Радянського Союзу, генерал-майора, який брав участь у визволенні області від фашистських окупантів і загинув у боях за Карпати. Похований на площі Ринок у Дрогобичі. На могилі встановлено пам'ятник. У 1990 р. вулиці повернуто назву Трускавецька.

Колись це була звичайна шутрована дорога, обіч якої стояли хатки, а за ними тягнулися сади і городи. Від сільської вулиці вона відрізнялась тим, що тут знаходилось кілька невеликих приватних підприємств та ще в'язниця «Бригідки».

Нумерація будинків починається з того дому, який займала «Варенична» — єдина в місті їдальня, де можна було поласувати українськими варениками. А колись тут була кав'ярня, у якій за чашкою чорної кави, під звуки оркестру відвідувачі (переважно купці, промисловці, фінансисти) залагоджували свої «інтереси», тобто займались бізнесом. У підвальному приміщенні торгували сметаною, пропонували кисле молоко в склянках.

Кут вулиць Трускавецької і Завалля займає старий одноповерховий, дерев'яний, з колонами, будинок, у якому його колишня власниця Цілінська тримала невеликий ресторан. Чоловік у неї був добрим різником і постійно мав своїх клієнтів. Славився ресторан «флячками», приготовленими зі шлунків тварин.

У неділю місцеві господарі після богослужіння в церкві св. Трійці, як правило, йшли на «флячки».

По ходу навпроти через вулицю Завалля збереглась велика кам'яниця «вибушника» Терлецького, в якій мешкав власник склепу на Ринку Томашевський.

На невеличких вулицях Завалля і Музичній є дві примітні споруди. Перша — це середня школа № 3, а колись — виділова (семикласна) школа ім. Конарського і Ожешкової. Вона фактично складалася із двох шкіл — для хлопців і дівчат, навіть з окремими входами. П'ятий клас поповнювали учні, які закінчили чотирикласну українську школу на околицях міста, де мешкали переважно українці.

Діти вивчали закон Божий, природничі науки, математику, історію Польщі, географію, німецьку і польську мови. Після уроків хлопці ходили на «шлейт» — опановувати спеціальність токаря по дереву. Дівчатам прищеплювали навички ведення домашнього господарства, ремесла. Після закінчення виділової школи учень міг, якщо витримував повний іспит, вступити до третього класу гімназії, а учениця — до приватної учительської семінарії, що містилась у будинку нинішнього музичного училища. Це — друга примітна споруда.

Наприкінці ХІХ ст. в домі мешкав багатий єврей. Будинок купила християнська гміна з Борислава для «захоронки» — притулку для бідних дітей. Кілька років вона діяла справно. Коли на початку 20-х рр. у Дрогобичі було створено жіночу семінарію, для неї вибрали це приміщення. Дітей же розподілили по інших «захоронках», а частину зарахували до семінарії. Опікувалися нею сестри василіянки. Семінаристки носили формений одяг, хоч обов'язковим він не вважався: шапочку-мазепинку, блузку, спідницю, напівпальто темно-синього кольору. Після повного навчання випускниці роз'їжджались у провінцію у пошуках

роботи. Знайти її в Галичині становило великі труднощі. Дещо легше було влаштуватися вчителем у Польщі чи в Західній Білорусії.

Перетнувши вулицю Музичну, залишаємо зліва сучасний п'ятиповерховий дім. Давніше на цьому місці мав хату швець І. Фурович. Праворуч, де донедавна було міське житлове управління, а тепер бюро працевлаштування населення, діяло єврейське спортивне товариство «Хакоах» («Сила»).

Уліво відходить невеличка вуличка Шопена. Там колись було кілька будинків польського ремісничого товариства «Гвязда». Після роботи шевці, кравці, слюсарі та інші приходили сюди відпочити, розважатись, потанцювати. По суті, це був клуб ремісників.

Згодом будиночки відкупила профспілка, частково орендуєчи «Робітничій громаді». Відтак приїхав з Індії буровий майстер, швидко придбав земельну ділянку з цими спорудами, зніс їх і в 1930—1931 рр. вибудував велику кам'яницю фасадом до вулиці Шопена.

Усі дрогобичани добре знають міський парк культури та відпочинку. Він невеликий, схожий швидше на сквер. Наприкінці ХІХ ст. тут знаходилась «свинська торговиця». Виділову школу то так і називали: школа на торговиці. Пізніше базар перенесли на Ставище, звідти — на нинішню вулицю П. Орлика, а старе місце впорядкували й засадили на початку ХХ ст. деревами. Взимку на ставку посеред парку, що отримав назву «Плянти», влаштовували катання на ковзанах «для панів». Роздягальнею служили дерев'яні будки. За бажанням ковзанярі могли випити гарячого чаю. Пожежні стражники (їх тоді налічувалось до 20 чоловік) мали оркестр, який грав за гроші по неділях. Проводились у парку і фестини, неодмінними атрибутами яких були фантова (речова) лотерея, вікторина, забави, розваги, танці, співи. Працювали буфети.

Варто докладніше зупинитися на історії дрогобицьких базарів. Згідно з переказами, вони спочатку відбувалися на західній околиці міста, приблизно коло церкви св. Параскеви-П'ятниці, що на нинішній вулиці Коцюбинського. Базарним днем був понеділок. Річні ярмарки теж проводились у понеділок — після Зелених свят та святого Михайла.

Наприкінці XVIII ст. у Дрогобичі встановили два базари тривалістю по вісім днів — 17 лютого і 5 жовтня. У 1800 р. вирішили організовувати торговиці на руські (українські) свята: Йосифа — 19 березня, Варфоломія — 6 серпня і Введення — 3 грудня.

На базари до Дрогобича з'їжджалися селяни з багатьох сіл Дрогобицького, Стрийського і Самбірського повітів, а також ремісники та купці. Основним предметом торгу була, звичайно, сіль, яку виварювали в Дрогобичі та найближчих селах. Однак у 1774 р. австрійський уряд монополізував торгівлю сіллю. Її почали продавати в державних крамницях. На базарі, крім солі, було все, що вирощувалося селянами або виготовлялося ремісниками. Коли в другій половині XIX ст. в Бориславі почався видобуток нафти, то на торговиці з'явилась і вона.

До і після першої світової війни в Дрогобичі щопонеділка проходив великий базар, а щоп'ятниці — малий. Торгівля зосереджувалась в основному на Ринку, навколо міської ратуші. Там стояли десятки невеликих дерев'яних будок, в яких шевці, кравці, ткачі, душніри, гончарі, різники, бондарі виставляли свої вироби.

Продавалася сила-силенна всіляких товарів: бочки, відра, бритванки, хомути, посторонки, кошики, цебри, ложки, веретена, вози, сани, колеса, борони, спиці, ціпи, мотики, граблі, коси, коцюби, віники, сокири, вила, плуги, баняки, миски, кожухи, ремені, батоги. Вздовж нижньої частини Ринку, на вулицях Стрийсь-

кій (тепер І. Мазепи) і Ковальській передміщанки торгували «фляками» — коров'ячими шлунками, порізаними, як макарони, підсмаженими і приправленими часником, цибулею, перцем, бібковим (лавровим) листям. Птицю продавали у західній частині Ринку, а після спорудження наприкінці 20-х рр. нової ратуші — на вулиці Завалля. Картоплю можна було купити на вулиці Ковальській, готові колоті дрова у в'язанках — на південному боці Ринку, в напрямку до жіночої семінарії (тепер музичне училище). На вулицях Жупній, Солоний Ставок торгували будівельними матеріалами — платвами, кізлами, дошками, стовпами, гонтом. Живу рибу, продажем якої займалися переважно євреї, привозили зі ставків у селі Попелі і тримали в протічній воді у дірчастих посудинах на Млинках.

Частина торговиці знаходилась на Малому Ринку. Тут більше продавали харчові товари на щодень, наприклад, солодке печиво, м'ясні і молочні продукти, городину, ягоди, фрукти та ін.

Що стосується тваринницького базару, то він відбувався в Дрогобичі ще з XVI ст. З навколишніх сіл, передмість люди приводили велику кількість худоби, яку рядами припинали до колів. За одягом майже безпомилково можна було визначити, хто з якого села чи місцевості прибув.

Худобину селянин продавав, щоб заплатити податки, придбати взуття, щось з одягу, для хатнього вжитку, прикупити поля. І якщо в склепах пропонували м'ясо «до кольору й до вибору», то це не означає, що селяни їли його вдосталь. Ні, вони часто недоїдали й недосипали, аби тільки вигодувати корову чи свиню і продати на базарі. Товари були дешеві, а гроші дуже дорогі.

Найдорожче цінувалися робочі коні — від 200 до 300 злотих (стільки отримували щомісячно кваліфіко-

ваний робітник на державному підприємстві). Старих коней іноді просто залишали на торговиці, щоб не годувати взимку. Їх забивали гицлі, м'ясом годували свиней і собак, а шкіру продавали. За «середню» корову платили 110—120 злотих, «метрову» (стокілограмову) свиню — 60—70 злотих. Гуска коштувала два злотих, качка або курка — ще менше, молоді когути — 50 грошів, або стільки, як і плесканка смачного домашнього сиру, куряче яйце — п'ять-шість грошів. Усе залежало від того, на якій ціні зйдуться продавець і покупець.

Рідко який торг проходив без крадіжок, ошукувань чи шахрайства. Наприклад, був такий анекдотичний випадок. Селянин продав свиню і відійшов разом з покупцем «обмити» справу. Якийсь шахрай помітив це, швидко перепродав цю ж свиню і зник. Тільки-но другий покупець взявся відв'язувати її, як нагодився перший. Виникла гаряча суперечка, яку припинив страж порядку. Він розсудив так: якщо купив товар — було відразу забирати, а тепер — кожному по половині. Інколи затівалися такі сварки, що й до судової справи призводили. А правду ж казали: в суд підеш — сухим не вийдеш...

Навпроти парку є аптека та фотоательє, котрі існували тут і раніше. Річка Побук, що перетинає вулицю, має тепер випрямлене русло. Це виконали колись найняті магістратом робітники. Якщо відторгувалася частина чийогось «грунту», місто відшкодовувало збитки. Дім з магазином «Філателія» належав майстрові газо- і водопроводів Я. Взоріку, дім № 37 — кравцеві Петрикевичу; трохи вище від цеху фабрики «Ремвзуття» стояла кузня М. Журавецького. То були знані в Дрогобичі ремісники. Наприклад, Взорик разом з челядниками змонтував у 20-х рр. у новозбудованій ратуші всі сантехнічні системи, що служать справно донині.

За поворотом на вулицю Війтівська Гора після Великої Вітчизняної війни споруджено станцію юних техніків. Давніше на її місці тримав цегельний завод Б. Зусман, від власності якого залишився тільки житловий будинок оддалік від дороги. Цеглу в нього формували і сушили влітку, а випалювали взимку. Глину місили ногами, платили робітникам «від штуки», тобто від кількості виготовлених цеглин.

На горбі навпроти цвинтаря збереглися дім християнських престарілих і хата, де мешкав гробар Баліцький. В його обов'язки входило забезпечувати копання могил, для чого він наймав копачів. Решту сумного обряду брала на себе церква та поховальні заклади А. Модрицького (на вулиці Завіжній), Р. Ступницького (на тодішній вулиці Грюнвальдській) і О. Гінтнера (на вулиці Зеленій). Таксу священик, ксьондз чи рабин переважно не називав, а лише говорив: скільки у вас вартує покійний, стільки й запла-тіть.

Починаючи з 70-х рр., на старому міському цвинтарі уже не ховають. Але є всі підстави вважати це скорботне місце історико-меморіальним комплексом. Адже тут покоїться прах багатьох людей, чиї імена ввійшли в історію Дрогобича. Зокрема, можна назвати сотника Українських Січових Стрільців Франца Кічоровського; вбитого на кривавих виборах 1911 р. майстра Дмитра Татарського; вихідця з с. Борині Турківського району, поручника УГА, викладача української гімназії Володимира Сольчаника; студента, активного діяча Пласту Михайла Смолу; колишніх бургомістрів Дрогобича Яна Нев'ядомського і Раймонда Яроша, лікаря Броніслава Козловського та ін. Їх могили слід упорядкувати і зберегти.

Від цвинтаря вулиця збігає вниз. Зліва стоїть кам'яниця, де містилася колись головна лікарня, розрахована на 125 пацієнтів з різними захворюваннями.

В ній були терапевтичний, інфекційний та хірургічний відділи (в останньому лежали і породіллі). Керував лікарнею Броніслав Козловський — справжній народний лікар, котрий користувався величезним авторитетом. Крім нього, працювали ще п'ять лікарів з місячним окладом до 160 злотих. Мешкали вони на території лікарні, мали безплатне харчування. А ще існував штат «доходячих» лікарів, яким платили пів-окладу: рентгенолог, окуліст, гінеколог, уролог і шкірвенеролог. Основна їх робота була в касі хворих (поліклініці). Доглядали пацієнтів сестри-служебниці, котрі асистували під час операцій. Прибирали, змінювали білизну наймані робітниці.

Лікування тут було платним, в залежності від того, до якої «кляси» належала палата. Перебування в палаті першої «кляси» коштувало 12 злотих на добу (денний заробіток кваліфікованого робітника); разом з хворим міг перебувати і хтось з рідних; страви для таких пацієнтів готували на замовлення, а лікував їх сам директор Козловський чи найстарший ординатор. У палаті другої «кляси» лежало двоє хворих, родичі відвідували їх у будь-який час, плата становила 8 злотих. А в третій «клясі» вартістю 4 злотих перебували 8—10 чоловік, яких лікували звичайні ординатори; родичі до хворих навідувалися два-три рази на тиждень за платним дозволом.

Лікування працюючих оплачувала каса хворих, що правда, тільки третю «клясу». Бідні та не члени каси хворих клопотали в магістраті про видачу їм свідоцтва бідності, і тоді за них платив магістрат.

Діяла в старому Дрогобичі єврейська лікарня на 40 ліжок (її приміщення займає дитячий садок «Волошка» на нинішній вулиці П. Орлика). Вона мала в основному терапевтичний профіль, призначалася для бідних євреїв й утримувалась за рахунок єврейської громади.

Нарешті, була й третя лічниця (знаходилась у приміщенні нинішньої станції швидкої допомоги на вулиці Січових Стрільців), що належала касі хворих. Вона надавала терапевтичну допомогу членам каси хворих та їхнім сім'ям.

До 1939 р. приблизно 40 тисяч мешканців Дрогобича обслуговувало 120 лікарів. Переважна більшість з них займалась приватною практикою; деякі (наприклад, лікар Рот, який мешкав на теперішній вулиці Шевченка) навіть мали власні рентгенапарати та фізіотерапевтичну апаратуру. Лікарями в основному були євреї, близько двадцяти чоловік — поляки і лише п'ять-шість — українці. З-поміж останніх згадують Чапельського, який мешкав у домі навпроти нинішнього корпусу педінституту на вулиці Стрийській, Яремчишина — з нинішньої вулиці І. Мазепи, де тепер перукарня, та Коцюбу. За приватний прийом лікарі брали 2—4 злотих.

Дуже популярним був і лікар Тарговський. Його кабінет (над магазином «Парфюмерія» на нинішній вулиці І. Мазепи) знали, мабуть, усі. Він рекламував себе таким, що приймає безкоштовно. Але платню таки брав — по чотири злотих. Тарговський, придбавши малий рентгенапарат, «просвічував» усіх. Гроші, казав він, ідуть йому не в кишеню, а на оплату електроенергії. Кожного відвідувача умів переконати в конечній необхідності «пройти світло». І так привчив пацієнтів, що, як би їх хто не лікував, обов'язково заявляли: «Давайте мене на «світло», тоді pomoже». А взагалі Тарговський вважався лікарем усіх хвороб, причому нерідко лікував доволі вдало. Рецепти виписував на дорогі препарати і скеровував тільки в одну аптеку, бо мав від цього зиск.

За цвинтарем спілка міщан побудувала у XVIII ст. свою броварню, де варили пиво. Але конкуренти скоро пустили поголос, що воно погане, бо недобра вода.

Поголос приписують Зельману Вольфовичу, який орендував старостинську броварню, був управителем маєтку міського старости. Використовуючи владу, він брав хабарі, незаконно підвищував податки, привласнював громадські гроші, домагався банкрутства крамниць своїх конкурентів. Ще й донині в навколишніх селах співають пісню «Їде, їде Зельман», в якій засуджуються його зловживання. Після 1772 р., коли Галичину приєднано до Австрії, будинки броварні передано під цісарські військові касарні (казарми). Коли Дрогобич перебував під польською окупацією, в них дислокувався полк підгірських стрільців.

У пам'яті багатьох дрогобичан збереглася Мала станція — Дрогобич-місто, яку розібрано після Великої Вітчизняної війни. Стояла вона справа перед залізничним переїздом, була двоповерховою; у ній працювала квиткова каса, мешкав начальник станції. Тут люди сідали на поїзд до Борислава; за Австрії квиток коштував приблизно 15 крейцерів, за Польщі — 15 грошів.

Сьогодні слово «тартак» є маловживаним. А в старі часи воно звучало щодня, бо тартаки існували повсюдно. Один паровий тартак, а по суті, цілий лісопильний цех, мав на вулиці Трускавецькій Й. Кумеркер, віце-директор заводу «Галіція». Працювало в нього до тридцяти чоловік, які виготовляли паркет та стлярні матеріали. Дерево селяни доставляли возами, а якщо Кумеркер купував ліс на корені і далеко, то привозив залізницею. Власниками другого тартака — на вулиці Фабричній — були Р. Ярош і капіталіст Розенберг. Колоди й пиломатеріали вони зберігали в штабелях під накриттям.

Оддалік, справа від тартака, на початку ХХ ст. магістрат побудував міську «різню» (тепер — м'ясокомбінат), перенісши її з вулиці Різницької (А. Сахарова). На цьому підприємстві не виготовляли ков-

басних виробів, лише забивали худобу. Робилось це під наглядом магістратського ветлікаря В. Чубатого. Різники орендували тут холодильні камери і щодня забирали м'ясо до своїх склепів.

Через дорогу від «різні», вздовж вулиці Коростянської (тепер — Спортивна), лежало поле. У 20-х рр. тут спорудили міський стадіон «Юнак» з плавальним басейном. На стадіоні відбувались матчі таких футбольних команд, як «Юнак», «Польмін», «Підгір'я», «Ватра» (Дрогобич) а також «Дністер» (Миколаїв), «Ропник» (Борислав), «Сян» (Перемишль), «Україна» (Львів), «Скала» (Стрий) та ін. Квиток на футбол коштував 30—40 грошів, у разі приїзду іменитої команди — один злотий. Глядачі вболівали азартно, темпераментно, і не раз їх пристрасті закінчувались бійками. Два стадіони — «Кодима» і «Бетар» — побудувала єврейська община; свій стадіон мав завод «Польмін».

Українська громада теж вирішила збудувати таку комплексну спортивну споруду. Спершу місце для неї вибрали на вулиці Нижній Колійовій (нині М. Грушевського), але отці василіяни не захотіли виділити на церковному полі ділянку. Тоді громада звернулася до перемишльського єпископа Коциловського і через нього добилась позитивного вирішення свого питання. Отці василіяни були змушені піти на поступки, проте запропонували місце для стадіону на вулиці Фабричній, де тепер управління водопровідно-каналізаційного господарства.

Земельна ділянка виявилась заболоченою, і її треба було насамперед осушити. Церква погодилася відпустити на будівництво стадіону 40 тисяч штук цегли, яку щорічно безплатно отримувала від єврейських промисловців за оренду ними церковної землі. Поміж людей почався збір коштів і матеріалів. Та задумане реалізувати не вдалося — на заваді стала війна.

Не дуже привабливою, а то й нерідко зневажливою була професія «гицеля» — ловця собак. «Гицлівкою» у старому Дрогобичі називали місце між «Бригідками» і Солецьким лісом, а керував цим промислом майстер Шот. Бродячих псів виловлювали за допомогою аркана. Кидали гицлі його так вправно, що мало якому псові щастило уникнути петлі. Виловлених собак замикали на три дні, протягом яких власники могли їх викупити. Потім з «арештованими» поступали по-різному: «харлаків» знищували, порсдистих продавали, дарували тощо. Тому в місті рідко коли блукав чотириногий бродяга. Собаки настільки гостро відчували запах гицлів, що обминали їх вози з будкою десятою дорогою. Але й міщани зайвий раз не випускали своїх сторожів за ворота, бо утримували їх не для розваги, а для захисту від злодіїв.

За річкою Тисьменицею, з лівого боку вулиці, донині діє старий цегельний завод, споруджений на початку ХХ ст. Т. Корнгабером для випуску цегли спеціально на будівництво в'язниці «Бригідки». Виготовляли тут і червону дахівку та каналізаційні (по сучасному — дренажні) трубки, пічні кахлі. Діяли й інші підприємства: на Заліссі — власника Фукса, цегельні Б. Зусмана, Купферберга (в кінці вулиці Війтівська Гора), на вулиці Бориславській, де тепер механічний завод. Цеглу за ступенем випалювання ділили на три сорти: «вишнівку», «блідівку» і «перепал». 1000 штук першої коштувало приблизно 40 злотих, другої — 30, третьої — 18. Пічний набір кахель (разом з роботою) обходився замовникові в 100—115 злотих.

Сумної слави зажив давній Дрогобич після спорудження в 1911 р. в'язниці «Бригідки». Попервах у ній відбували строк кримінальні злочинці. Перед звільненням вони під конвоєм неозброєного стражника працювали на ремонті міських доріг. По неділях

злочинців-поляків у супроводі двох стражників (теж без зброї) водили до костюлу, українців — до церкви на богослужіння. За Польщі у «Бригідках» тримали під вартою вже й політичних в'язнів. Це були українські патріоти, котрі в умовах жорстокого окупаційного режиму різними методами боролись за національне визволення, хоч і належали до різних політичних партій та організацій. Згодом у в'язниці було відкрито каплицю, куди регулярно приїжджав ксьондз для проведення богослужінь.

При повороті вулиці до Трускавця збереглося приміщення колишнього ресторану Пуца. Через дорогу, в лісі на Гірці, стояли столи та лавки і влітку, в неділю чи свято, сюди приходили відпочити місцеві українці. Густа зелень, потічок з кришталевою водою, запашне повітря приваблювали багатьох. Поряд були дві корчми: одна — по дорозі до Трускавця, друга — до Стебника. Остання славилась окоцімським пивом; у ній пропонували сир, яйця і кварглі — неприємний з вигляду, слизький, наче зіпсований, сир, поточений черв'яками. В непризвичаєних людей кварглі викликали відразу, а то й огиду, але гурмани їли такий сир з апетитом.

Оскільки вулиця Трускавецька з'єднує Дрогобич з Трускавцем, варто сказати, чим колись добиралися люди туди й назад. Спочатку користувались традиційними фіакрами. Згодом стали курсувати автобуси від Ринку до Трускавецької станції (вокзалу); проїзд коштував один злотий. Пізніше з'явилися таксі, за послуги яких платили на півзлото більше.

Залізничний зв'язок був дешевший, однак не такий зручний, бо спершу треба було дістатись до Великої станції в Дрогобичі, заплативши за фіакр один злотий, а вже потім сідати на поїзд.

Закінчується вулиця приватними будинками, що потопають у садах. Кілька хвилин їзди, і з неви-

сокого пагорба відкривається красива панорама бальнеологічної оздоровниці Трускавець. А далі синіють Карпати.

БОРИСЛАВСЬКИЙ ТРАКТ

Уже сама назва вулиці вказує на те, що вона веде у напрямку до Борислава — міста, робітниче життя якого в другій половині ХІХ ст. послужило І. Я. Франкові джерелом для написання широковідомих творів. Малим хлопцем він учився в Дрогобичі — в «нормальній» (початковій) школі отців василіян, потім у гімназії, жив спочатку на вулиці Бориславській. Письменник залишив свої згадки про місто.

Ось що він пише: «В часі моїх гімназіяльних студій Дрогобич був містом дуже багатим на негативні прикмети. Почислити, чого там не було, — вийде дуже довгий реєстр. Не було ані одної... публічної бібліотеки, ні одного освітнього товариства, ані одного зібрання чи то з політичною, чи з освітньою метою. Не було майже нічого, що характеризує хоч наполовину європейське місто. Не було навіть води, крім домашньої соленої, якої посторонні люди не могли пити. Більшість вулиць без тротуарів та без освітлення, а широко розкинені передмістя, особливо Задвірне, Завізне та Війтівська Гора, були собі прості села з солом'яними стріхами, огорожені плотами, з захованням зовсім сільського характеру».

Це стосується і вулиці Бориславської. Свою «біографію» вона веде з ХVІІІ ст. В часи Франкового дитинства це була неширока, в баюрах і болоті, без пішохідних тротуарів, майже польова дорога. Після дощу вона перетворювалась на суцільне місиво, подолати яке можна було або в чоботях, або босоніж. З виникненням у Дрогобичі нафтопереробного заводу

«Галіція» вулицю починають впорядковувати: її зашутровано, виділено, а пізніше вимощено на ширину двох-трьох плит тротуар з лівого боку.

Як на початку нашого століття виглядав той її відрізок, що простягається між Ринком і вулицею Данила Галицького? Зліва, попри церкву св. Трійці й аж до вулиці Трускавецької, де тепер мурований паркан, розміщувалися дерев'яні будки торгівців різним крамом, а також побутові заклади. У 20-х рр. отці василіяни запропонували магістратові обмін: за ділянку біля церкви вони віддають ту, що коло нинішнього Народного дому «Просвіта». На цьому й погодились. Василіяни розібрали будки й обнесли територію храму цегляним муром.

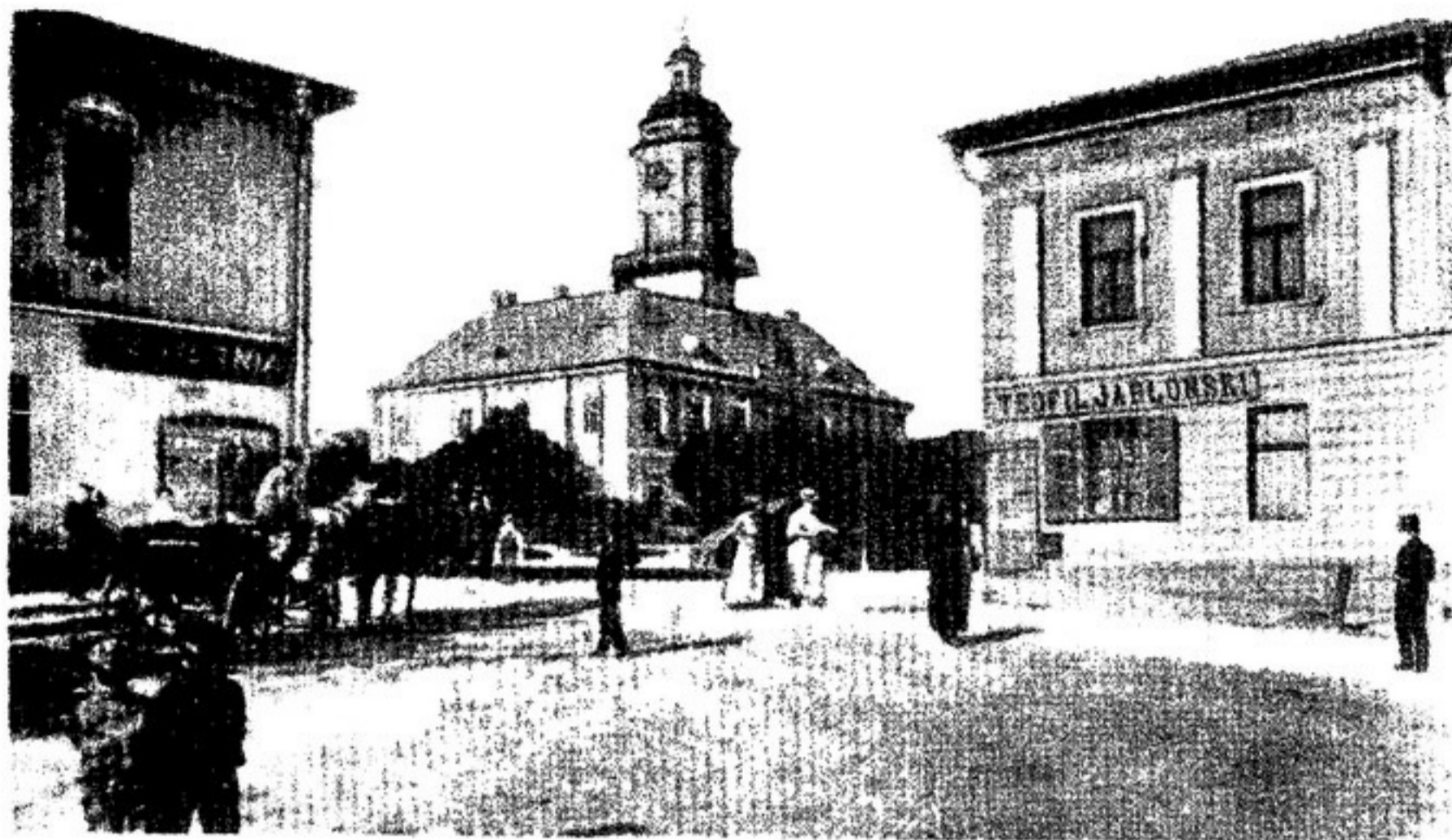
З другого боку вулиці Бориславської після знесення залишків спаленого в 1915 р. кутового дому з цукорнею В. Височанського (її він переніс на вулицю Ковальську) впорядковано невелику площу св. Трійці (тепер ім. В. Стефаника). Наприкінці 10-х і в 20-х рр. вона служила місцем стоянки возів, потім першою міською автобусною станцією. В 1986 р. тут відкрито пам'ятник Василеві Стефанику.

Спорудження наприкінці 60-х рр. великого п'ятиповерхового будинку, що починається від Жупної, тягнеться вулицею Данила Галицького і повертає на Бориславську майже до річки Побук, дуже змінило забудову цієї частини міста, і про її колишній вигляд судити важко. Була кузня Поплавського на самому куті вулиць Бориславської та Данила Галицького, а на місці магазину «Спорттовари» стояв дім адвоката Винницького, керівника москвофілів на дрогобицькому терені.

Як суспільно-політична течія в Галичині, на Буковині та Закарпатті москвофільство виникло в другій половині ХІХ ст. Об'єднувало частину священників, консервативної інтелігенції і сільських багатців, які

Головна площа Дрогобича — Ринок. Вид на церкву св. Трійці з боку міської ратуші. Поч. ХХ ст.

Вид на площу Ринок і стару ратушу з боку церкви св. Трійці Поч. ХХ ст.

Південно-східна сторона площі Ринок. Поч. ХХ ст.

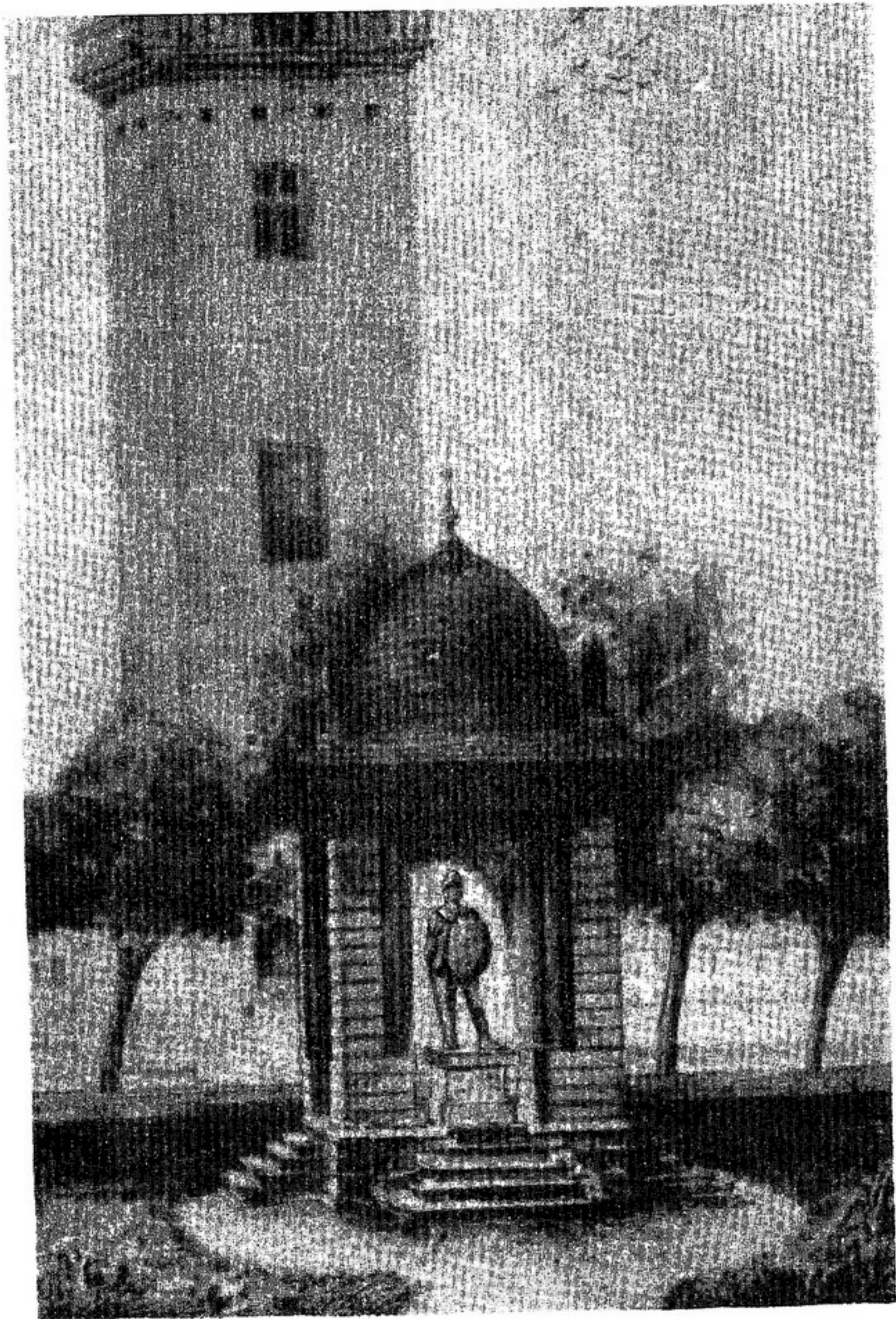
Вид з міської ратуші на західний кут площі Ринок. 1914 р.

Частина площі Ринок зі старою ратушею. Поч. ХХ ст.

Міська ратуша, побудована в 20-х рр. ХХ ст.

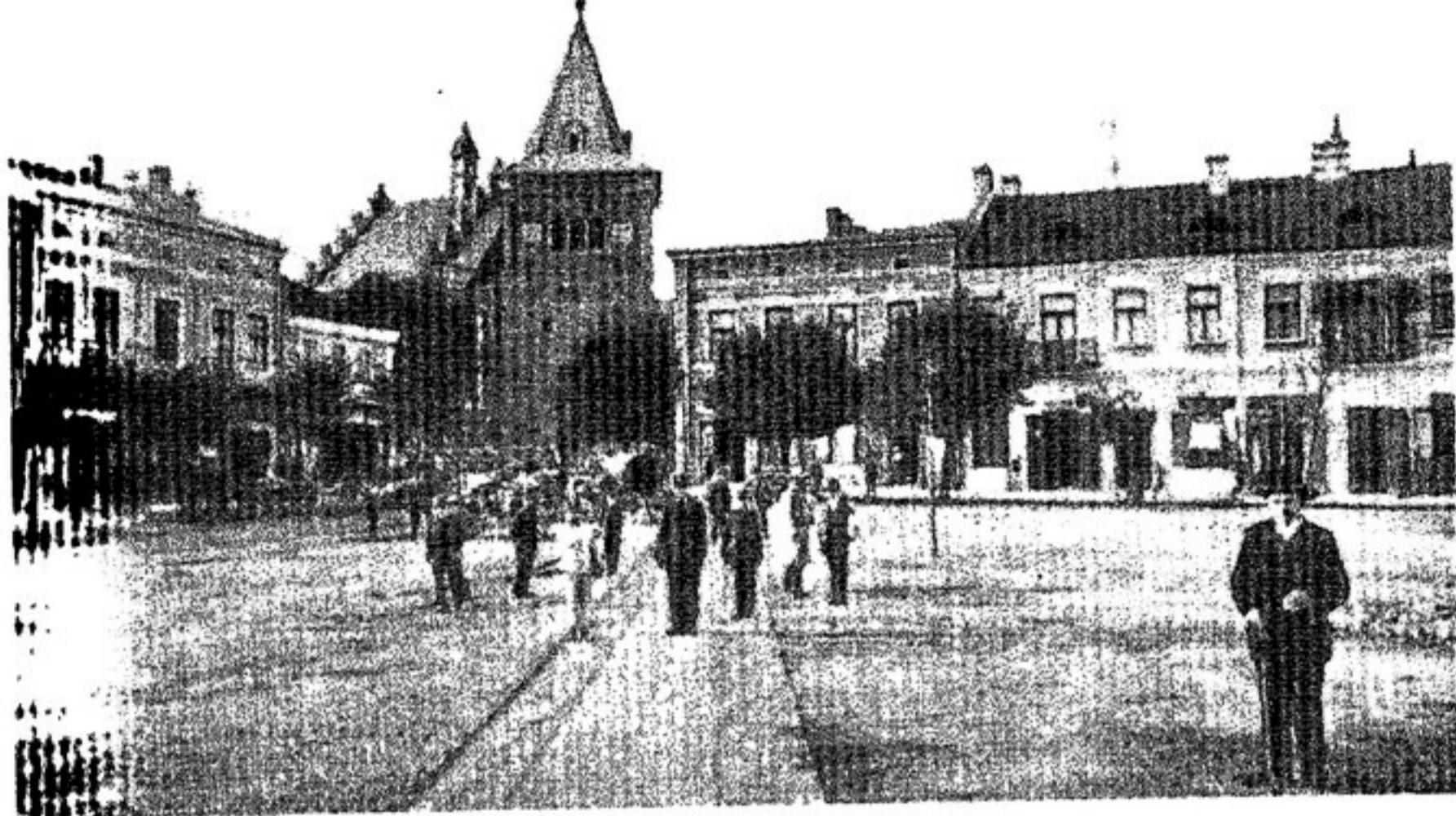

Скульптура українського рицаря на площі Ринок. 1916 р.

Стара ратуша. Поч. ХХ ст.

Західний кут площі Ринок. Поч. ХХ ст.

Площа Ринок. 1913 р.

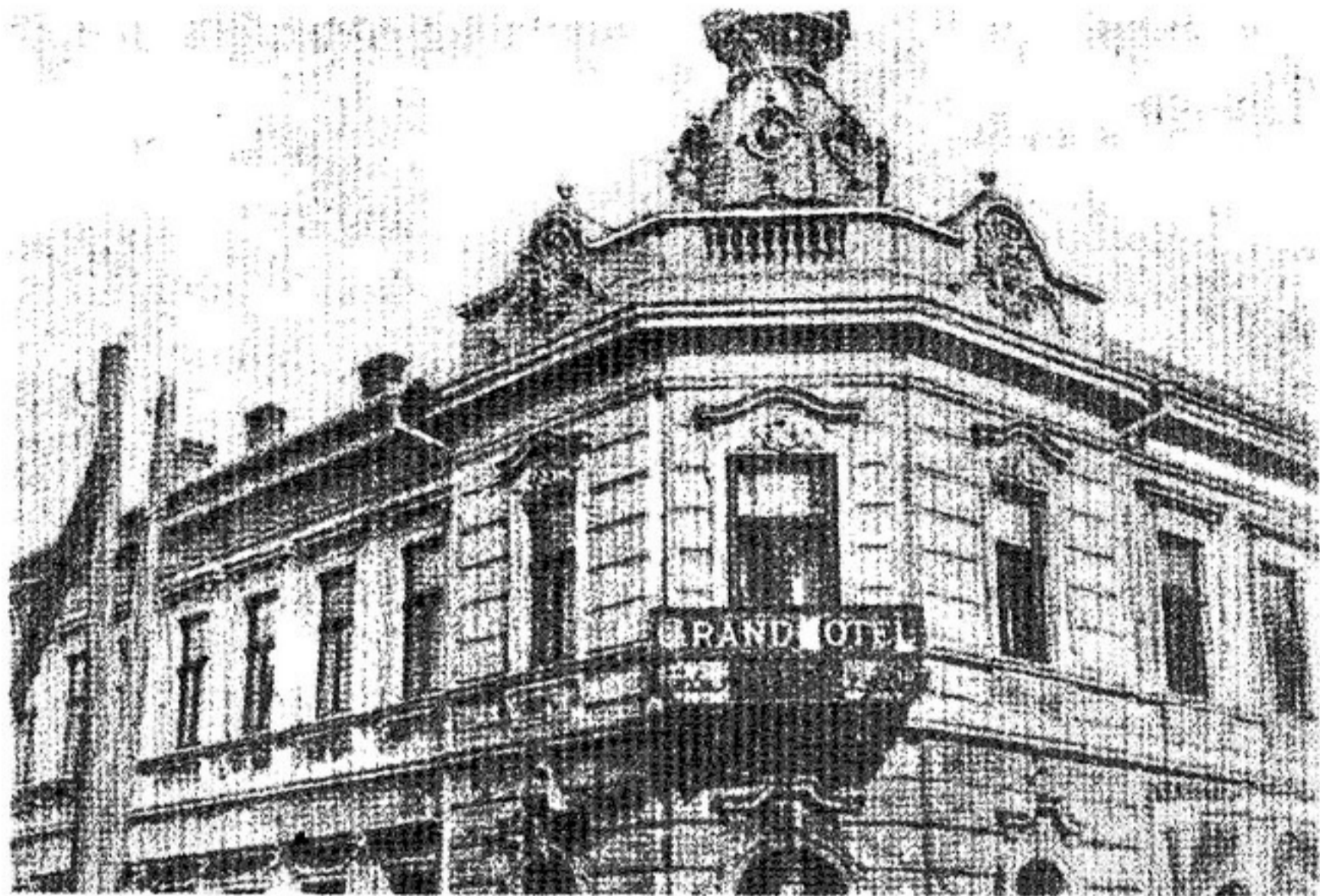
Ярмарок на площі Ринок. 1913 р.

Північний кут площі Ринок. Поч. ХХ ст.

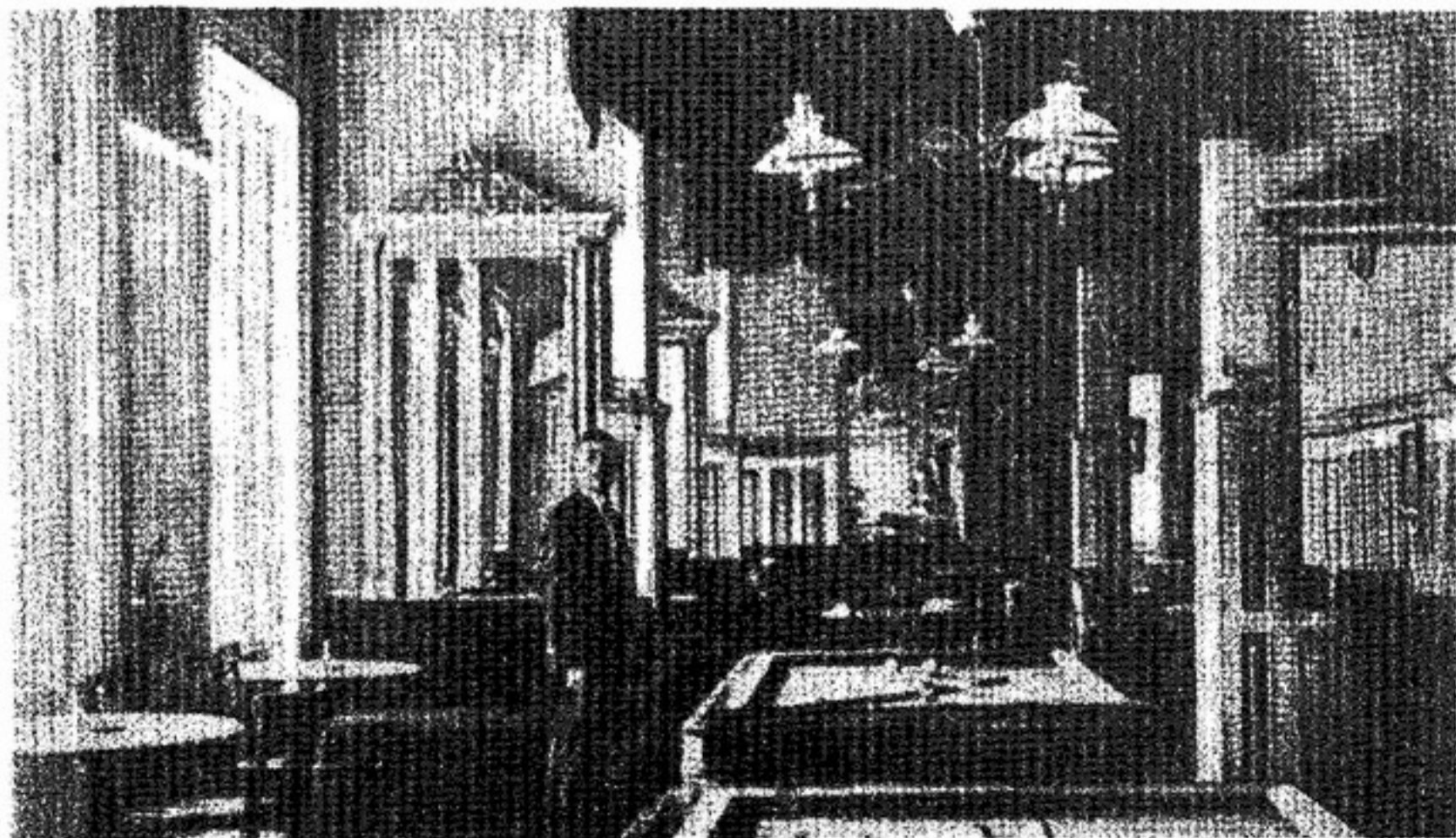

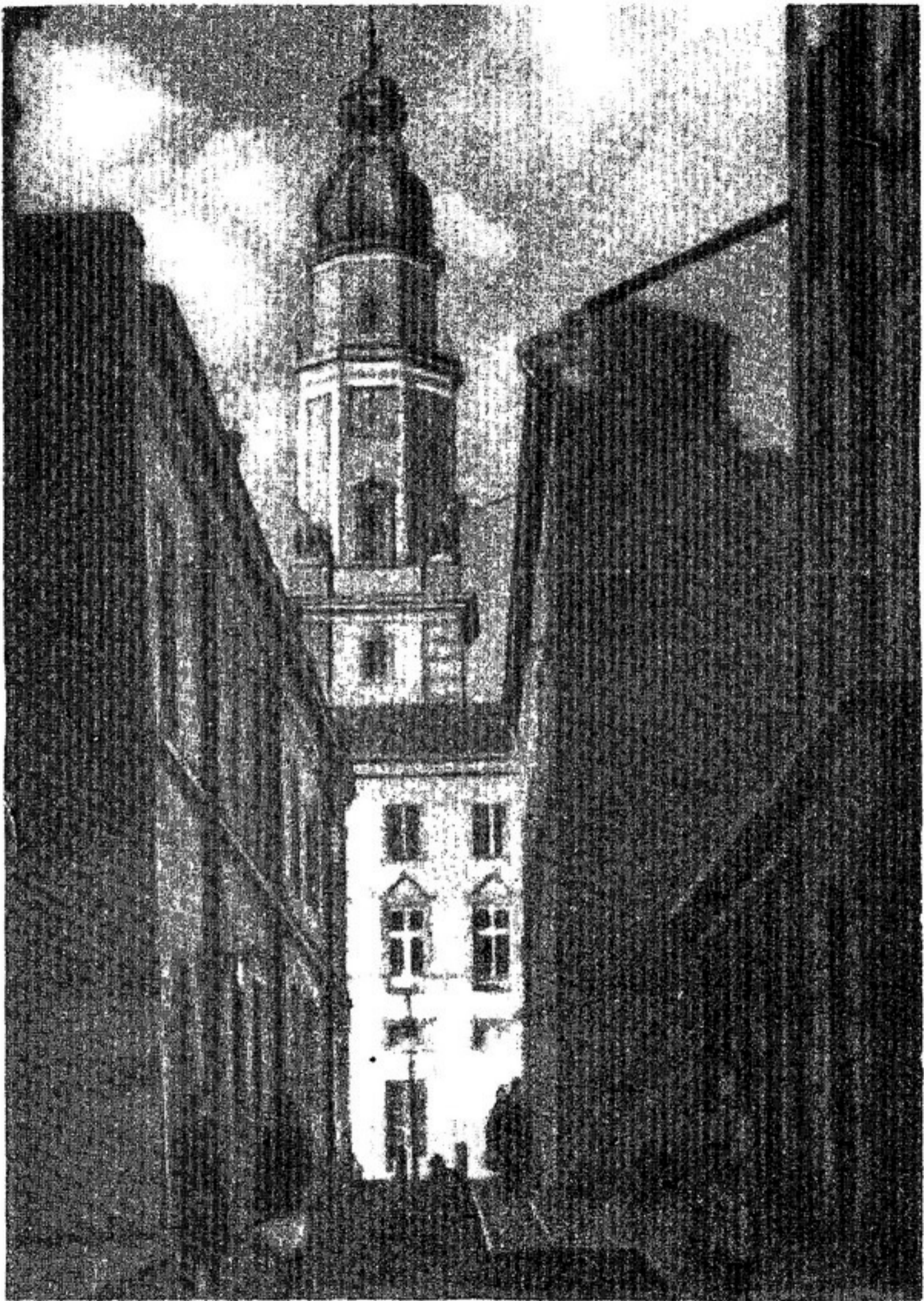
Вид на північно-західну сторону площі Ринок у ярмарковий день. Поч. XX ст.

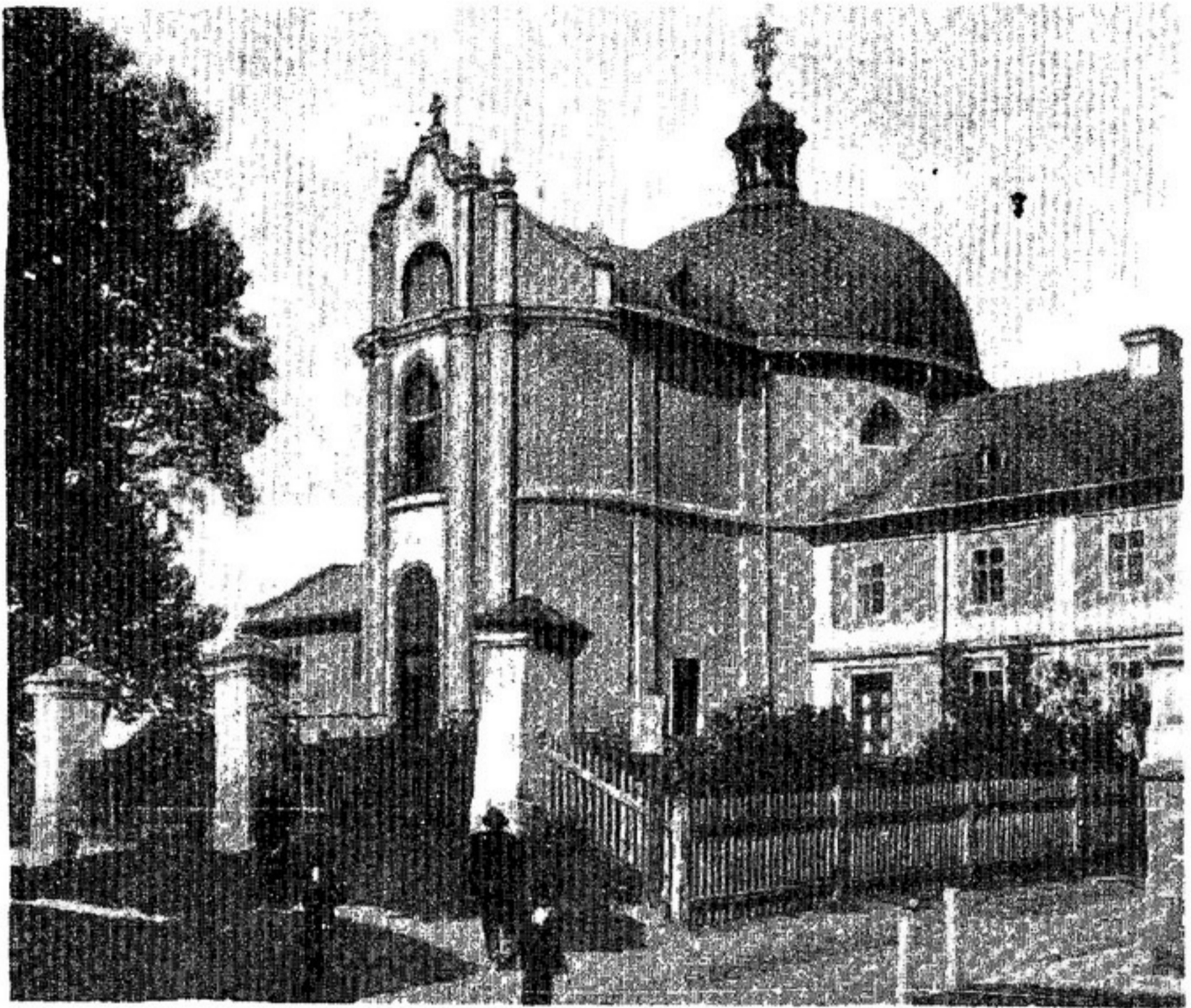

Старий ресторан і готель, що «замикали» північний кут площі Ринок.
Інтер'єр ресторану. 1901 р.

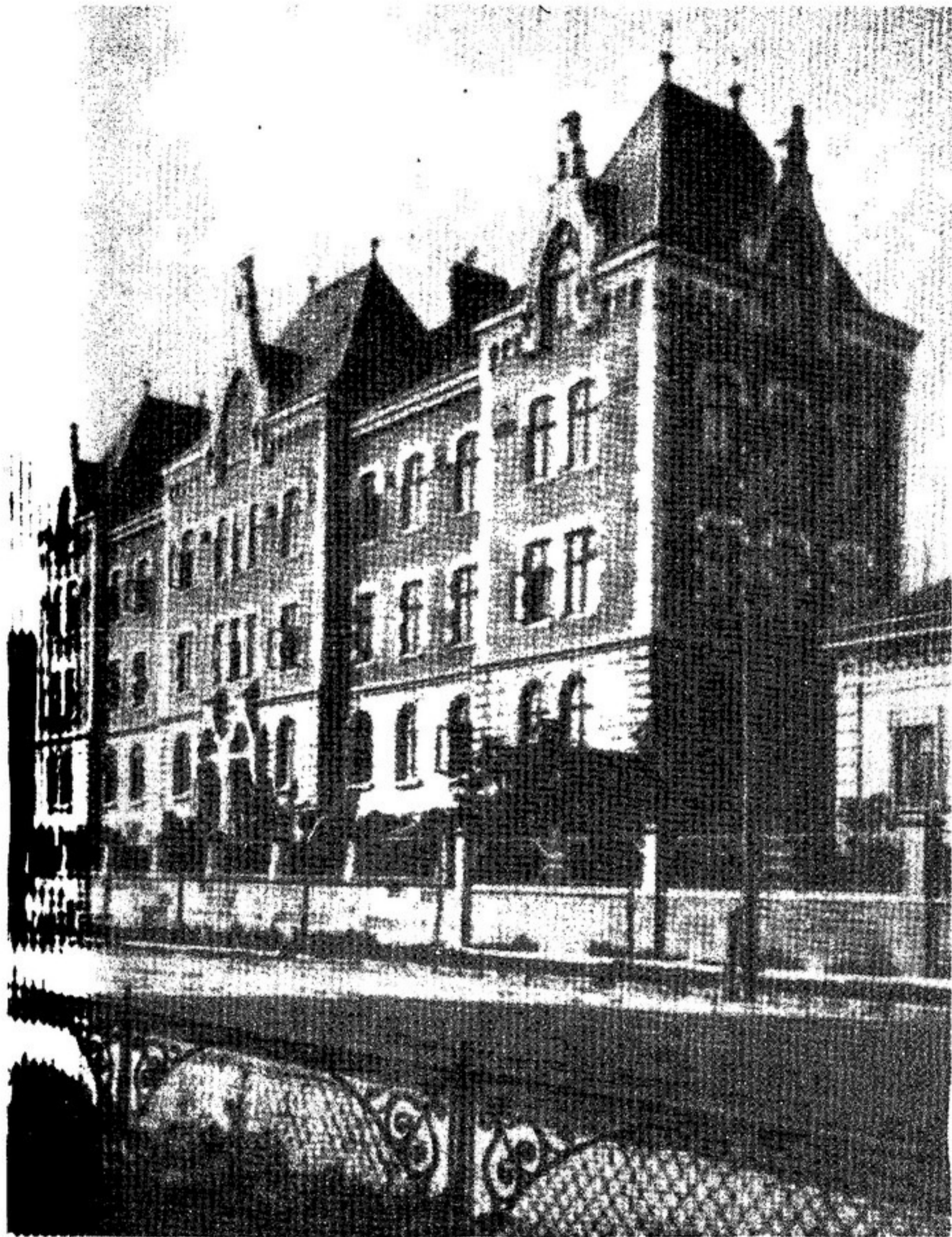

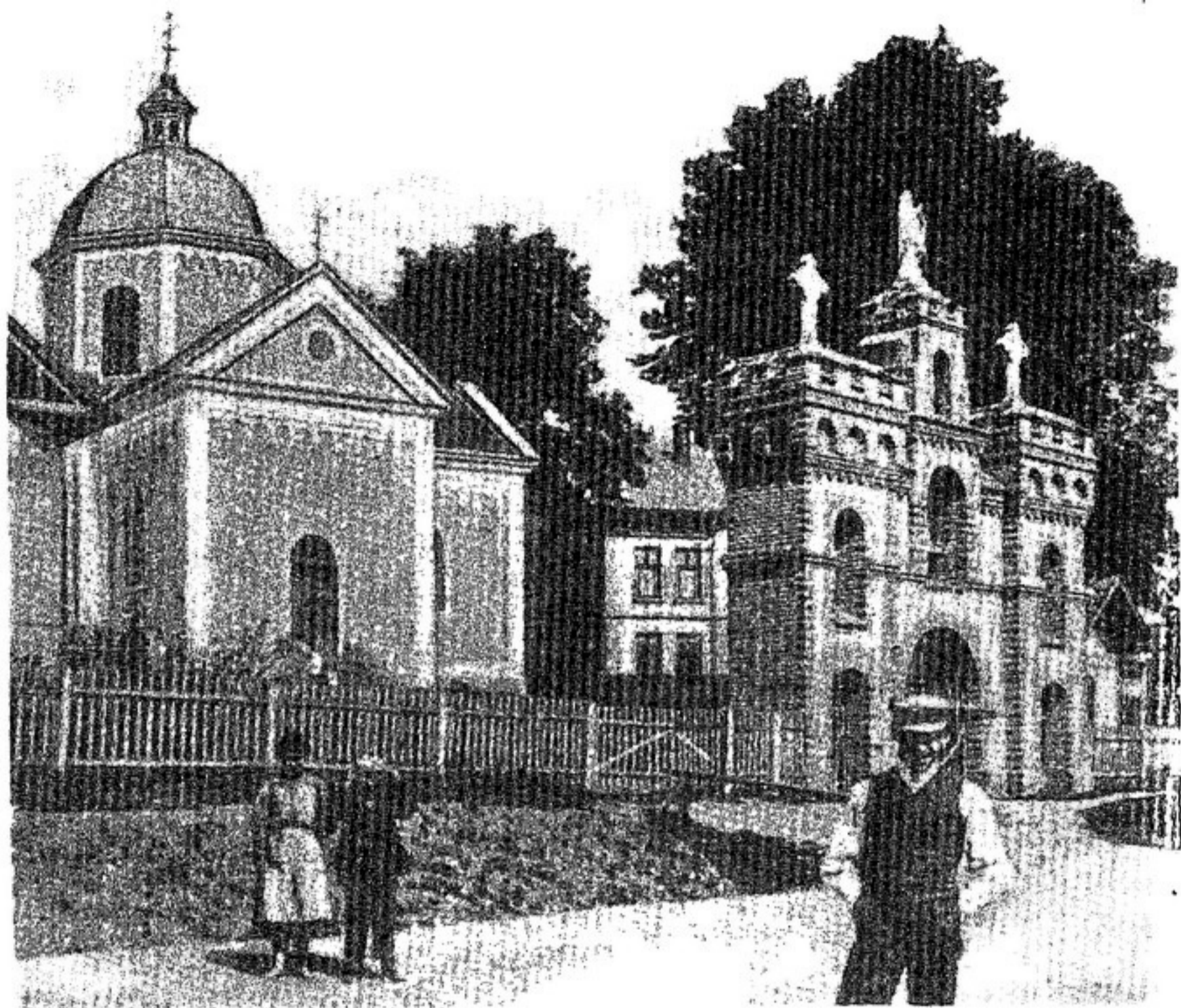
Вид з «Вузької» вулиці Малого Ринку на площу Ринок. 30-ті рр. ХХ ст

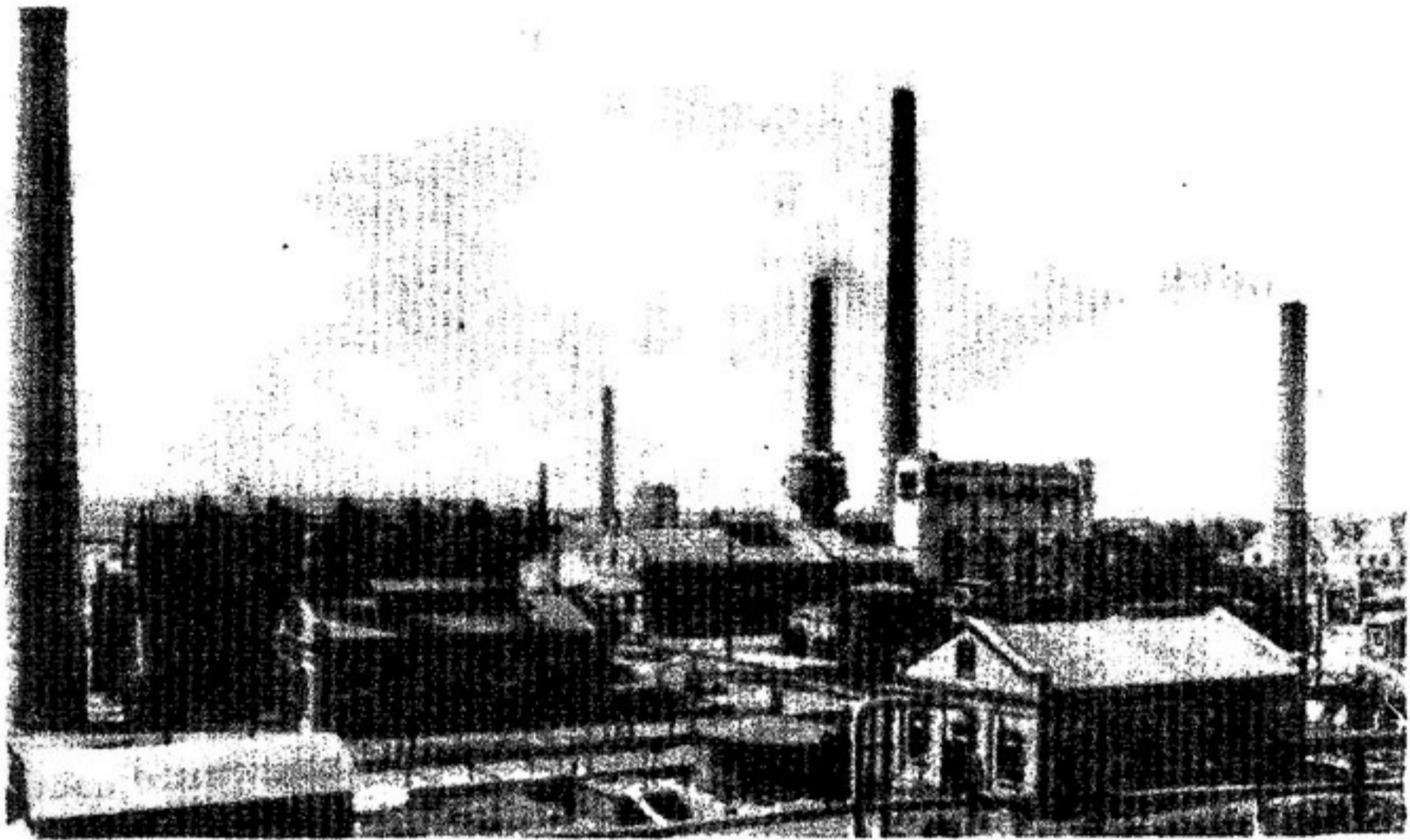
Вулиця Стрийська. Церква-ротонда св. Петра і св. Павла, побудована в 20-х рр. XIX ст. Фото 1910 р.

Вулиця Стрийська. Будинок колишнього суду. 1914 р.

Вулиця Стрийська. Церква Спаса, побудована в 60-х рр. ХІХ ст. і знищена в серпні 1963 р. Фото 20-х рр. ХХ ст.

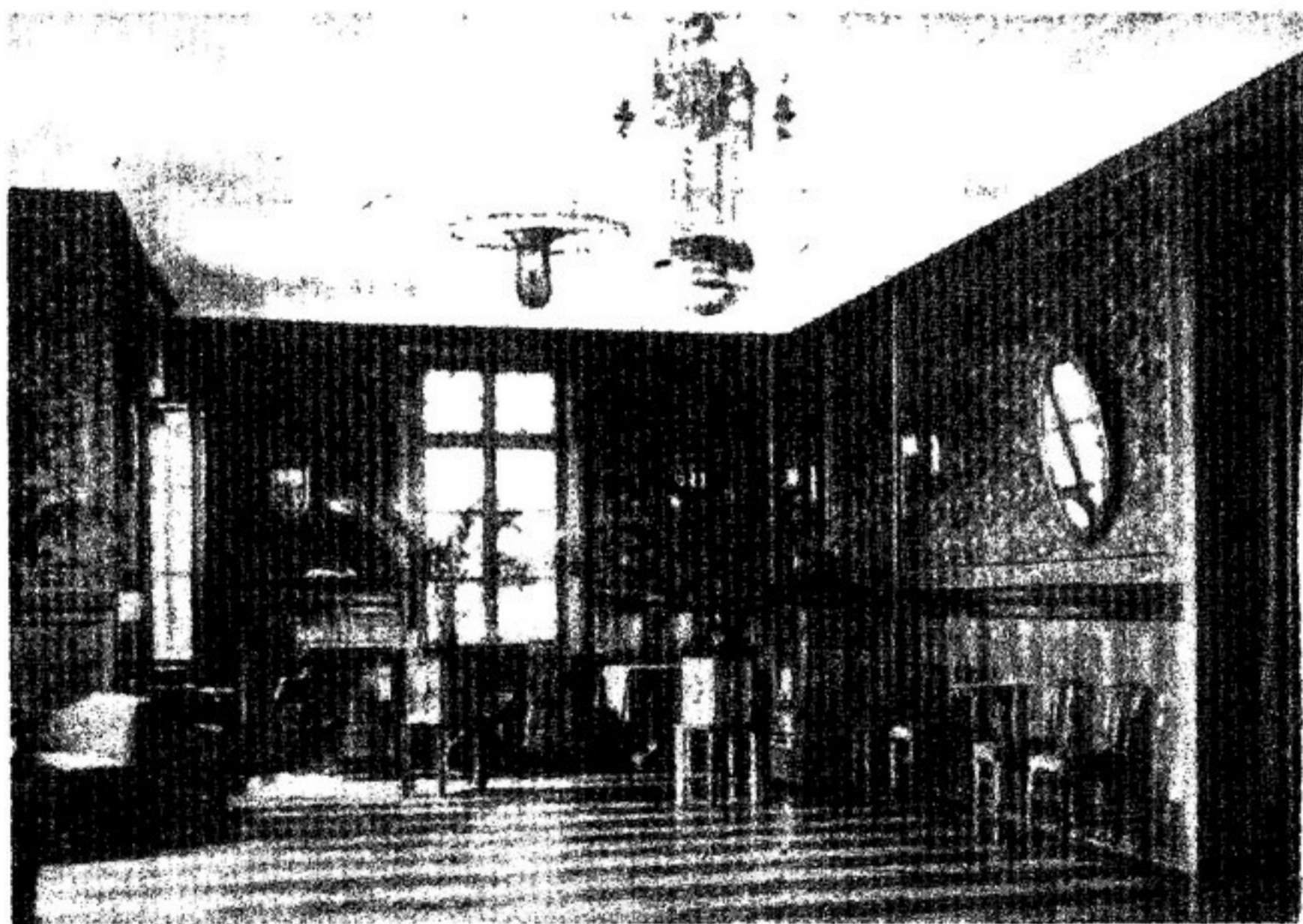
Вулиця Стрийська. Завод «Польмін». Фото 20-х рр. ХХ ст.

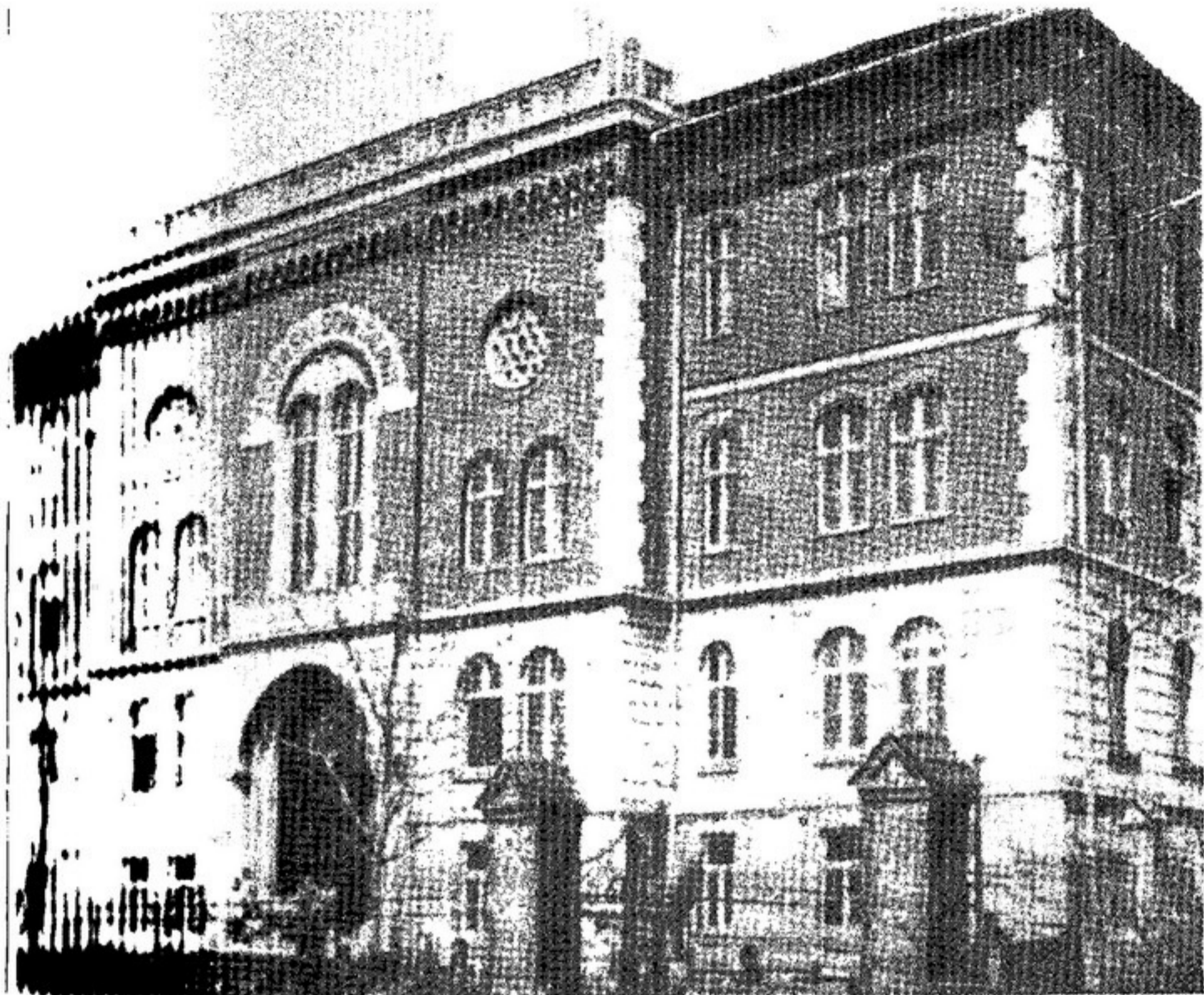
Вулиця Стрийська. Резервуари заводу «Польмін». Фото 20-х рр. ХХ ст.

Вулиця Стрийська. Загальний вигляд заводу «Польмін». Фото 20-х рр. XX ст.

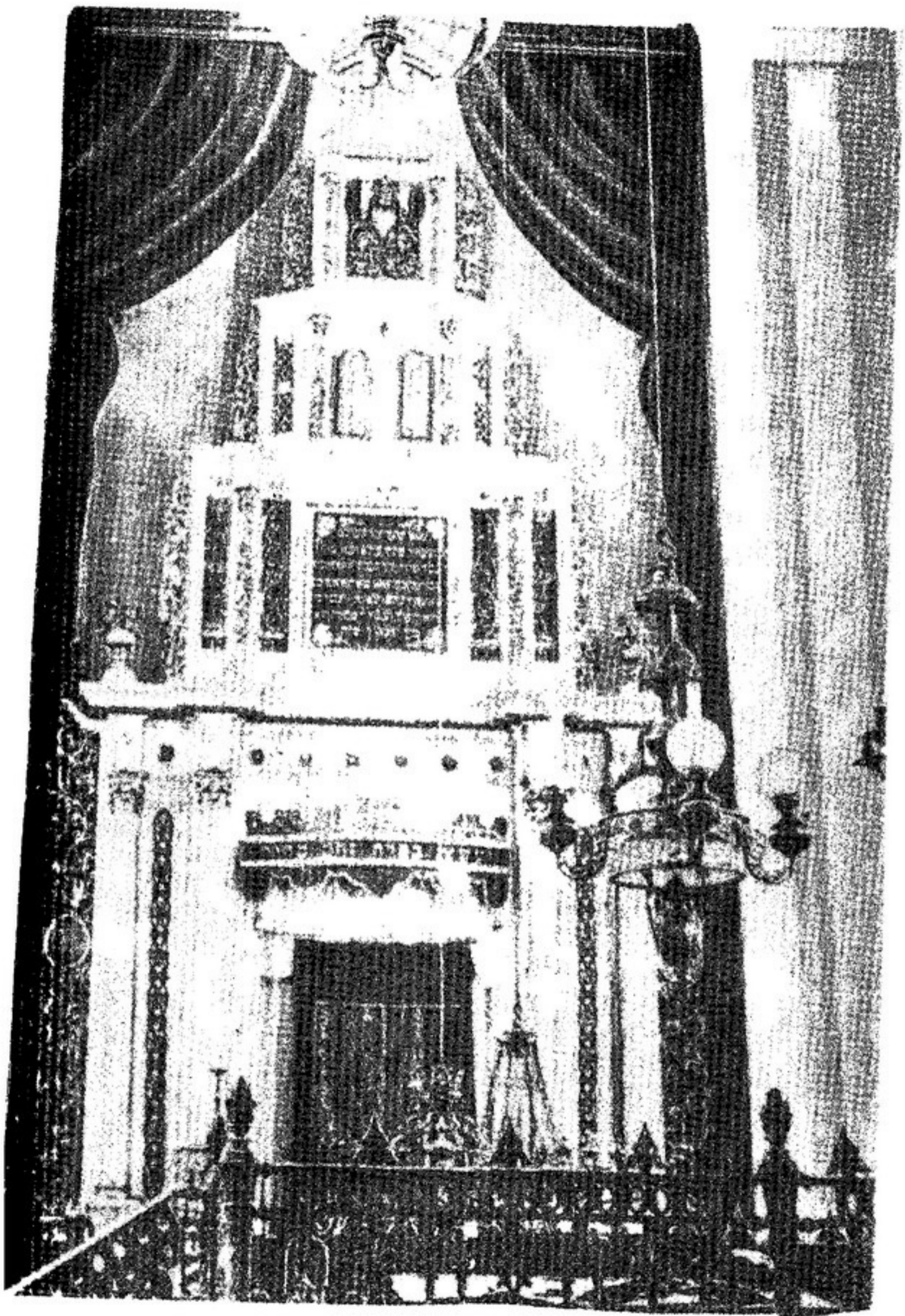
Вулиця Лесі Українки. Єврейський дім дітей-сиріт. Поч. ХХ ст.

Інтер'єр казино (казіно) заводу «Польмін». 1924 р.

Вулиця П. Орлика. Найбільша, або «хоральна», синагога Дрогобича, побудована в 60-х рр. ХІХ ст. Фото 1910 р.

Інтер'єр синагоги. Поч. ХХ ст.

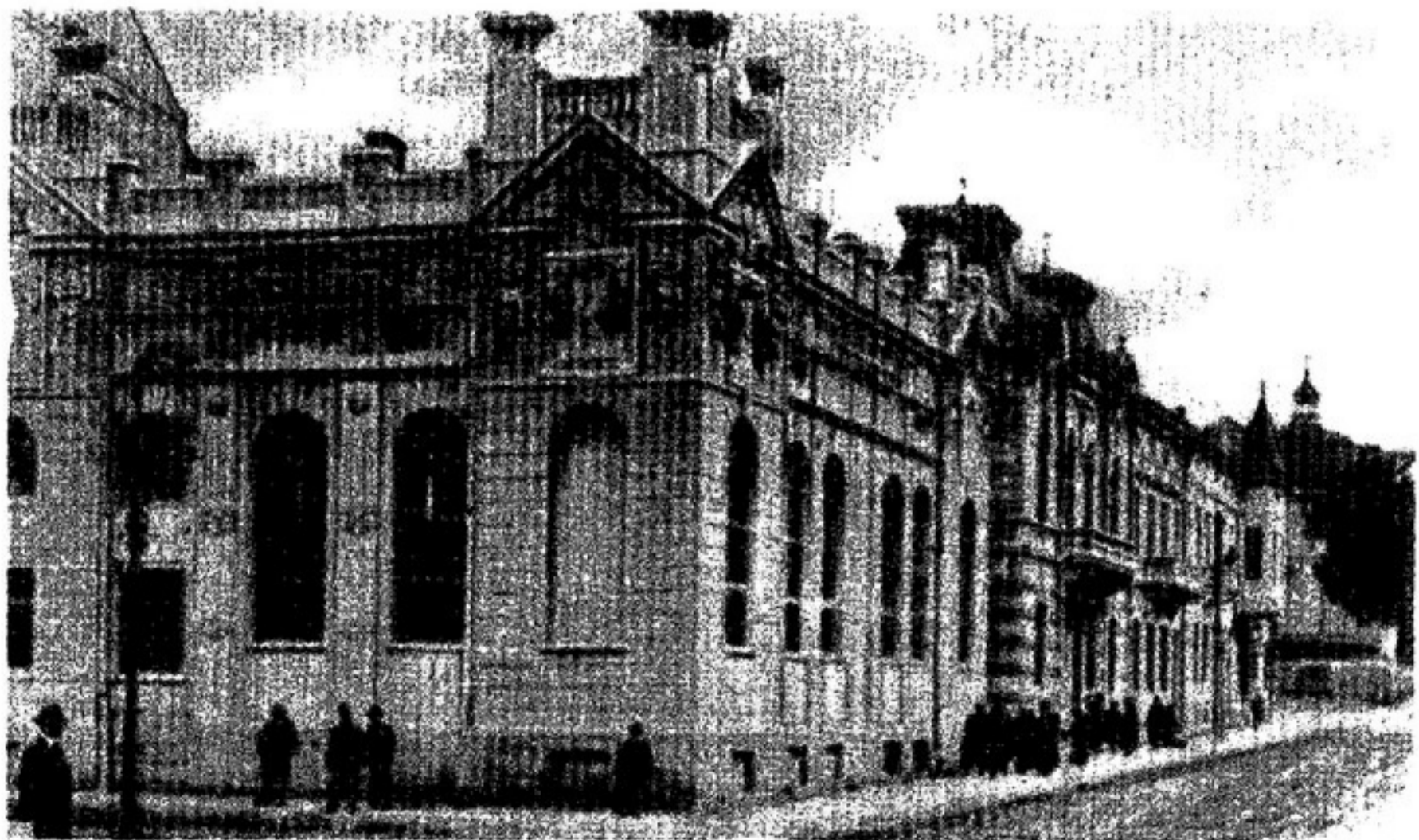

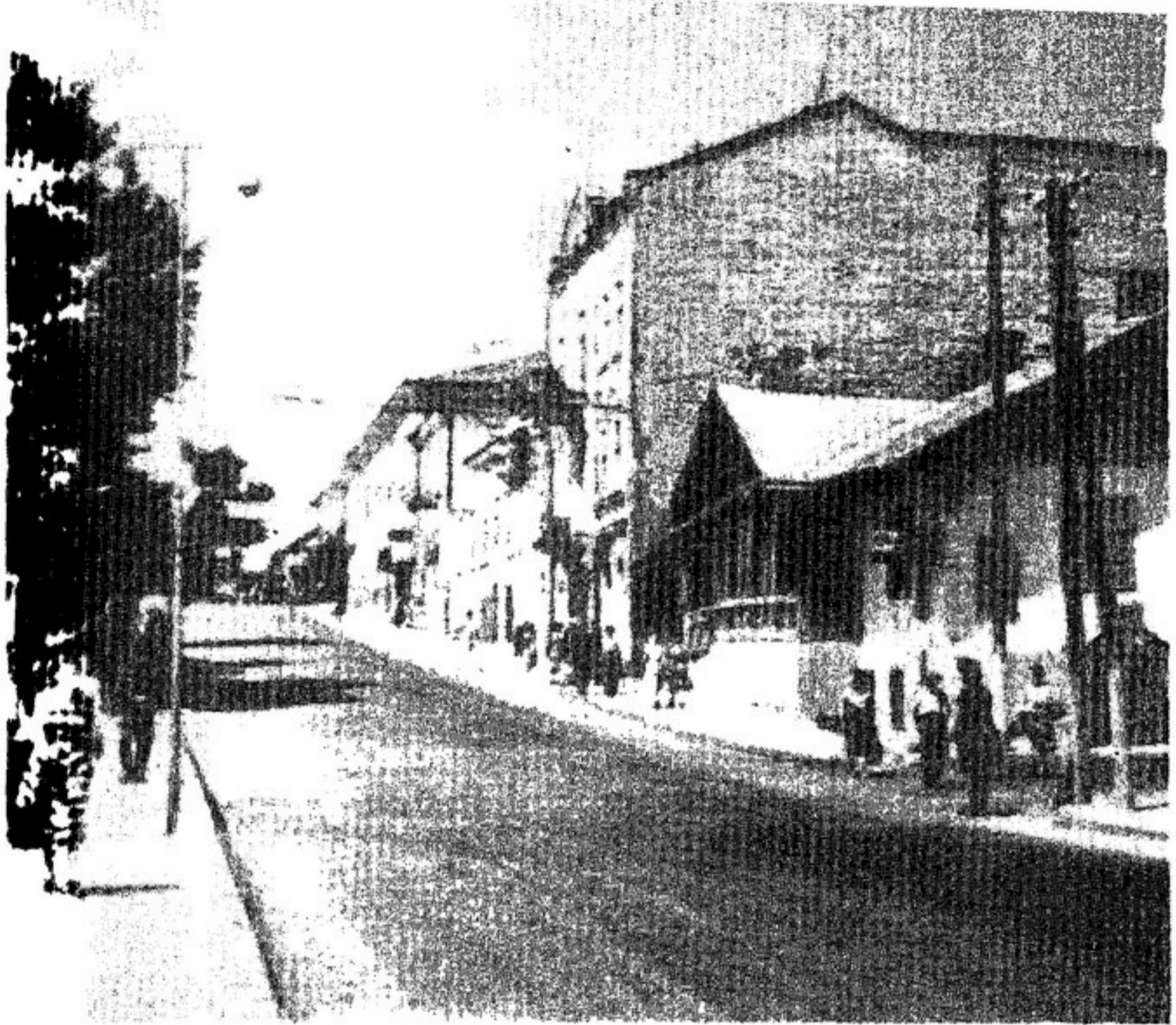
Вулиця І. Мазепи наприкінці 20-х рр. ХХ ст.

Вулиця І. Мазепи на початку ХХ ст.

Кут вулиць І. Мазепи та Лесі Українки. 1913 р.

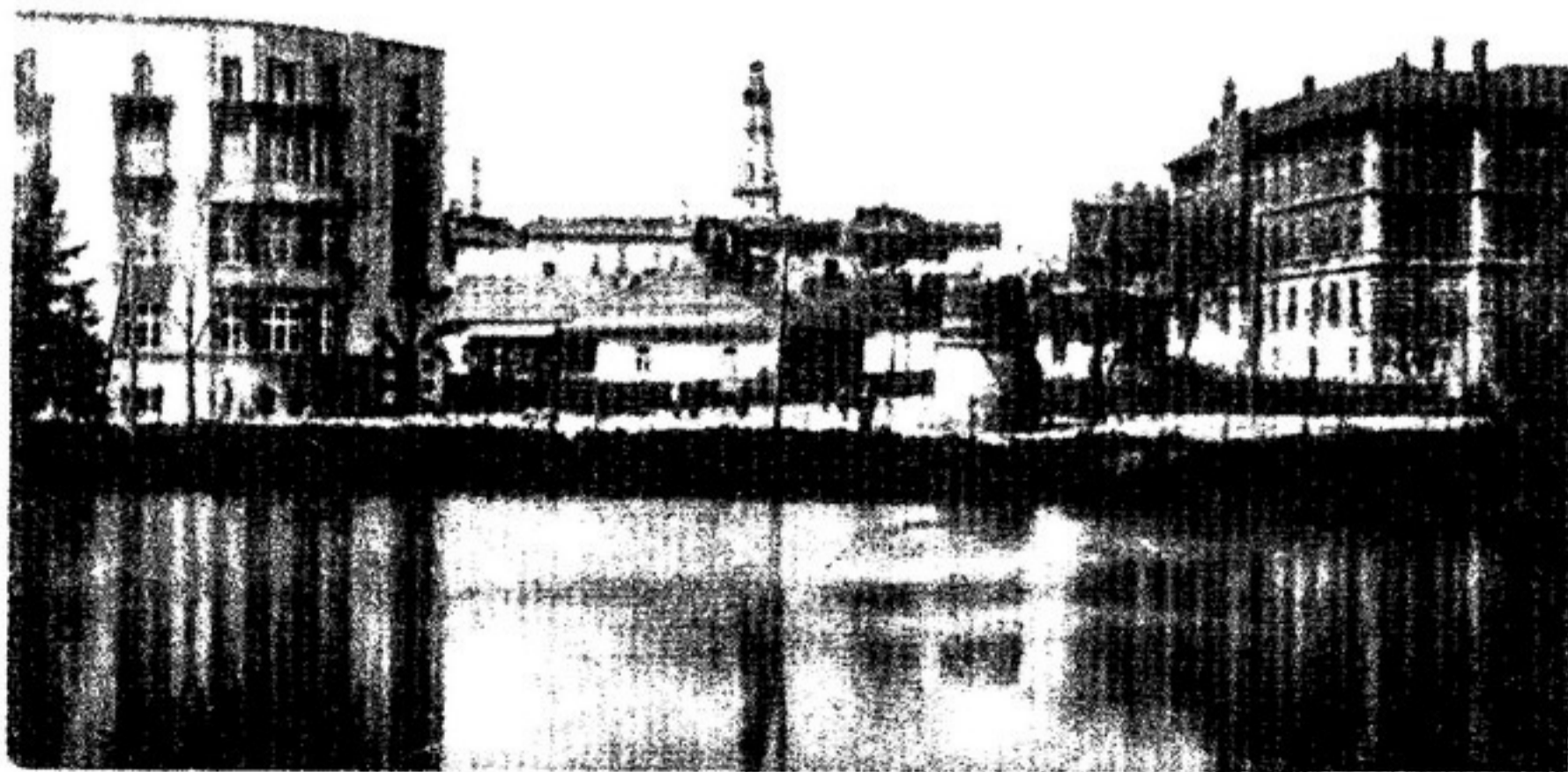

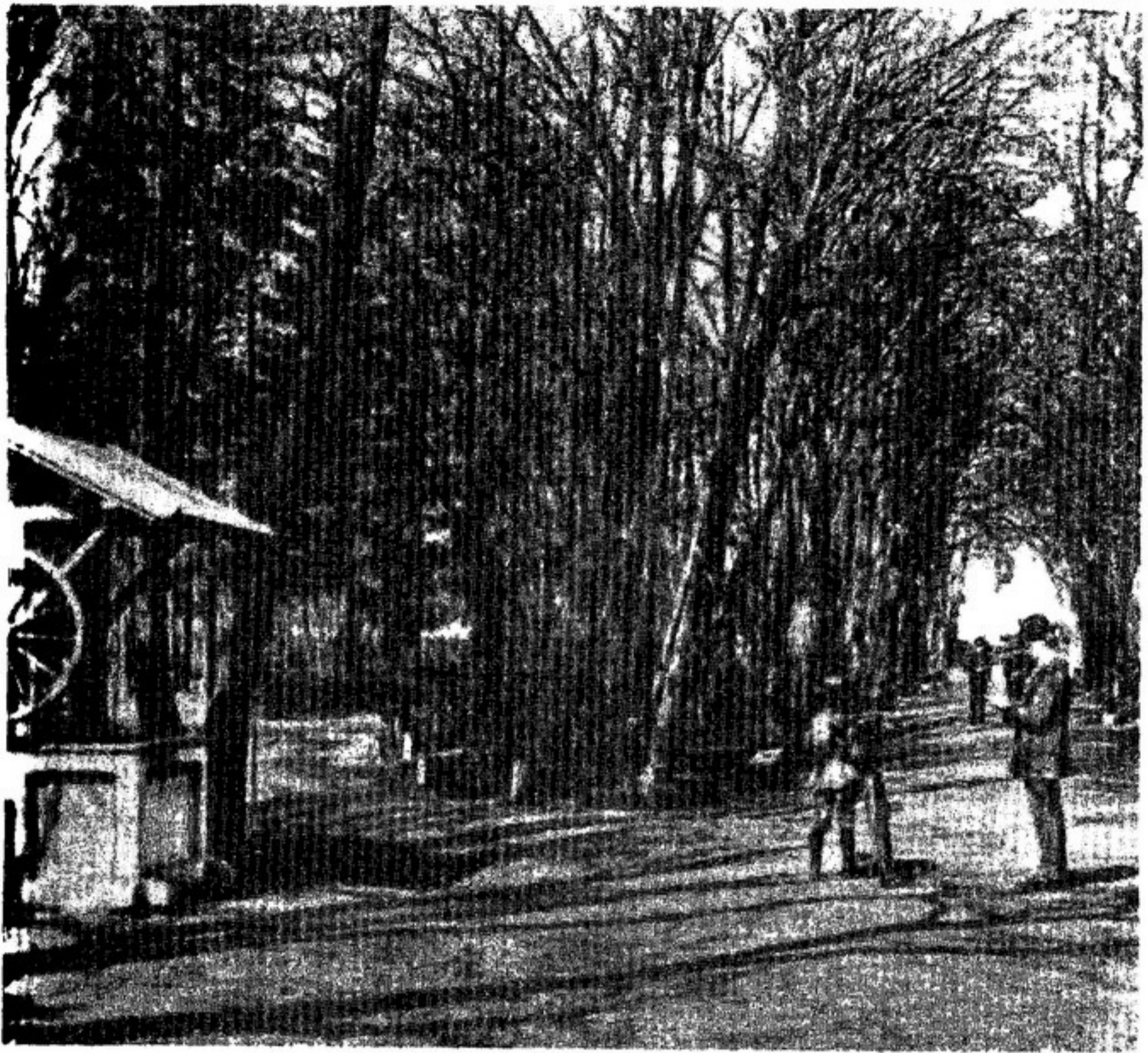
Вулиця Трускавецька неподалік від площі Ринок. 20-ті рр. ХХ ст.

Вулиця І. Мазепи. На передньому плані — будинок синагоги. 1909 р.

Вулиця Трускавецька у ярмарковий день. 1913 р.

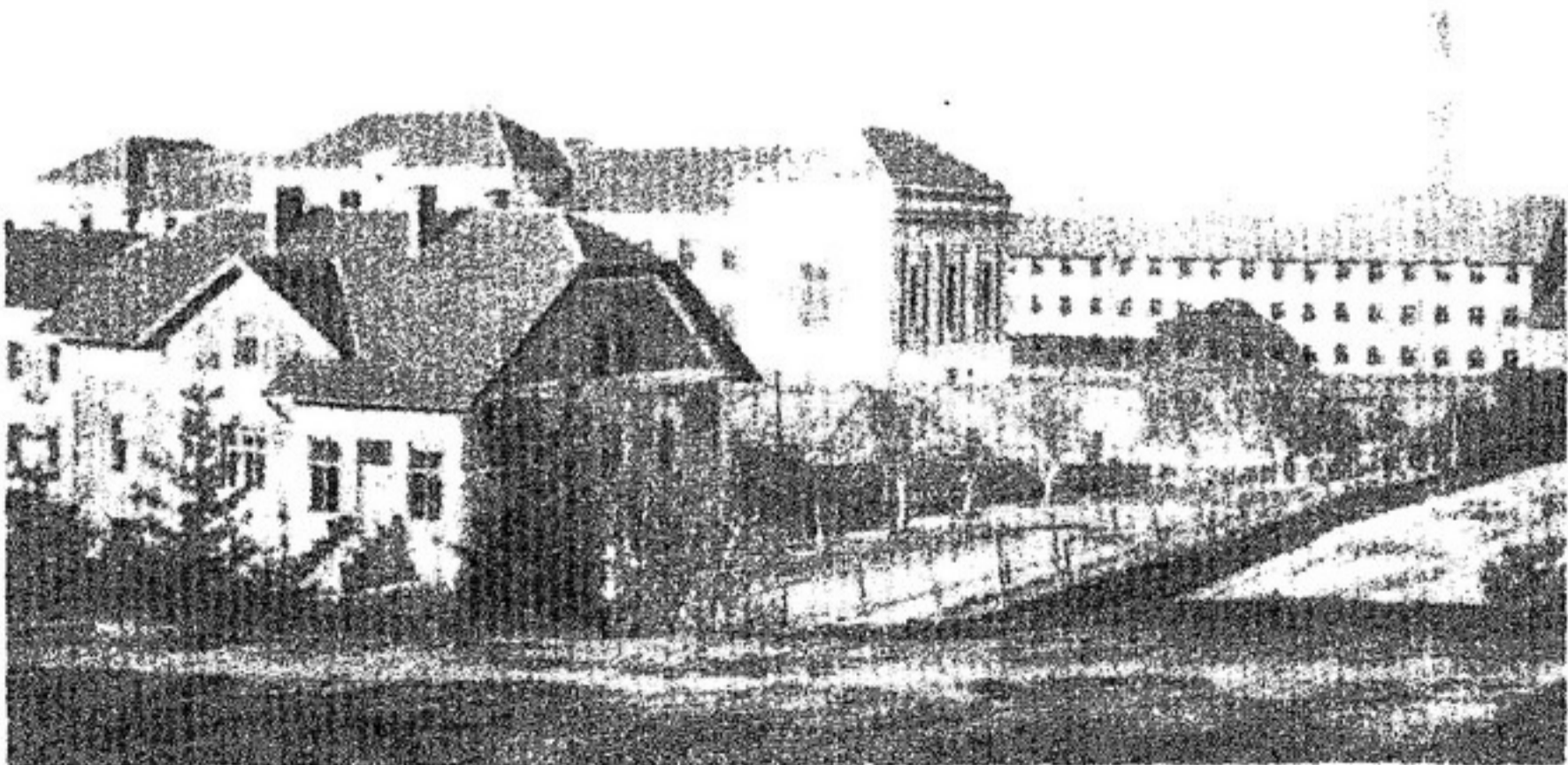
Вулиця Трускавецька. Міський парк відпочинку. Фото 20-х рр. ХХ ст.

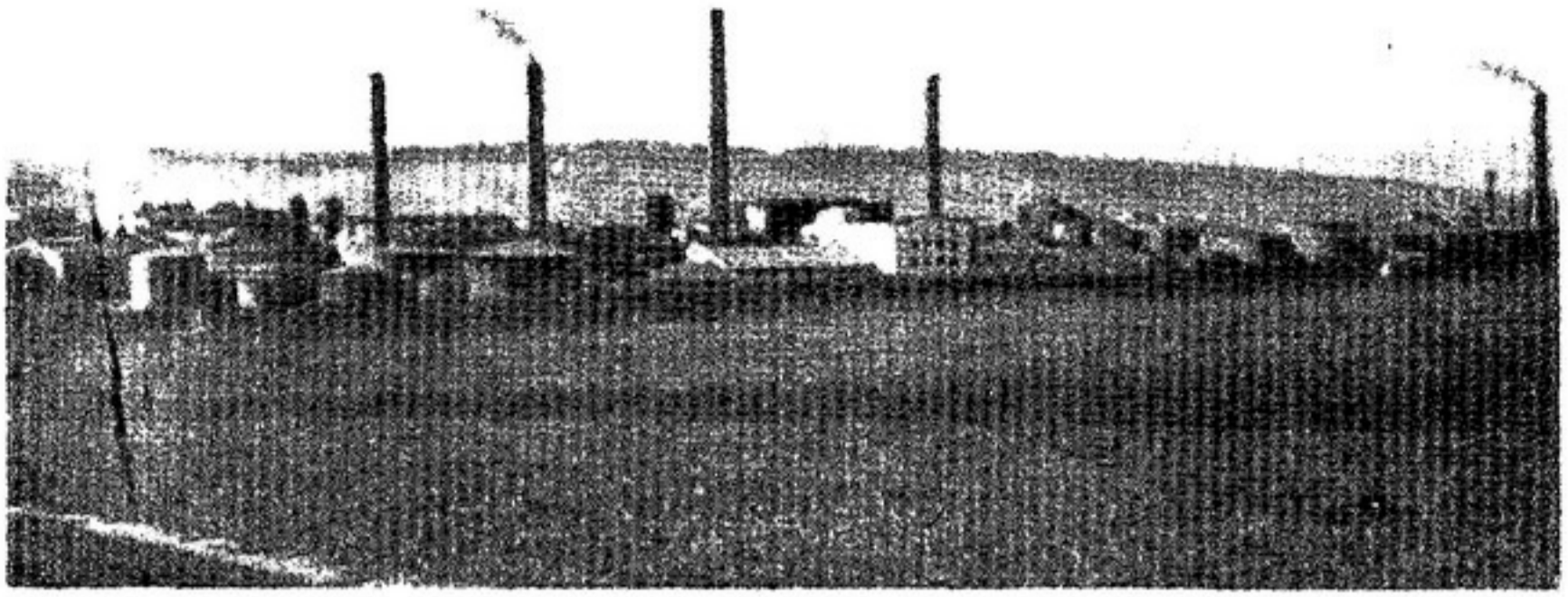
Вид на вулицю Завалля з міського парку відпочинку. 30-ті рр. ХХ ст.

Вулиця Трускавецька. Міська лікарня, побудована на кошти лікаря Б. Козловського. Поч. 30-х рр. ХХ ст.

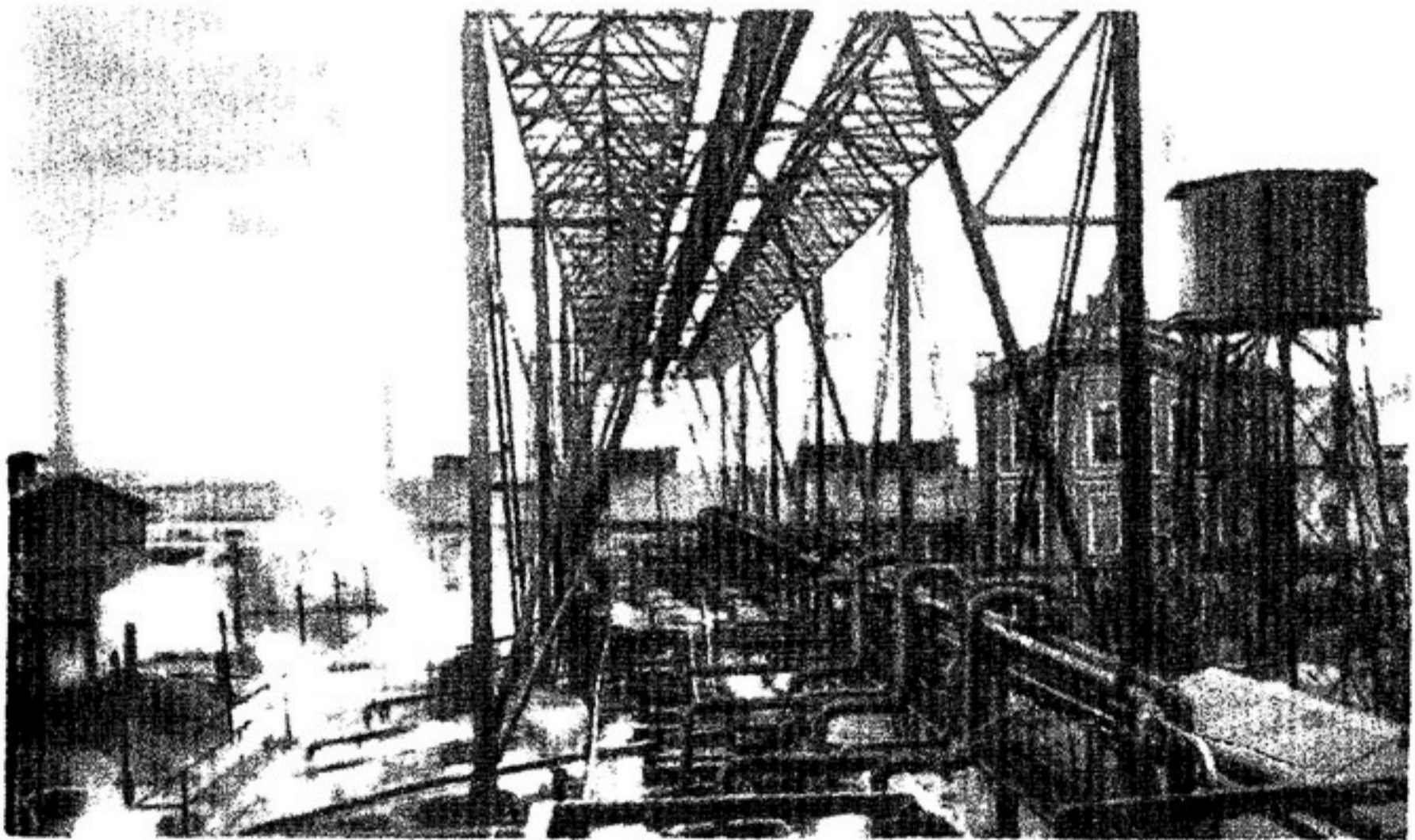
Вулиця Трускавецька. В'язниця «Бригідки». Поч. ХХ ст.

Вулиця Бориславська. Загальний вигляд заводу «Галіція». Поч. ХХ ст.

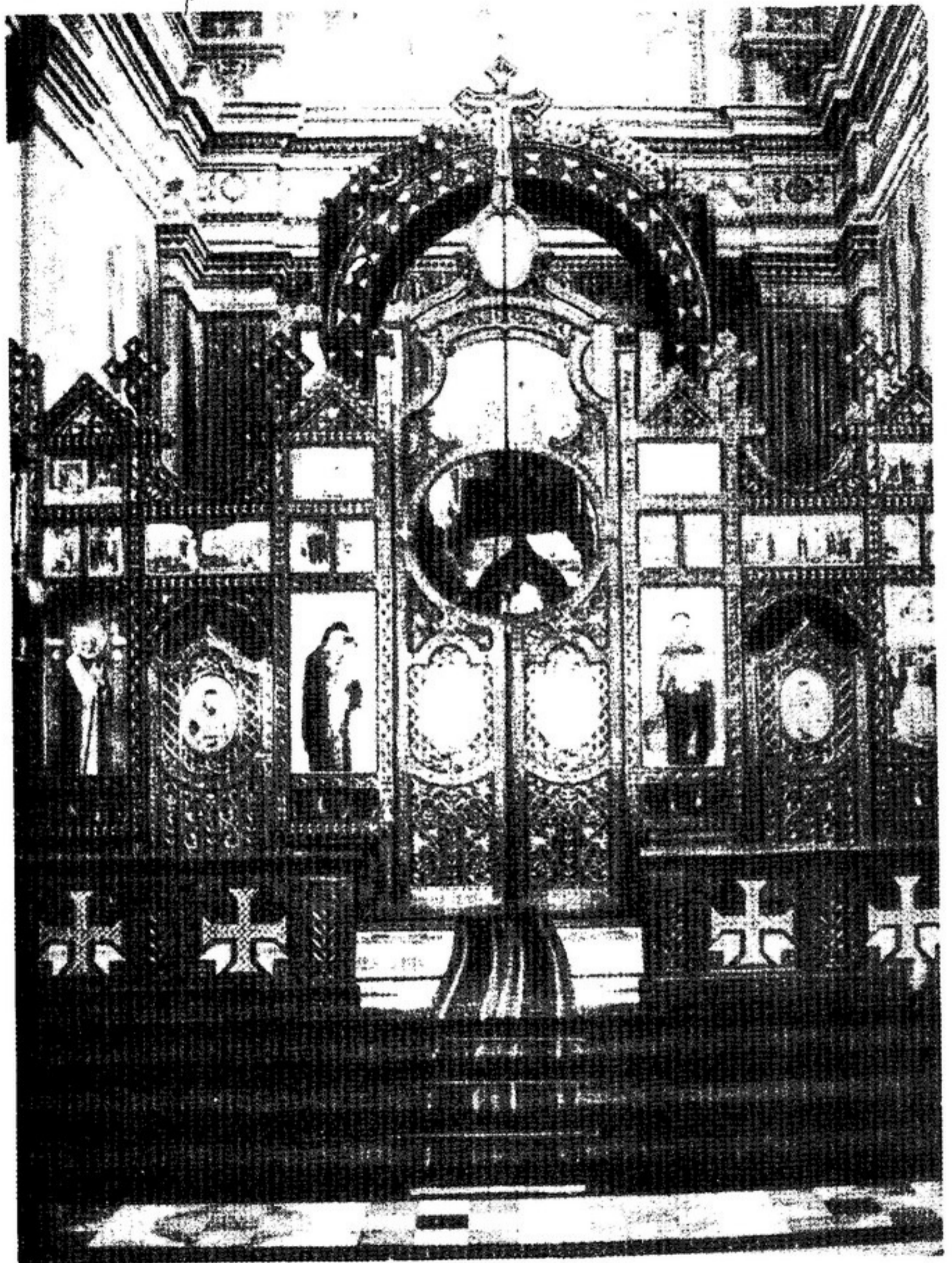
Вулиця Бориславська. Виробнича територія заводу «Галіція». Фото 1910-х рр.

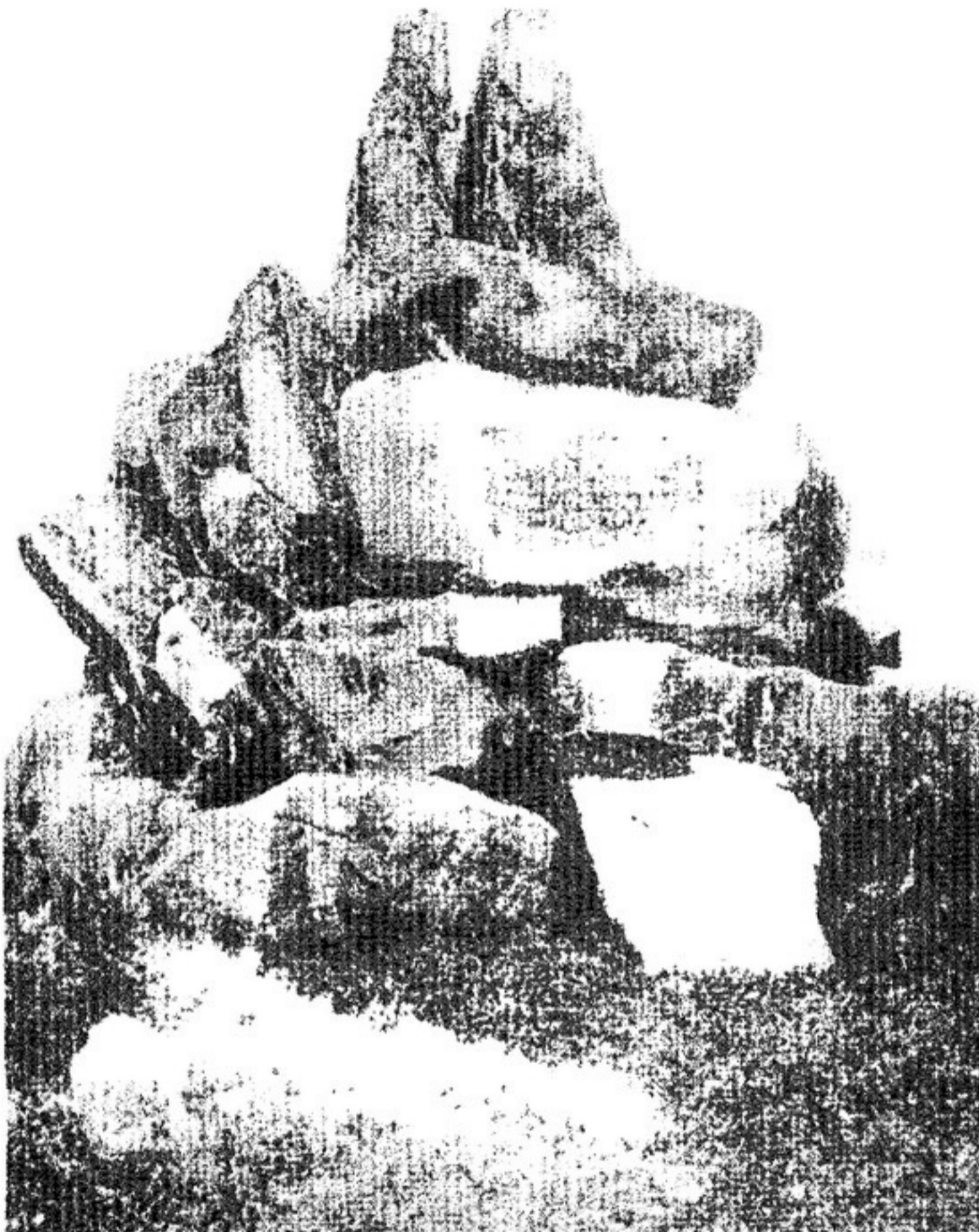

Церква св. Трійці на куті вулиць Бориславської і Трускавецької, побудована на початку XVIII ст. Фото поч. XX ст.

Іконостас церкви св. Трійці. Поч. XX ст.

Пам'ятник на честь 500-річчя Грюнвальдської битви, встановлений у 1910 р. біля парафіяльного костьолу. Фото 1910-х рр.

Вежа-дзвіниця і парафіяльний костьол. Поч. 20-х рр. ХХ ст.

7 Р. Пастух

Інтер'єр парафіяльного костьолу. Поч. ХХ ст.

Вулиця Т. Шевченка. Фото 20-х рр. ХХ ст.

Вулиця Т. Шевченка. На цьому місці загинув від кулі гестапівця польський письменник Бруно Шульц. Фото 20-х рр. ХХ ст.

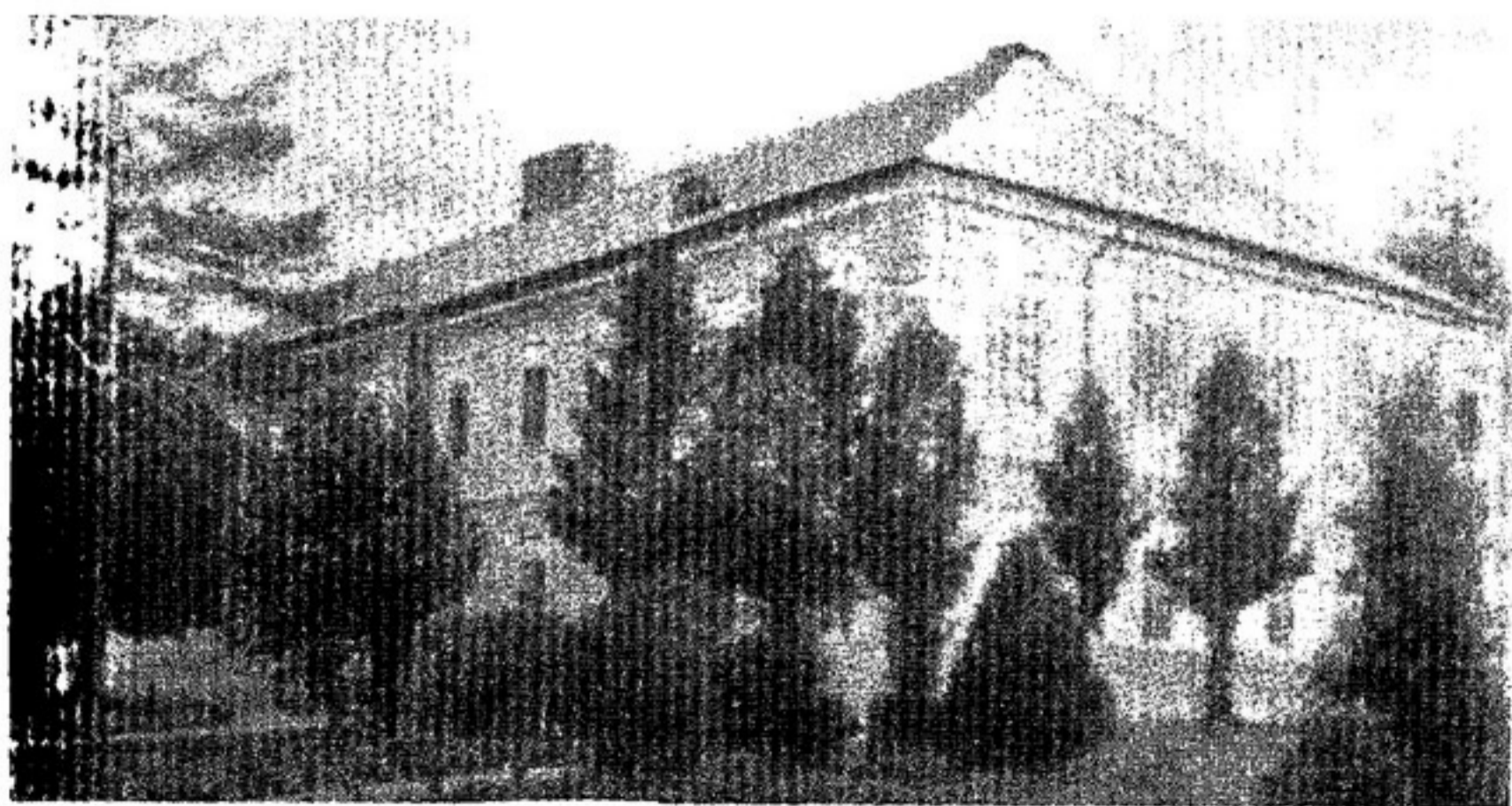

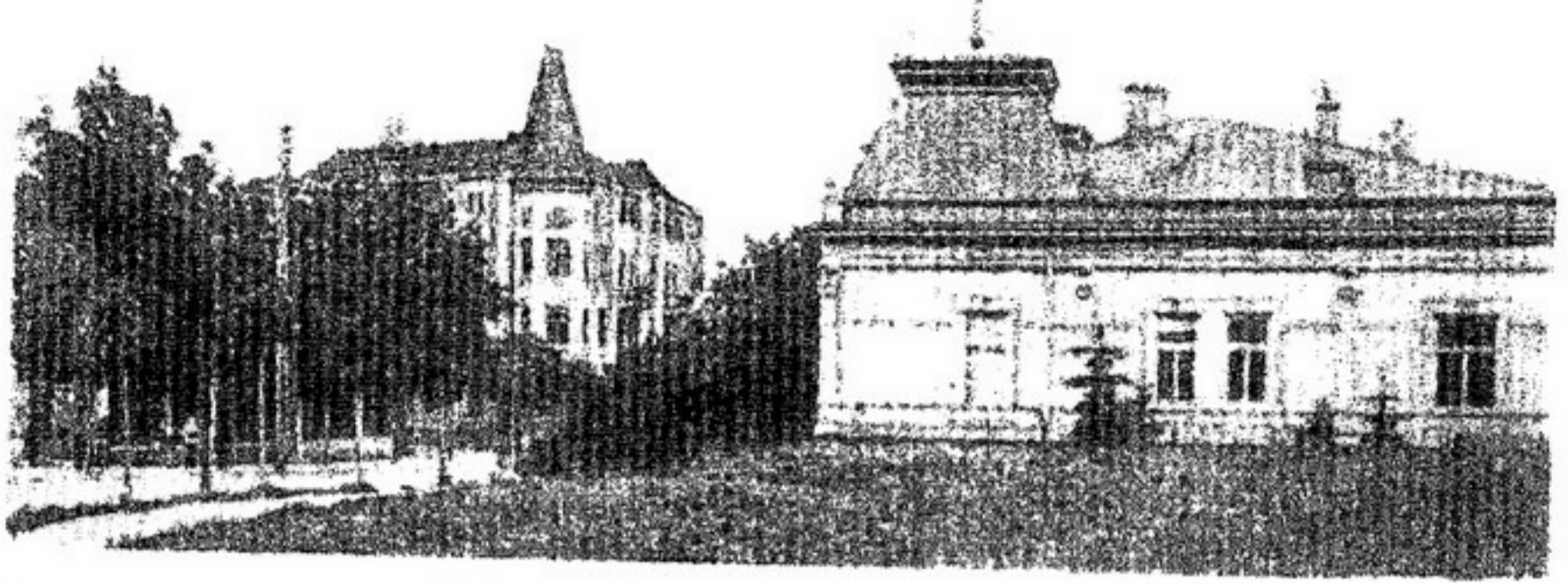
Вулиця Т. Шевченка. Будинок колишнього державного банку. 1902 р.

Вулиця Т. Шевченка. Приміщення колишньої державної гімназії.
20-ті рр. ХХ ст.

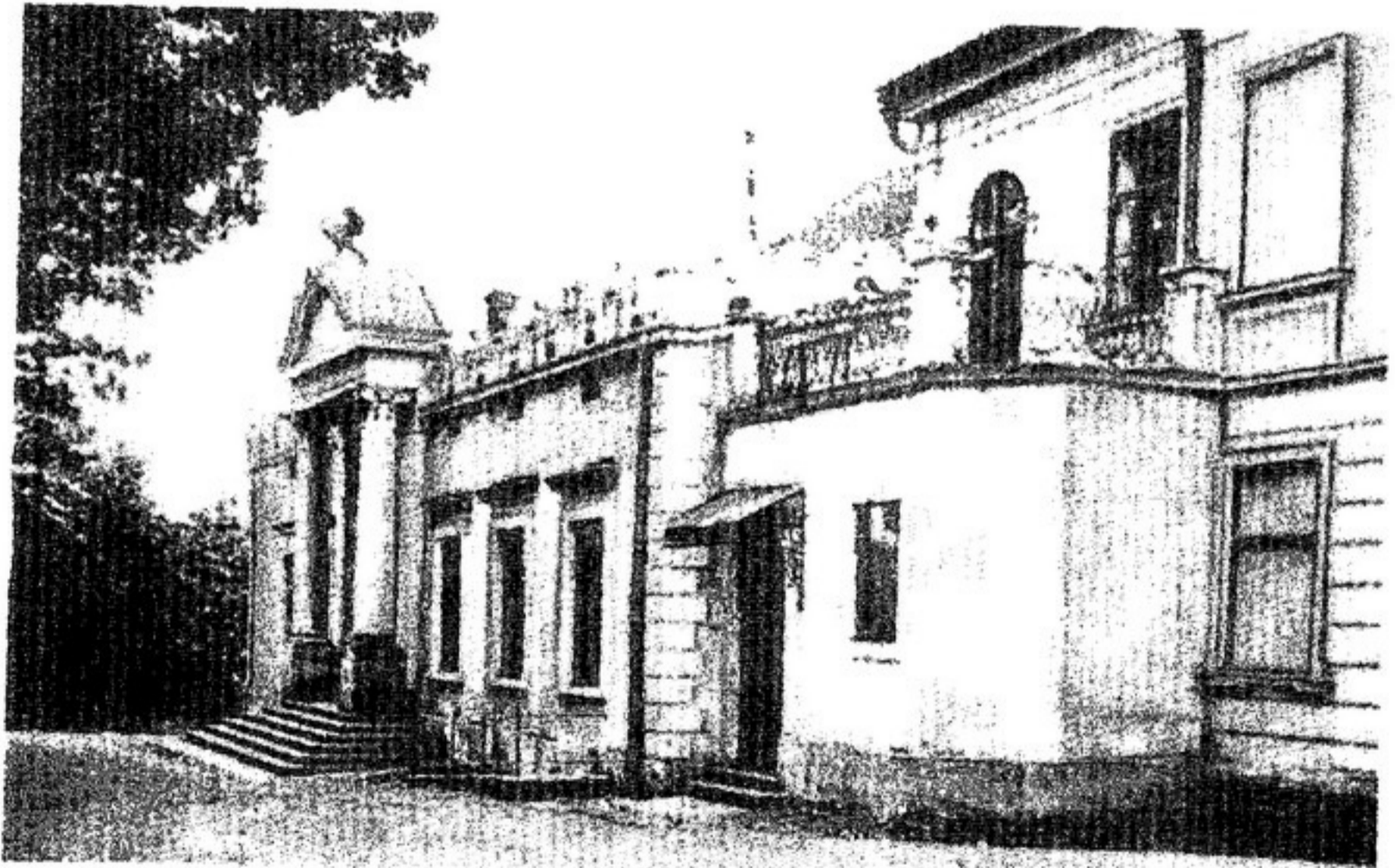

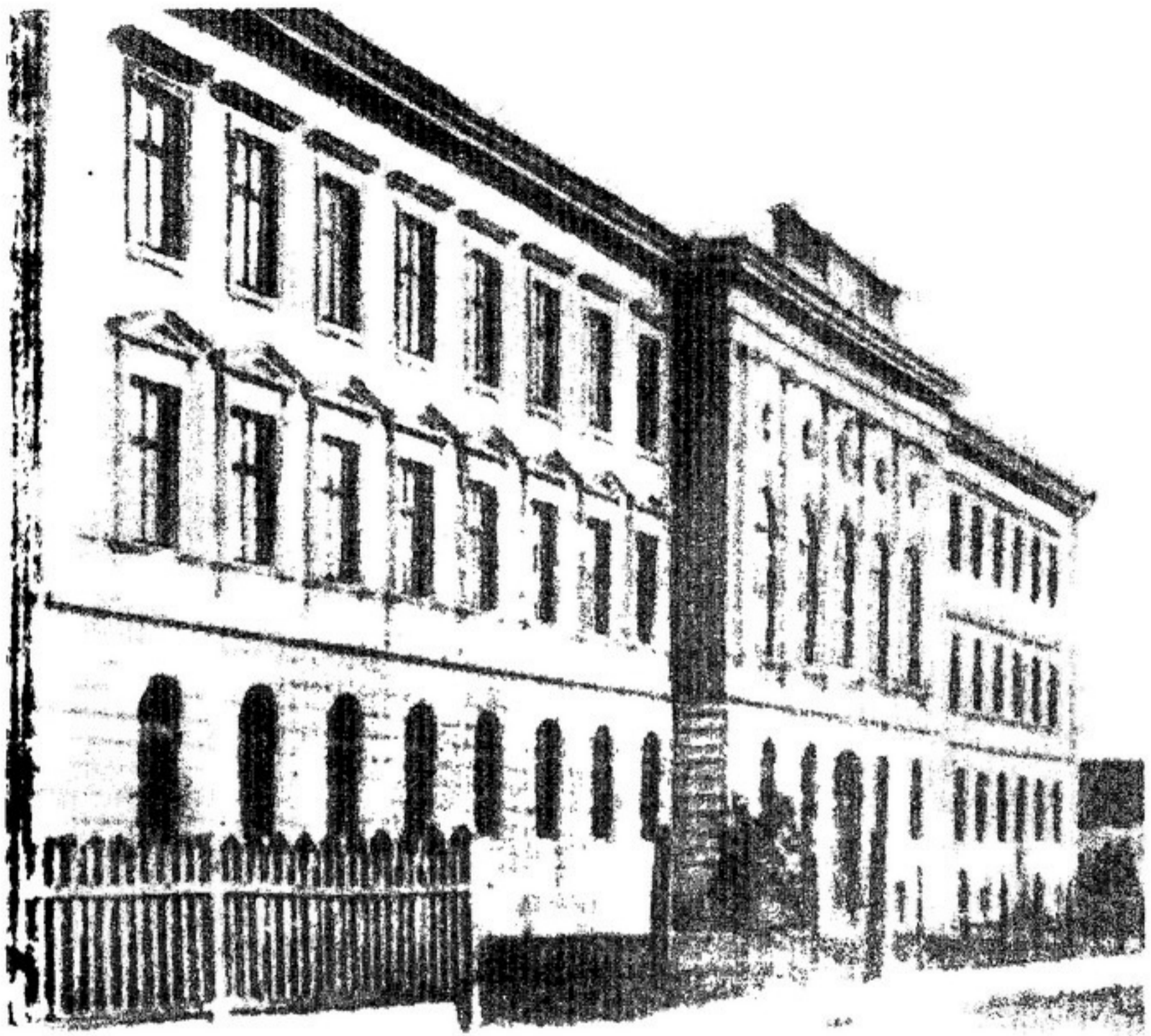
Вулиця Т. Шевченка. Зліва — будинок колишнього банку. Фото поч. ХХ ст.

Вулиця Січових Стрільців у місці виходу на неї вулиці Т. Шевченка.
Фото поч. 20-х рр. ХХ ст.

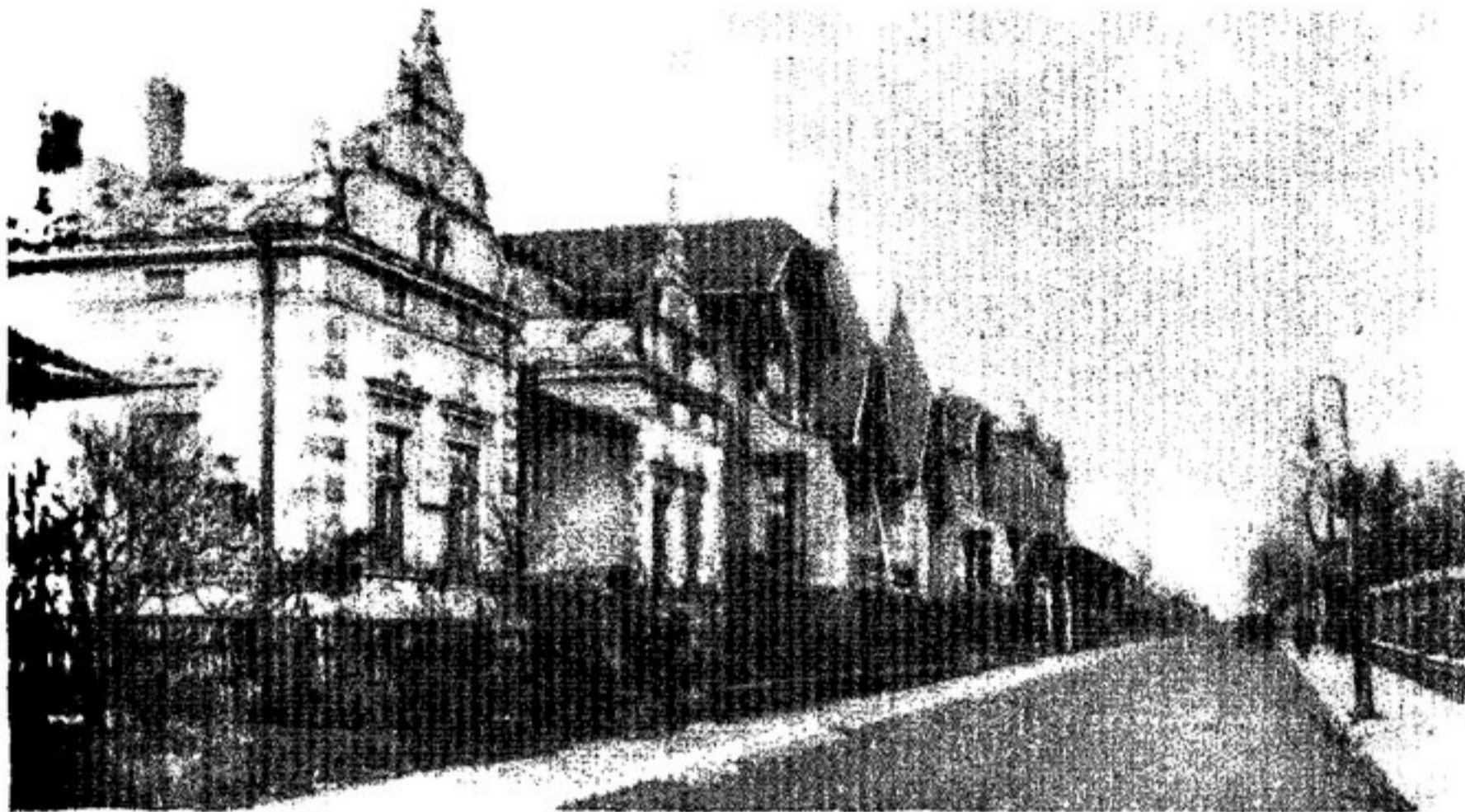
Вулиця І. Франка. Будинок колишньої державної гімназії, що перемістилася сюди зі старої вулиці А. Міцкевича. 1915 р.

Вулиця Т. Шевченка. Будинок колишнього військово-спортивного товариства «Сокіл»

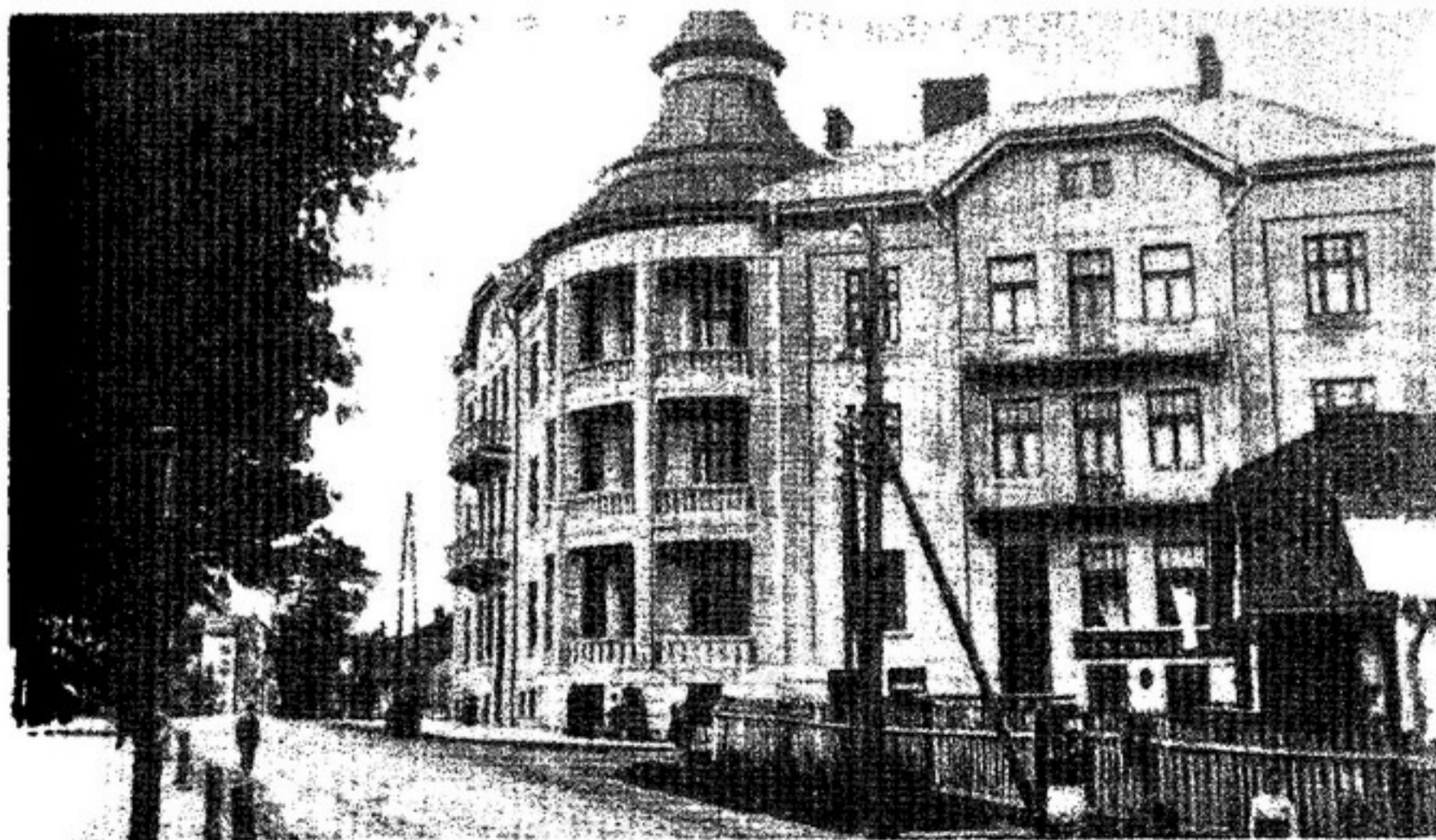

Вулиця Данила Галицького. Давнє приміщення пошти. Поч. ХХ ст.

Частина вулиці І. Франка. 1914 р.

Вулиця І. Франка. 1925 р.

Вулиця А. Міцкевича. 1910-ті рр.

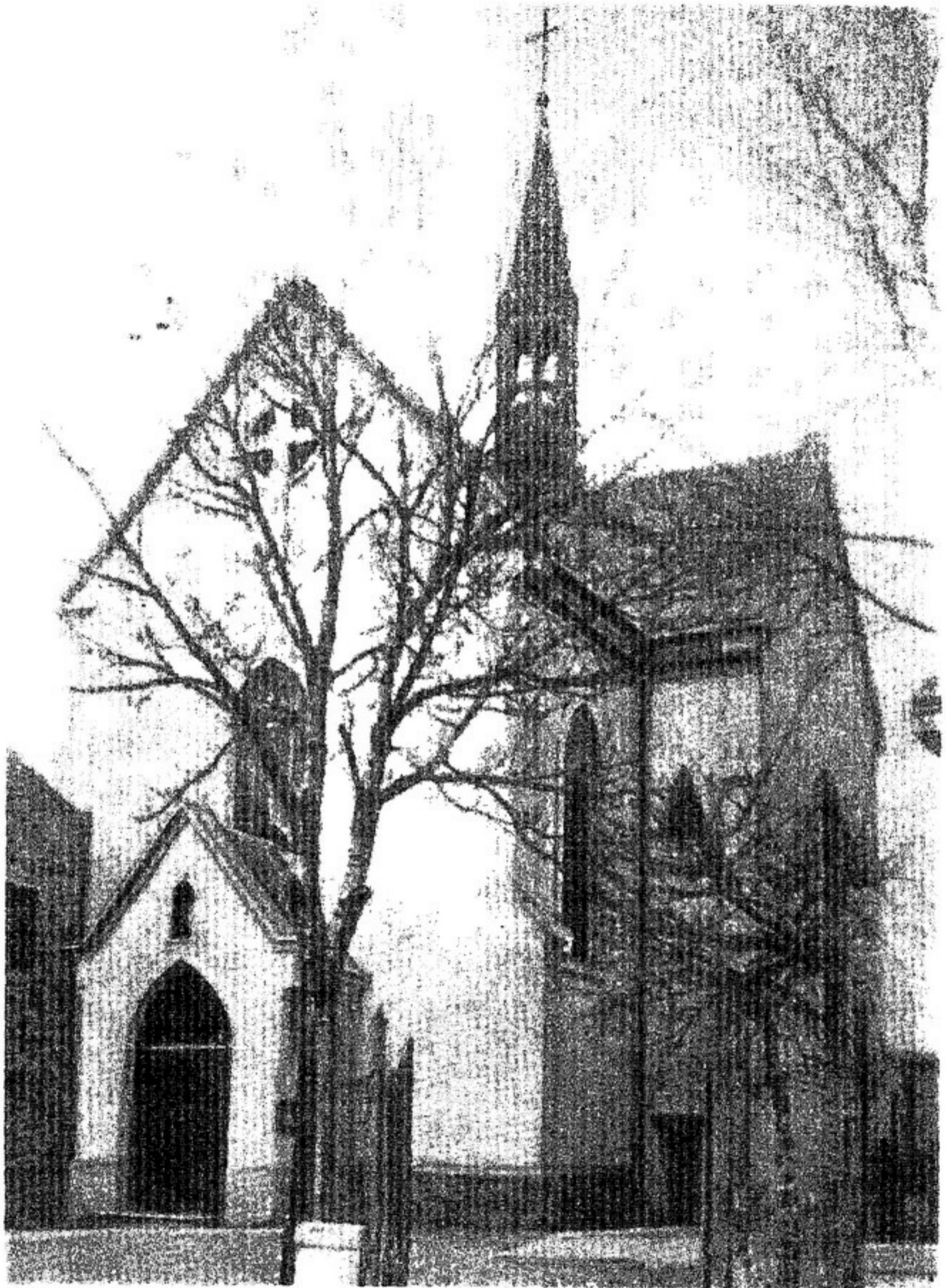
Вулиця Юрія Дрогобича. Пам'ятна колона на місці найдавнішої дрогобицької церкви. Поч. ХХ ст.

Вигляд старого Дрогобича з вулиці Горішня Брама. Поч. ХХ ст.

Шедевр української дерев'яної архітектури XVII ст.— церква св. Юра.
Поч. XX ст.

Колишнє приміщення Народного дому. Серед. 30-х рр. ХХ ст.

Костьол капучинів, побудований у 20-х рр. ХХ ст. на теперішній вулиці Б. Козловського. Фото 30-х рр. ХХ ст.

Колишня українська приватна гімназія на куті вулиць П. Сагайдачного та О. Нижанківського. Фото 30-х рр. ХХ ст.

орієнтувалися на реакційні сили російського царизму. В старому Дрогобичі москвофілами були брати Малинки, старший урядник магістрату Кушнір, швець Базарко, власник склепу М. Яхно, слюсар Леськів, господар Михайлович та ін.

У колишній кам'яниці С. Тарнавського міститься дитячий садок. Від вулиці Бориславської попри нього вправо веде невеличка вулиця Коминярська, яку невідомо хто «перелицював» на Каменярську; історичну назву їй повернуто в 1989 р. Отримала вона її від того, що тут мешкали коминярі, якими керував майстер Логінський. Організація їх праці була такою. Майстер складав графік чищення димарів у будинках міщан, і чотири-п'ять його челядників дотримувались цього розкладу точно. Ходили вони в чорному комбінезоні і чорному шоломі, мали при собі шкробачку і на скрученому в бухту дроті — дротяну щітку з тягарцем. Вилізши на дах, комиляр опускав їх у димар, і щітка чистила його від сажі. За цю послугу належало заплатити: за Австрії — приблизно 50 крестерів, за Польщі — до 50 грошів. Ніхто не міг відмовитись від послуг комиляра, інакше б його чекав штраф.

Комилярська служба — тільки одна з тодішніх міських служб, яких було декілька. До першої світової війни в самому магістраті працювало вісім чоловік. Існували, висловлюючись сучасною термінологією, фінансовий і технічний відділи — в кожному по чотири чоловіка; штат міської бойні складала троє працівників — машиніст, різник і сторож, газовні — тринадцять. У міській поліції служило 57 поліцейських (з них 52 — рядовими); майже 20 чоловік — у пожежній охороні, до 70-ти — на пошті. Були при магістраті п'ять возних (кур'єрів), сім дорожніх майстрів, три лісові, чотири польові, вісім шкільних сторожів, сім фірманів, цвинтарний доглядач та гицель.

Найбільш чисельною — 24 чоловіка — була окрема сторожова група, завданням якої було охороняти державну монополію на торгівлю спиртним. На вулицях Стрийській (за колією), Горішній Брамі (при повороті з Дрогобича до Борислава), Самбірській (поблизу села Лішня), а також поблизу села Рихтичі стояли дерев'яні будки, в яких і чергували ці сторожі. В разі виявлення горілки у піших чи кінних подорожніх вони її конфіскували і винних штрафували. Якщо ко-мусь вдавалося пробратися з цим тунком до міста, то й там він міг потрапити у руки поліцейських, які пильнували за цим.

Через вулицю, над річкою Побук, стояла гарбарня — велика дерев'яна шопа, де виправляли шкіри. У чималих дубових діжках-чанах, наповнених водою, розчиняли золу та ще деякі складники. Зняті із забитих тварин шкіри вимочували в цьому розчині, очищали від шерсті, плівки — одним словом, «виробляли». Гарбарні (а їх було аж шість) працювали без перебоїв. Не вичиняли тільки свинячої шкіри, бо її вважали «рідкою». Наприкінці 30-х рр. і вона пішла в діло. Після вичинки отримували різні сорти шкіри, готової для виготовлення взуття: бокс, дубль-бокс, юхт, шевро. Гарбар продавав її крамарям, а ті — покупцям.

Ще в 70-х рр. над річкою Побук, де височіє корпус проектно-конструкторського і технологічного бюро об'єднання «Союзгазтехнологія», діяв невеликий балонний цех машинобудівного заводу. Він займав приміщення колишньої майстерні Штаєра. Підприєм-мець лагодив вози і фіакри. За розповідями, перший легковий автомобіль ще в 1904 р. придбав лікар Броніслав Козловський. Коли він їхав вулицею, з-перед ма-шини розліталися кури, гуси, качки, харапудились ко-ні. Не раз машина псувалась, і Козловський врешті-решт її продав, а сам до кінця свого життя їздив фіак-ром. У 20-х рр. легкових автомобілів з'явилося у міс-

ті більше, і Штаєр взявся обслуговувати їх. Спочатку дві особівки придбав Р. Ярош, який мав особистого шофера; за ним Германи з вулиці Стрийської, котрі промишляли перевезенням людей фіакрами з центру до Великої станції; ще пізніше бориславець Мойк купив два автобуси, якими возив пасажирів з Дрогобича до Борислава і Трускавця, беручи за квиток один злотий.

Власники автомобілів — дрогобицькі промисловці та купці — заправляли їх із бензоколонок на площі св. Трійці (тепер В. Стефаника) та на вулиці Трускавецькій (коло неіснуючої нині цегельні Б. Зусмана). За літр пального платили приблизно 20 грошів. Головним дорожнім знаком служила колись біла квадратна таблиця з намальованим на ній червоним колесом. Встановлювали їх тільки на перехрестях у центральній частині міста, бо далі від центру автомобілі практично не їздили.

За корпусом проектно-конструкторського і технологічного бюро мав колись хату слюсар заводу «Галіція» Панич. У нього перебували на «стації» (мешкали) дівчата-семінаристки: звідси їм було близько до семінарії. Кут вулиць Бориславської і Шашкевича займав продуктовий магазин, а на розі вулиць Бориславської та Солоного Ставка стояв дім Швабовича, власника шкіряного склепу поблизу Ринку. В дворі будинків № 23 і № 25 діяв паркетний цех; далі жили ремісники. Невеликий за нинішніми мірками дім № 37 з дерев'яними колонами належав москвофілові судді В. Кузику, а № 20 (майже навпроти, через вулицю) — шевцю Войтовичу.

Вулиця М. Шашкевича, що веде від Бориславської до Трускавецької, свою нинішню назву отримала в 1911 р., коли відзначались соті уродини письменника. Селилися тут переважно євреї та поляки. Через цю вулицю праворуч стояла синагога, біля якої

мешкав у гарно орнаментованому домі рабин. Неподалік мав хату бондар Щербак: він виготовляв великі, звужені вгорі, дубові чани, що вміщували 400—500 літрів рідини. Де їх використовували? У гарбарнях, на пивоварних заводах, у котельнях, а також для зберігання нафти у Бориславі (металеві чани були значно дорожчі).

Приміщення житлово-експлуатаційної контори № 4 належали колись слюсареві Зайферту. В майстерні його челядники виготовляли «рулети» — сталеві жалюзі, на які замикали після роботи всі склепи. Була тут і його токарня. Далі мешкали мулярські майстри Ацеданський та (у двоповерховій кам'яниці наприкінці вулиці, зліва) Котнік. Цех безалкогольних напоїв заводу продтоварів посів колишні будинки слюсаря заводу «Польмін» Чубкевича.

Вище від вулиці Шашкевича є майже така ж за довжиною вулиця Святого Юра (до 1990 р.— Червоноармійська). При повороті на неї з Бориславської відразу справа стояв одноповерховий, з ганком дім учителя виділової школи (тепер середня школа № 3) Василя Ратальського, доброго знайомого І. Я. Франка. За розповідями, Іван Якович бував у нього в гостях. До речі, Ратальський очолював делегацію Дрогобиччини на похороні Каменяра і від її імені виступав біля могили великого сина України. Дім, на жаль, не зберігся.

Зліва мешкали різник Ярема — власник склепу в ятках на Малому Ринку, господар Мицавка, який заробляв тим, що возив шутер для ремонту вулиць. Праворуч мали житла робітник Мак, учителька М. Воробець, слюсарі В. Михайлівський, Н. Лесько та ін.

За Горішньою Брамою і далі вздовж Бориславської шириною до півтора метра метрів тримала поле церква св. Юра. Воно тягнулося аж до вершини горба і переходило на бік вулиці, де тепер машинобудівний

завод. Праворуч, на горбі, стояла гісерня — чавуно-ливарний цех, де виготовляли кухонні плити, дверцята, решітки. Донедавна цех іще діяв; тепер його розібрав завод. Ліворуч, унизу, працювала цегельня отців василіян, віддана в оренду. Ці та інші підприємства були приватними.

Минаємо завод. З його адмінкорпусом сусідують два будинки, споруджені на рубежі 20—30-х рр. Побудувала їх відома тоді профспілка Морачевського, що брала членські внески в розмірі одного процента від заробітку і за ці гроші зводила житло для робітників. Профспілки металістів, гірників і нафтовиків, що знаходилися в нинішньому приміщенні народного часопису «Галицька зоря» (з 1944 до 1990 р.— газета «Радянське слово»), встановили такий же розмір внесків, однак займалися більше спорудженням та фінансуванням робітничих клубів.

Якось довелося мені побувати в одному з помешкань у цих будинках. І тут пощастило побачити квартирний холодильник зразка 30-х рр., що працював від... природного льоду. Коли на цегельні Фукса на Заліссі замерзали ями, з яких вибрано глину, лід рубали на брили і возили до льодовні В. Коссака на вулиці Завіжній. Льодовня являла собою глибоку компанку з дахом. Складений до неї лід вкривали товстим шаром деревних опилків — добрим ізоляційним матеріалом. Улітку власники ресторанів, продуктових склепів, міщани купували цей лід для своїх холодильників.

З протилежного боку вулиці на ці «профспілкові» будинки дивляться одноповерхові хатки стельмаха М. Мольтера і коваля Голуба. Умілі руки першого майстрували вози, а другий «одягав» їх у метал — кував. У старому Дрогобичі кращими вважались єврейські та польські стельмахи. Але було кілька знаних й українських ремісників: А. Модрицький та В. Флюнт

із Завіжної, Бучковський з вулиці Чесного Хреста (тепер Зварицька). Великі майстерні мали Белер — неподалік від колишньої жіночої семінарії, Котович — на Горішній Брамі, брати Урбановичі — на вулиці Собеського (тепер Лесі Українки).

Виготовити вікно або двері було дуже просто: прийшов до стельмаха — і тут же домовлявся. Деревом забезпечували самі майстри, за одну «діру» брали приблизно 60—70 злотих, залежно від розмірів, типу. Стельмахи виконували роботу якісно, добротно: минули десятиліття, а зроблені ними вікна і двері продовжують служити людям краще, ніж нові.

Уже згадуваний С. Тарнавський був власником будинку № 61 і на Бориславському тракті, орендуючи його міщанам.

Схил горба, що в напрямку до Борислава, «окупували» два невеличкі нафтопереробні заводи. Перший, «Йота», належав підприємцю Я. Ашкеназі (тепер діляниця № 2 заводу побутової хімії), другий містився там, де нині киснева установка долотного заводу. Навпроти був котельний завод О. Купфермана, на якому працювало сорок робітників. Вони виготовляли цистерни, котли для нафтопереробних заводів, резервуари. Замовлення виконували не лише для підприємців Галичини, а й ряду міст Польщі. Причому ємкості клепали на місцях, для чого виїздили туди бригадами.

Поряд знаходилась слюсарна майстерня Руца. Деякі ремісники виготовляли під його контролем «штуку пописову» — слюсарний виріб на присвоєння кваліфікації челядника, тобто підмайстра. Таким виробом могла, скажімо, бути власноруч злагоджена вішалка на 24 пальта, капелюхи і парасолі.

Отримати кваліфікацію майстра і дістати право на відкриття власної майстерні було нелегко. Челядникові належало відпрацювати три роки на заводі чи в при-

ватного майстра (часто це означало носити воду і бавити його дітей) з одночасним закінченням вечірньої промислової школи. Заняття відбувалися щодня з 18-ї до 21-ї години. Слухачів навчали читати креслення, а також польської мови, стилістики, аби вміли грамотно вести ділову документацію в межах своїх обов'язків. Промислова (її ще називали «червоною» — від кольору цегли) школа діяла у приміщенні теперішньої СШ № 3. Навчання проводили вчителі Теодор Кондрат (директор народної чотирикласної школи на вулиці Чесного Хреста), С. Кіндікевич, Й. Раба та ін.

Цехи ремісників ретельно дотримувались правил щодо свого поповнення. Вони самі вибирали майстра, в якого челядник виконував роботу на іспит. Для його прийняття призначалась комісія з 5—6 чоловік, які оцінювали готовий виріб і провадили усне опитування. Останнє зводилось до перевірки того, як діятиме майбутній майстер у тій чи іншій конкретній ситуації, за тих чи інших обставин. Комісія на ділі пересвідчувалася, чи челядник сам виготовив виріб, і лише тоді присвоювала кваліфікацію майстра певного профілю. Потім він уже сам мусив шукати собі місце праці (що не було легко), а згодом отримував право відкрити власну майстерню.

Ось і залізничний переїзд. Ліворуч за ним височіє гуртожиток педінституту. Була то контора ще одного невеликого нафтопереробного заводу французьких акціонерів, що згорів у 1939 р. Горілчаний завод Леонарда Вишневського знаходився праворуч за цим же переїздом. Фактично гуральні там не було, а з напівфабрикату — сурогату способом рафінування виробляли, крім горілки, лікер, наливки та інші види спиртного. Лікер розфасовували в пляшки, а горілку — в металеві бочки і відправляли до пропінації (складу). Звідти її в пляшках доставляли в рестора-

ни, а власники горілчаних склепів не гребували продавати спиртне на розлив просто з бочок.

Найбільшим підприємством на вулиці Бориславській був у старі часи нафтопереробний завод «Галіція», званий фабрикою. Його виникнення прямо пов'язано з відкриттям Бориславського родовища нафти в середині ХІХ ст. Почалась історія «Галіції» з невеликої фірми «Альтман і Готліб», котра незабаром увібрала капітал інших підприємців і стала називатись фірмою «Гартенберг, Лаутенбах, Вагман і Готліб». Згодом її перебрав бельгієць ван Гехт, який переробку нафти вважав справою другорядною, а більше дбав про виробництво парафіну.

У 1901 р. фабрику купило акціонерне товариство «Англо-Галіція»: англійські фунти стерлінгів переважили австрійські ринські. Ще пізніше більшу частину акцій придбала польсько-французька нафтова спілка. Завод отримав назву «Галіція» і відтоді почав швидко розвиватися, нарощувати обсяг переробки нафти.

Як працювалось і жилось робітникам «Галіції»? Нелегко. На роботу і додому добиралися пішки. Робочий день тривав 12 годин з двома перервами — на сніданок та обід. Коли було проголошено ЗУНР, робочий день скоротили до 8 годин на всіх підприємствах, і тоді, замість двох, на «Галіції» організували три робочі зміни. В перші роки польської окупації частину зарплати видавали натурою — продуктами і мануфактурою: по кілограму м'яса на робітника та членів його сім'ї на тиждень, а на рік — два вихідних костюми, дві пари черевиків, лляне полотно для білизни. Відтак оплату проводили тільки грішми.

Прохідна «Галіції» була якраз у місці повороту з вулиці на завод. Робітники проходили через неї (тепер тут філія ощадного банку), відбивали в перепустці на «дзигарі» (штамп-годиннику) час приходу

і відходу, здавали карточки в бухгалтерію, яка, згідно з відпрацьованим часом, щосуботи видавала зарплату.

Роботою дуже дорожили, адже бажаючих отримати її було значно більше, ніж наявних місць.

За річкою Тисьменицею у ХІХ ст. виник присілок Млинки (тепер включений у межі міста), де в основному мешкали робітники «Галіції». Через Млинки тракт веде на гору Тептюж, Модричі і далі — до Борислава.

ВУЛИЦЯ Т. ШЕВЧЕНКА

Якщо адміністративним центром Дрогобича майже постійно була Ринкова площа, то роль ділового центру виконувала вулиця Міцкевича (з 1990 р. — Т. Шевченка).

Колись головні вулиці міста починалися безпосередньо від центру. Нагадаємо: від Ринку брали початок вулиці Стрийська, Бориславська, Трускавецька і Самбірська. Останню ще на початку ХХ ст. називали Самбірською, хоч уже у 80-х рр. ХІХ ст. вона мала назву Панська, а з кінця ХІХ ст. носила ім'я Міцкевича.

У ті часи вулиця була зашутрованою, але брудною, після дощу стояли калюжі. Невідомо, скільки б їй іще залишатись такою, якби не оказія. На 1911 р. очікувався візит до Дрогобича наступника австрійського престолу, архікнязя Карла-Франца Йосифа, або, простіше, Карла Габсбурга. Магістрат, не бажаючи осоромитись перед такою особою, приступив до корінної реконструкції головної вулиці.

До робіт, якими керували майстри-брукарі Василь Петричка і Валігура, залучили велику кількість людей, гужового транспорту. Камінь доставляли

з околиць Сколе, бруківку — з міста Тшебіня в Чехо-Словаччині. Спочатку зняли на 70 сантиметрів верхній шар проїжджої частини. На самий низ насипали грубий шар шутру, далі — коленого каменю, який уклали «на ребро», тоді — товченого шутру, після чого утрамбовували 20-тонним паровим котком. Потім його покрили шаром щебеневого відсіву та піску і знову повальцювали. Лише на таку надійну «подушку» уклали бруківку, дбаючи не тільки про надійність мощення, а й про красу. Тому камені наче розбігаються від центру до тротуарів дугастими лініями. Попри тротуари брук має інший колір і тягнеться рівними шнурочками вздовж вулиці. Укласти квадратний метр брукованої вулиці коштує значно дорожче, ніж заасфальтувати. Зате кам'яне покриття можна вважати вічним.

До візиту наступника престолу вулицю забрукували майже повністю. На перехресті нинішніх вулиць Січових Стрільців, Самбірської, Лесі Українки та І. Франка поставлено високу дерев'яну арку, прибрано її четиною (хвоєю). Карл Габсбург приїхав акурат на Великдень, у квітні. Сам був на красивому коні. Супроводжував сина цісаря ескадрон уланів.

Коло брами його гратулювали бургомістр Дрогобича Раймонд Ярош, радні з магістрату, маєтні громадяни. Після вручення хліба-солі бургомістр з гостем оглянули місто, потім запросив його додому. Тоді Ярош уже перебрався з дерев'яного будинку (на теперішній вулиці М. Тарнавського) в куплену у власника бориславських нафтопромислів Гартенберга розкішну кам'яницю на вулиці Т. Шевченка (тепер у ній відділення Житлосоцбанку). Наступного дня високий гість відбув з Дрогобича. Яка була мета його приїзду, сказати важко, — очевидно, пізнавально-розважальна. А впорядкована вулиця стала місцем прогулянок, ділових зустрічей дрогобичан.

Ще кілька слів про бургомистра. Цю посаду Ярош займав аж до розпаду Австро-Угорської імперії. Деякий час після українсько-польської війни 1918—1919 рр. і загарбання Галичини Польщею містом управляли призначені комісар і два асесори — поляк і єврей. Коли відновили посаду бургомистра, її знову зайняв Ярош. Він був добрим господарем міста і вмів робити власний «інтерес» — займався бізнесом. Прибувши колись до Дрогобича лише в портах і почавши з організації приватної страхової компанії «Краків», був помічений і обраний секретарем магістрату. Збив чималий капітал, придбав дім і поле у Модричах, санаторій у Трускавці, басейн на Пом'ярках біля Трускавця, фабрику паперу біля міста Кросно в Польщі. Коли з Дрогобича виїжджали назавжди нафтові магнати брати Шпіцмани, Ярош купив у них за великі гроші гарну кам'яницю (тепер у ній Палац школярів). Помер у 1936 р.; похований на цвинтарі на вулиці Трускавецькій. Молодший син його був лісовим інженером, середній ще підлітком розбився, коли кінь під ним сполошився від машини, а старший син вивчився на адвоката і пізніше виїхав до Кракова. Дочка віддалась за польського офіцера і також виїхала з Дрогобича.

Отак малися колись «вершки» ділового Дрогобича. Звичайно, всі вони належали, як правило, до польської або єврейської грошовитої еліти. Серед місцевих українців великих багатців не було, хоч і вони поступово вчилися збивати все більші капітали. Водночас існувало й дрогобицьке «дно» — жебраки. Вешталосся їх багато, осібно й гуртами. Групувались переважно в п'ятницю, обирали собі «війта» і йшли за милостинею до Яроша. Одержавши подаяння, ділилися між собою, після чого знову ішли від склепу до склепу, де давали милостиню грішми або продуктами. Згідно

з тодішнім законом, жебраки мали право старцювати тільки в своїй гміні.

Серед жебраків були й свої рекордсмени. Так, один з них назбирав на весілля доньці 17 тисяч злотих, за які міг купити стадо корів на півтораста голів чи вибудувати добротну кам'яницю. Проте його затримали і віддали під суд. Вирок був такий: одну третину грошей передати «захоронкам», другу — єврейському кагалові, а третю — залишити жебракові й етапом відправити його додому.

Була ще й одна така жінка — Февронія Сікорова. Нажебравши грошей, вона замовила каменяреві Теофілю Валігурі спорудити на цвинтарі пам'ятник... самій собі. Кожного дня ходила жебрачка молитися до цього пам'ятника. Так сумне і смішне сусідували поряд, як у всі часи. Дітлахи, стерши перші дві літери в прізвищі, очікували її, щоб покепкувати. Неписьменна Сікорова лише згодом дізналась про причину цих насмішок...

Стара вулиця Міцкевича починалася від Ринку і закінчувалась на перехресті нинішніх вулиць Січових Стрільців, Самбірської, Лесі Українки та І. Франка. В 1990 р. перша демократично обрана Дрогобицька міська Рада народних депутатів повернула давні, первісні назви площі Ринок і кільком вулицям; а ще понад сорока іншим присвоїла нові імена, пов'язані з історією України та міста. З вулицею Міцкевича обійшлися так: від Ринку до кафе «Вітерець» на куті виділили вулицю Ярослава Осмомисла, долучивши до неї кілька будинків разом з відділенням ощадного банку, юридичною консультацією і нотаріальними конторами на колишній площі Котовського. Крім того, вулицю Ф. Кона (біля міської поліклініки) та будинки вулиці Міцкевича (від її повороту й до кінця) об'єднали у вулицю Січових Стрільців. Натомість до сучасної вулиці Т. Шевченка

долучили вулицю 1 Травня. А ім'ям Міцкевича названо колишню вулицю Т. Шевченка. Оскільки наша розповідь про вулиці старого міста, то про останню вона йтиме, як про колишню вулицю Міцкевича.

Першим справа від Ринку стояв дім Вегнера, за ним — кам'яниця адвоката Г. Кузіва. Тут на першому поверсі була цукорня, де торгували тістечками, кавою, чаєм з коньяком, «льодами». Кам'яниця з нинішнім магазином «Оптика» належала адвокату Роману Савойці, який вів переважно політичні справи. Побудував йому дім приблизно в середині 20-х рр. тесть-«вибушник» Іванчук з Борислава, котрий мав там нафтові шиби. Керував роботами мулярський майстер Михайло Кобрин з Горішньої Брами. У нього було два брати — Йосип і Володимир, теж добрі мулярі. Їх стрий В. І. Кобрин — відомий адвокат і суддя, літератор, знав І. Я. Франка. Так що це була знана в Дрогобичі родина.

Сусідував із Савойкою адвокат Й. Цаймер. Його канцелярія, як і Савойкова, містилась на другому поверсі, а в підвалі мешкали нічні сторожі та двірники, яким власники кам'яниць платили за дозор. Нині тут жіноча перукарня «Краса».

Зліва на початку вулиці стоять дві споруди, що є найстарішими в Дрогобичі. Перша — оборонна цегляна вежа, яка датується XIII — першою половиною XV ст. В 1551 р. будівничий з Перемишля Іван Грендош надбудував на ній ще один ярус висотою 2,5—3 м. При реставрації в XIX ст. цей ярус розібрали і надали будівлі інших форм. Дверні прорізи на висоті другого-третього ярусів служили виходами на земляний вал та на бойову галерею дерев'яного частоколу поверх цього валу.

На куті товстезної стіни вежі (товщина ця сягає 2 м) з боку головної площі міста в 1979 р. встановлено бронзову меморіальну дошку, напис на якій

засвідчує, що в 1648 р. Дрогобич був визволений козацько-селянською армією гетьмана Богдана Хмельницького.

Поряд із цією давньоруською пам'яткою знаходиться друга старовинна будівля — готичний парафіяльний костюл св. Бартоломея, заснований у 1392 р. як форпост феодальної Польщі на завойованих землях Галицько-Волинського князівства. Будувався він до 1511 р. При обстеженні костюлу в 1980—1987 рр. встановлено, що зведено його на місці давньоруського терему княжого воєводи, і частина цього терему увійшла в будівлю костюлу складовою частиною віттарного компортаменту. Цегляні стіни товщиною від 92 см до 1,16 м збереглися на різну висоту.

Як вважають львівські вчені Іван та Роман Могитичі, терем був квадратної форми, з внутрішніми розмірами 8,78 × 8,10 м, мав три яруси, сягаючи висоти 10,5 м, з чотирисхилим наметовим дахом. Перший і другий поверхи перекривались по різьблених дерев'яних сволоках, третій завершувався цегляним склепінням. По периметру третього ярусу йшла зовнішня дерев'яна галерея.

Костюл славився барочним віттарем, іконою Матері Божої з Ісусом Христом, написаною, можливо, в XIV ст., фресками, бібліотекою стародруків, вітражами Я. Матейка, С. Виспянського, Ю. Мегоффера.

На жаль, ця пам'ятка архітектури в 40—70-ті рр. ХХ ст. зазнала долі багатьох інших культових споруд: була сплюндрована, знищено всі її мистецько-культурні цінності. Лише в другій половині 80-х рр. костюл реставровано, але, крім купольних та частини настінних фресок і ще кількох великих дерев'яних таблиць з латинським і польським текстами, тут майже нічого не залишилось. У 1989 р. в ко-

стьолі кілька місяців діяв музей «Мистецтво і релігія». Тепер святиня виконує свою первісну функцію.

Йдучи від Ринку правою стороною новоназваної вулиці Ярослава Осмомисла, минаємо недавній Будинок працівників освіти. В 1991 р. з ратуші сюди перейшов міський комітет компартії. Колись тут діяла державна чотирикласна школа ім. Міцкевича з польською мовою навчання. Тому й вуличка, що йде звідси вниз, зветься Шкільною. На розі вулиць Ярослава Осмомисла і Т. Шевченка теж стояла одноповерхова дерев'яна чотирикласна школа. Її розібрано наприкінці 30-х рр. В обох цих школах навчалися переважно діти поляків, українців було мало.

Дім на другому розі названих вулиць — то колишня кав'ярня Арвая. Її послугами користувались в основному представники польської прогресивно настроєної інтелігенції — вчителі, лікарі, юристи, інженери. Збирались вони в окремих кімнатах і вели дискусії з актуальних питань, куштували хмільного, при бажанні могли спожити обід.

За кав'ярнею нині є музична школа № 1. Їй передано давнє пробоство св. Бартоломея (пробоц, парох — парафіяльний піп римо-католицької церкви). Тут мешкало кілька священиків, неодружених, які в католицькому костьолі через дорогу провадили релігійні відправи. Кожен пробоц займав окрему кімнату і кухню. Оскільки до ресторану вони не ходили, то наймали кухарку. За порядком стежила господиня. Під час відправи на дзвіниці біля костьолу били в чотири дзвони. Славою найгучнішого користувався дзвін св. Бартоломея: його бронзовий голос чули і в навколишніх селах. Один із дзвонів спеціально придбав для дзвіниці купець Крафт. У роки гітлерівської окупації три дзвони вивезено до Німеччини на переплавку.

За старшого серед пробощів довгі роки правив канонік Ян Шалайко. Ще в 1911 р., коли на посла до австрійського парламенту кандидував багатий єврейський купець Н. Левенштейн, Шалайко агітував голосувати за нього. Очевидно, за добрі гроші. Дізнавшись про це, тутешні поляки так розлютувалися на нього, що були б йому порахували ребра. Та Шалайко сховався в аптеці Г. Тоб'яшека на Ринку. Закінчилося тим, що міщани побили в ній вікна.

Пригадаймо початок повісті І. Я. Франка «Борислав сміється»: «Сонце досягало вже полудня. Годинник на ратушевій вежі вибив швидко і плачливо одинадцятую годину. Від громади веселих, гарно повбираних панів-обивателів дрогобицьких, що проходжувалися по плянтах коло костела в тіні цвітучих каштанів, відділився пан будовничий і, вимахуючи блискучою паличкою, перейшов через улицу до робітників, зайнятих при новорозпочатій будові... Цілий плац на розі вулиць Панської і Зеленої заповнений був людьми, деревом, камінням, цеглою, гонтям, купами глини і подобав на велику руїну».

Не кожен, мабуть, знає, що описані Каменярем вулиця Панська — то нинішня Т. Шевченка, Зелена — теперішня І. Франка (до 1990 р. — Гоголя), а «новорозпочата будова» — споруда «Мистецької вітальні» (до 1990 р. — Будинок дружби народів). За спогадами старожилів, тут колись стояла стара хатина. Купивши ділянку між цими вулицями і теперішньою О. Нижанківського, нафтовий підприємець Гартенберг вибудував собі цю велику кам'яницю з колонами. Взагалі-то володарі бориславського нафтового Клондайка полюбляли жити не в Бориславі, а в Дрогобичі. Переповідають, ніби Гартенберг забагнув вимостити підлогу вітальні монетами — австрійськими коронами. За дозволом звернувся до цісаря Франца-Йосифа. Той дозволив, проте поставив умову: монети викладати не

плазом, а ребром. Не бажаючи додаткових великих витрат, Гартенберг од задуму відмовився. Казали, він пізніше виїхав за кордон. Кам'яниця перейшла у власність нафтопереробного заводу «Галіція». В старі часи в ній працювала головна бухгалтерія заводу.

Одноповерховий дім (згодом надбудований), де міститься редакція часопису «Галицька зоря», належав адвокату Г. Дункельбляу.

Принагідно скажемо кілька слів про пресу старого Дрогобича. Вже на початку 80-х рр. минулого століття виходили «Газета наддністрянська» (польською мовою), «Дрогобицька газета» (німецькою мовою), «Ранкова газета» (єврейською мовою). Першу українську газету «Підкарпатський голос» заснували в 1907 р. відомі революціонери і громадські діячі В. Коцко і М. Стронський. Вона висвітлювала робітничі та профспілкові справи, життя робітників у інших країнах, вміщувала розмаїту інформацію про місцеве життя, культурно-освітню працю в читальнях. Вийшло всього п'ять чи шість номерів. Перерваний у 1907 р., «Підкарпатський голос» відродився в 1911 р. під назвою «Голос Підкарпаття». За його випуск відповідали Р. Скибінський і той же В. Коцко. Тематика і напрям газети в основному збереглися.

Крім названих, перед першою світовою війною в Дрогобичі виходили польські «Газета прикарпатська», «Тигоднік дрогобицький» (щосуботи, видавець — Іполит Созанський), двотижневик М. Балицького «Реформа», двотижневик міського староства «Дзеннік розпоряджень», а також єврейський тижневик «Юдіш Уорт». У воєнні роки газети з різних причин не виходили. Тільки в 1918 р., після проголошення ЗУНР, Українська Повітова Рада започаткувала тижневик «Дрогобицький листок», в якому друкувались її рішення, повідомлення, розпорядження, а також інформація

про події на українсько-польському фронті, місцеве життя. Учителство Дрогобича заснувало щомісячник «Нова школа». З початком польської окупації міста в травні 1919 р. вихід періодики припинився.

Українська преса в Дрогобичі не виходила протягом 15 років, оскільки власті чинили цьому всілякі перешкоди. Українське населення послуговувалось газетами та журналами, що друкувались у Львові. Щойно в 1937 р. був заснований інформаційно-суспільний двотижневик «Гомін басейну», що ставив на меті показувати стан суспільного життя, національно-культурного руху місцевого українського населення. Вийшло 11 номерів газети, і через брак коштів у вересні того ж року вона припинила існування.

Після приєднання західноукраїнських земель до Радянської України 4 листопада 1939 р. почала виходити «Більшовицька правда» — спершу орган Тимчасового управління, потім — Дрогобицького обкому і міськкому компартії, облвиконкому. З грудня 1939 р. до грудня 1940 р. видавалась обласна молодіжна газета «Юний комуніст», що з січня до червня 1941 р. мала назву «Більшовицьке плем'я».

Нинішній народний часопис «Галицька зоря» виходить чотири рази на тиждень на чотирьох сторінках, висвітлює життя міст Дрогобича, Трускавця, Стебника та сіл Дрогобицького району. Крім нього, в Дрогобичі з 1990 р. виходять газети: «Добре серце», яку видає журналіст Василь Станович, компартійна «Вісті Підкарпаття», а з 1991 р. — «Провісник» Дрогобицького районного об'єднання Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта».

У 1929 р. Дункельбляу продав будинок профспілці нафтовиків, яка організувала в ньому Робітничий дім. У його приміщенні знаходилися польське Товариство університету робітничого (ТУР) просвітниць-

кого напрямку, профспілки хіміків і металістів, Українське культурно-просвітницьке товариство «Робітничча громада» ім. І. Франка, бібліотека, зал для зібрань. Члени цих організацій приходили сюди поспілкуватися, відпочити, пограти в більярд, обговорити свої профспілкові справи, організувати спортивний захід, почитати тощо. Тут не раз бував відомий згодом діяч польського і міжнародного робітничого руху Владислав Гомулка, котрий мешкав у Бориславі.

Якими правами і пільгами користувався тодішній член профспілки? Коли хворів, каса хворих виплачувала йому половину заробітку; безкоштовно надавала адвокатський захист (але не за крадіжки); профкоми на заводах боронили своїх членів від утисків адміністрації. Місячний внесок становив приблизно 4 злотих. При досягненні пенсійного віку профспілка влаштовувала робітникові «колежанську» відправу (проводи) і виплачувала 500 злотих (приблизно двомісячний заробіток). Пенсія призначалась у розмірі середньомісячної зарплати.

У наступному будинку містилось польське ремісничє товариство «Гвезда». Різники, столяри, шевці, кравці, слюсарі проводили тут вільний час, грали в карти, розважались. Нинішня восьмирічна школа № 15 посідає старий житловий дім. Колишнє помешкання міського лікаря Н. Тігермана займає тепер методичний кабінет міського відділу освіти. Вгорі був клуб єврейських адвокатів та інтелігенції.

Навпроти редакції, через вулицю, знаходився державний банк, поряд з ним — промисловий банк, ресторан Оренштейна і пивний заклад Померанца. У будинку за вулицею А. Міцкевича, де нині гастроном, діяв раніше перший на весь Дрогобич великотабельний ресторан Шольца. Влітку на хіднику (тротуарі) ставили столики, відгороджуючи їх від вулиці,

натягували брезент, відчиняли вікна — і з ресторану линула приємна негучна музика. Простий чоловік сюди не заходив — усе коштувало дорого. Тут веселились і відпочивали багаті міщани та приїжджі вельможі. У ресторані виступав з концертами хор кубанських українських козаків-емігрантів. У «рубках», шароварах, чоботях, підперезані ременем, вони співали і сумних, і веселих козацьких пісень.

Починаючи з 20-х рр., коли побудували нову ратушу, в ній постійно працювали керівники міста. А де ж раніше знаходився магістрат? У будинку, що навпроти ресторану Шольца, — в приміщенні теперішнього концертного залу Заслуженого Прикарпатського ансамблю пісні і танцю «Верховина». У прибудованій до магістрату тюрмі — цюпці — був ув'язнений І. Я. Франко, якого 11—13 червня 1880 р. етапувала пішки з Коломиї до Нагуєвич австрійська поліція. З кінця 20-х рр. і до 1939 р. тут містився польський стрілецький легіон.

Резиденція бургомістра знаходилась у магістраті. Поряд — погруддя великого польського поета Адама Міцкевича. На старих поштових листівках збереглося зображення первісного пам'ятника поетові, спорудженого в 1894 р. Там він височіє на повен зріст. Однак пізніше хтось пошкодив скульптуру. Після Великої Вітчизняної війни на ньому встановлено знайоме усім дрогобичанам погруддя класика світової літератури.

На протилежному боці вулиці, але трошки назад, є аптека. І колись у цьому одноповерховому будинку була аптека, яку купив Артур Сімон. А доти він мешкав у домі теперішньої дитячої бібліотеки, за приміщенням заводу «Побутрадіотехніка», і теж тримав аптеку. В наступному старому житловому будинку відкрито дитячий садок. Мешкав у ньому Йоахім Штернбах, власник фабрики клінкерів—обли-

цювальної плитки. Далі стояла ветха дерев'яна хатка С. Озимкевича — урядника ізби скарбової (податкової). Бургомістра Р. Яроша не влаштувало таке сусідство з халупою. А оскільки мав із сином по машині, треба було їм і доброго заїзду до гаража на подвір'ї. Отож він купив ту хатку й розібрав. Тепер тут розбито клумби.

Найкрасивішою будівлею на вулиці Т. Шевченка є, мабуть, Палац школярів. Першими власниками цієї кам'яниці були нафтові магнати брати Шпіцмани. Перед вступом до Дрогобича російських військ восени 1914 р. вони емігрували. Будинок зайняла військова комендатура нафтопромислу. Останнім австрійським комендантом служив капітан Сеч. Від нього в листопаді 1918 р. перебрали владу представники ЗУНР, чому значною мірою сприяли недавні офіцери австрійської армії Німилович, Іван Вовк, Татарський, Баб'як.

Події, за спогадами їхніх учасників та очевидців, відбувалися так. 16 жовтня 1918 р. з ініціати-ви адвоката, майбутнього міністра закордонних справ ЗУНР, президента УНР в екзилі Степана Витвицького відбулася нарада, на якій говорилось про необхідність перебрати 1 листопада владу в Дрогобичі і Дрогобицькому повіті. На більших зборах у Народному домі було утворено Українську Національну Раду на чолі з суддею Миколою Бодруком. До неї також увійшли письменник, учитель гімназії Володимир Бірчак, Віктор Пацлавський, Іван Блажкевич, Богдан Левицький, Осип Зятник та ін. Рада зайнялася організацією практичного перебрання влади від старих австрійських властей.

У ніч на 1 листопада 1918 р. вчитель із села Добрівляни Степан Кужіль зібрав групу хлопців-патріотів і роззброїв жандармів у своєму та двох сусідніх селах. Прийшовши до Дрогобича, і тут роззброїв міську та повітову команди жандармів, які не чинили

опору. Протягом цього та наступного днів представники старої влади передали свої повноваження українцям. Першим міським старостою став суддя І. Бодрук, головою міської управи — священник А. Рудницький, повітової ради — І. Кобилецький, повітового суду — Ю. Дроздовський. Представники корінного українського населення були призначені й на інші ключові посади у Дрогобичі та повіті.

Деякі очевидці стверджують, що процес зміни влади міг би відбуватися повільніше, якби не усвідомлення небезпеки з боку Борислава. Там уже гуртувалися жовніри-дезертири та місцеві польські робітники, в розпорядженні яких знаходилось кілька тисяч крісів (карабінів). Це становило реальну небезпеку для нової влади, адже української залози в Дрогобичі тоді не було.

А 3 листопада прибув відомий громадський діяч, колишній посол до австрійського парламенту Семен Вітик. Очоливши в Дрогобичі Українську Національну Раду, він звернувся з письмовою відозвою до бориславських робітників і силою свого авторитету зупинив їх можливі виступи проти української влади в Дрогобичі. Допомогли і селяни повіту, які перестали поставляти до Борислава харчі. 8 листопада польські легіонери залишили Борислав і відступили за річку Сян.

Поступово влада утвердилася і почала втілювати в життя політику уряду Західно-Української Народної Республіки. Але робити це в умовах українсько-польської війни та національно-визвольної боротьби українського населення було дуже важко, бо головні сили й ресурси відтягувались для потреб фронту.

І ось тоді, коли січові стрільці — воїни Української Галицької Армії напружували всі зусилля у борні з ворогом, 14 квітня 1919 р. стався «дрогобицький бунт», згодом названий радянськими історика-

ми «Дрогобицьким збройним повстанням». Добровільно організована з українських солдатів-дезертирів міська міліція відмовилася виступити на фронт і такою своєю поведінкою деморалізуюче впливала на військових, котрі перебували в Дрогобичі.

У квітні 1919-го становище на фронті ускладнилось, потребувались свіжі сили. Отаман Грабовенський прийняв нарешті рішення відправити міліцейську сотню на фронт. Вона не підкорилась наказові, й отаман хотів її роззброїти. Дізнавшись про це, міліціанти підняли бунт. Увечері 14 квітня вони зібралися біля дому Військової Повітової Команди — нинішнього Палацу школярів. Кілька чоловік на чолі з Іваном Кушніром зайшли в дім, де застали семеро старшин. Кушнір наказав їм підняти руки і здатись. У цей момент сотник Т. Смольницький (дехто сумнівається, що то був саме він) вихопив револьвер і вистрілив. Кушніра було вбито на місці. Решта нападників утекла. Хтось знадвору вкинув гранату, вона вибухнула, однак старшини вціліли. Отаман Грабовенський перебував тоді в Бориславі, небезпека його обминула. Втім, у гармидері всі порозбігались, ніхто більше не постраждав. А вранці 15 квітня з фронту прибули сотні 3-го куреня Українських Січових Стрільців, пройшли вулицею Самбірською до Ринку й відновили порядок. На цьому «масовий збройний виступ трудящих м. Дрогобича проти контрреволюційного буржуазно-націоналістичного уряду так званої «Західноукраїнської народної республіки», як інтерпретують це «повстання» доцьогочасні радянські енциклопедичні джерела, закінчився.

Не просто відтворити з окремих публікацій, усних спогадів достовірну картину цієї події. Якби таке завдання завжди ставили перед собою історики, не було б сьогодні таких, м'яко кажучи, спотворених оцінок і, отже, наших уявлень про більшість історич-

них реалій. Нині незаперечним є факт, що ЗУНР — перша національна Українська держава, котру героїчно захищали на фронті кращі представники всіх верств населення Галичини. Про січових стрільців складено прекрасні пісні, що стали народними. Хіба оспівував би їх народ, якби вони не були його захисниками й оборонцями? Хіба висипав би у кожному селі високі могили звитяжцям, якщо б не вважав їх запорізькими козаками ХХ століття?! Увічнюючи пам'ять про цих лицарів, дрогобичани в 1990 р. назвали на їх честь вулицю Січових Стрільців.

Нетривалою була влада українців у Дрогобичі — від початку листопада 1918 р. до 17 травня 1919 р., коли частини УГА під натиском переважаючих сил противника були змушені залишити місто.

Та повернемося до розповіді про вулицю. Сусідній з нинішнім Палацом школярів будинок належав купцеві Гарніку, згодом — військовій «команді поповнення». Сюди кликали на комісію новобранців, вручали повістки, і вони самі йшли на військову службу. Якщо полк знаходився далеко, рекрутів гуртували в Стрию і розвозили по місцях служби. В 1922 р. польські власті остаточно закріпили за собою окуповану Галичину і провели перший набір до армії українських хлопців, яким сповнився 21 рік.

На вулиці Т. Шевченка містилось кілька навчальних закладів. Державна гімназія відкрилась у 1858 р. В ній учились видатні українські письменники Іван Франко, Василь Стефаник і Лесь Мартович. В їхні часи тут працював український письменник, етнограф і мовознавець Іван Верхратський. На його честь у 1990 р. названо невелику вуличку, що перпендикулярно відгалужується від вулиці Лесі Українки до вулиці П. Сагайдачного.

До гімназії приймали учнів, котрі закінчили чотири класи нормальної школи і склали вступні іспити.

Гімназисти починали навчання знову з першого класу і вчилися до восьмого; лиш тоді мали право вступу до вищої школи. Навчання було безплатним.

Починаючи з першого року навчання, викладали латину, німецьку і польську мови; українська обов'язковою не вважалася. В третьому класі додавалася ще й грецька мова. Решта предметів були ті, що й зараз вчать у школах. По неділях гімназисти-поляки разом з викладачами йшли до костьолу на службу Божу, українські діти — до церкви. Суворою була дисципліна в гімназії: за «двійку» батьки учня платили 15 злотих штрафу, а в разі отримання незадовільної оцінки з поведінки його могли не перевести до наступного класу. Гімназист не смів після восьмої години вечора з'являтися у місті; всі його порушення реєструвались. За Австрії гімназисти мали форму темно-синього кольору, зі стоячим коміром; на комірі були паски: з першого до четвертого класу — відповідна кількість срібних пасків, з п'ятого по восьмий — золотих. Шапки носили круглі. Взагалі гімназіальна форма нагадувала офіцерську.

Коли Р. Ярош купив собі добротну кам'яницю (нинішній Палац школярів), то попереднє помешкання продав дантистові Фальку, і останній приймав у ньому пацієнтів. Дім, де розташована міська бібліотека для дорослих, спорудив володар нафтових шибів у Бориславі Гартенберг для утримання єврейських старців: люди похилого віку, котрі не мали родини, притулку, доживали тут віку. Принагідно додамо, що в 1949 р. перед цим будинком на мармуровому постаменті встановлено бюст О. С. Пушкіна.

А поряд з цією обителлю смутку члени польського гімнастичного товариства «Сокіл» — молоді, здорові люди — тренувались, дивилися вистави гастролуючих театрів, взагалі ще й не думали про свою майбутню старість...

Будинок навпроти, де тепер Товариство книголюбів, належав «Польсько-християнському зв'язку», що своїм завданням ставив полонізацію українського населення. Тих з українців, хто потрапляв у його тенета, презирливо називали «хрунями» і навіть не подавали їм руку. А слід сказати, що спокуса була немала: польські власті заохочували «хрунів» наданням роботи. Та все ж українці вище від яничарської платні цінували свою національну гідність.

За цим будинком була кам'яниця доктора Вільдєра, який приймав пацієнтів удома: прийшов пан, чи Іван — він усім приділяв однакову увагу.

Окремо, наче красується, стоїть колишній дім доктора-рентгеніста Гіммеля. Побудований в багатому на архітектурні оздоби стилі пізнього барокко, він є пам'яткою архітектури в Дрогобичі.

Правий кут вулиці, в місці повороту її до Самбірської, в 20-х рр. займали городи. Лише в 1932—1933 рр. інженер заводу «Галіція» Швайцер вибудував тут собі кам'яницю. Поряд виросла друга — Б. Шраєра. А на розі сучасних вулиць Т. Шевченка і Січових Стрільців знаходився колись старий дерев'яний костьол. Лазар Наппе купив ще за Австрії цей ґрунт і на ньому вибудував масивну кам'яницю.

Приміщення станції швидкої допомоги — це колишня власність віце-бургомістра Якуба Фаєрштейна, Палацу щастя — давні помешкання урядників заводу «Галіція», стоматологічної поліклініки — кам'яниця одного багатого єврея, кутовий дім (відомий пізніше як приміщення нафтового технікуму) — помешкання багача Давидмана.

Через десятиліття вулиця зберегла свій давній вигляд, неповторність і аромат минувшини.

ВУЛИЦЯ І. ФРАНКА

Згадаймо іще раз фрагмент повісті І. Франка «Борислав сміється», де він подає такий маленький образок: «Цілий плац на розі улиць Панської і Зеленої заповнений був людьми, деревом, камінням, цеглою, гонтям, купами глини і подобав на велику руїну. Тільки одна дощана буда, трохи понижче, в невирубаним саду, мала вид живий і принадний...».

Що колишня вулиця Панська — це нинішня Т. Шевченка, ми вже знаємо. А яка ж тоді вулиця, згідно з уточненням великого майстра слова, мала назву Зелена? Це частина сучасної вулиці І. Франка, від її початку до Самбірської, що в 10-ті рр. недовго носила ім'я Я. Фаєрштейна, а в 20—30-ті рр. називалась іменем польського письменника Г. Сенкевича.

І ще Каменяр пише про рік цих двох вулиць. А вони не перетинаються. Невже письменник помилився чи допустив неточність? Ні, частини сучасної вулиці О. Нижанківського в часи його молодості не існувало. Проклали її пізніше і дали ім'я св. Бартоломея. Письменник правильно конкретизував місце дії початку своєї повісті. Мабуть, «невирубаний сад» у його творі — це частина саду пробоства. В ньому протоптали стежку, потім — дорогу, яка й перетворилась у частину вулиці св. Бартоломея. Згодом ліву частину саду (якщо йти від вулиці Т. Шевченка вниз) купив багатий нафтопромисловець з Борислава Гартенберг.

Починається вулиця майже від центру міста. При повороті до неї з вулиці Т. Шевченка стоїть, заховавшись за плакучою вербою, одноповерхова стара кам'яниця, де в давнину була пропінація — горілчаний склад. Тепер тут — управління торгівлі міськвиконкому. Через дорогу навпроти колись існувала

гарбарня, від якої отримала назву і вулиця Гарбарська (тепер — М. Лисенка).

Справжнім зеленим оазисом посеред Дрогобича став тепер сквер за цим будинком. Колись ця ділянка, обнесена високим мурованим парканом, належала пробоству і римо-католицьким ксьондзам правила за сад і город. Працювали у них наймані робітники. Особливо приваблював старий сад, а в ньому — волоські горіхи, на які не раз замірялися хлопчачки.

Незадовго до смерті «вождя всіх часів і народів» у сквері, ближче до теперішньої вулиці Шевченка, було встановлено бетонний монумент «вірному соратникові і продовжувачеві справи Леніна» — Й. В. Сталіну. Після розвінчання культу особи «вождя» та викриття його злочинів проти народу пам'ятник в одну з ночей таємно знесено. Так розпорядилась історія: воістину, ті, що вийшли з п'їтьми, в п'їтьму й канули.

На протилежному боці вулиці мешкали в хатках і великих кам'яницях міщани-євреї. На розі вулиць Зеленої і св. Бартоломея фотограф Н. Ліберман тримав невелике фотоательє.

Багатьом відоме бальнеологічне відділення центральної районної лікарні розташувалося в будинку, що належав «нафтовому» адвокату Йонашу Гершдерферу. Споруджений він на початку ХХ ст. Гершдерфер спеціалізувався на справах бориславських нафтових капіталістів. Мав він свого садівника, який вирощував коло дому екзотичні для нашого краю дерева. Частина з них, зокрема магнолія, збереглася донині.

За перехрестям вулиць І. Франка та О. Нижанківського, зліва, за продовгуватим будинком 50-х рр. і трохи новішим п'ятиповерховим, милує око красива стара будівля з елементами барокко. Кам'яниця належала лікареві-акушеру Гетлінгеру; тут він і зай-

мався приватною практикою. Під час Великої Вітчизняної війни йому, одному з найбагатших представників єврейської національності, пощастило переховатися від гітлерівців, а пізніше виїхати за кордон.

Справа височіє масивний, з колонадою у стилі помпезної архітектури періоду культу особи Будинок культури ім. І. Франка. Спорудили його на місці старого одноповерхового дерев'яного помешкання священика П. Кміта. Коли у 1922 р. він помер, тут недовго перебували «законниці» (черниці). За договором отці василіяни в першій половині 20-х рр. віддали магістратові цю ділянку взамін на ділянку біля церкви св. Трійці.

Колишній дім священика-катехита П. Кміта розібрали, щоб будувати тут чотирикласну школу, потреба в якій з'явилася після знесення через ветхість такої школи на розі теперішніх вулиць Т. Шевченка та Ярослава Осмомисла. Магістрат вів роботи повільно, бо до 1939 р. вимурувано було лиш фундамент. Простояв він до кінця 40-х рр., і ділянку відвели для Будинку культури (з 1991 р.— Народний дім «Просвіта»). На площі у 1966 р. споруджено пам'ятник Іванові Франку з каменю.

Місцем відпочинку заможних міщан Дрогобича у старі часи служив парк між теперішніми вулицями І. Франка і Т. Шевченка. Вниз від магістрату стояв дерев'яний павільйон, в якому працював буфет. Біля павільйону ставили крісла й столи і можна було спожити напоїв та страв. Влаштовували тут і фестини. Якщо хтось хотів заорендувати місце, платив гроші в магістрат, обгороджував це місце шнурами, влаштовував касу і проводив захід. У таких випадках чергували пожежники.

До речі, пожежних команд було дві — добровільна і державна. Перша містилась у підвалі ратуші,

друга — на теперішній вулиці А. Сахарова, над самою річкою Побук. Поряд була невелика тимчасова тюрма.

Усім дрогобичанам і багатьом гостям міста добре знайомий головний корпус одного з найбільших педвузів України — педагогічного інституту ім. І. Франка. Він дістався йому в спадок від колишньої державної гімназії, що спершу працювала в нинішньому приміщенні філологічного факультету на вулиці Т. Шевченка. Наприкінці минулого століття австрійські власті знесли на вулиці Зеленій хатки і спорудили в 1896 р. нове приміщення гімназії. Старе приміщення передали восьмикласній жіночій школі ім. королеви Ядвіги.

У колишньому житловому будинку розмістився музично-педагогічний факультет педінституту. Навпроти, в дерев'яному домі, мешкали вчителі державної польської гімназії. Будинок № 38 займав польський кооператив, а згодом — комісаріат міської поліції.

На другому боці вулиці стоїть непримітна, скромна дерев'яна хата з двома круглими колонами посередині. Це — колишнє помешкання Олександра Гінтнера, брата дорожнього майстра Гінтнера. О. Гінтнер був власником похоронного бюро. Тут знаходився столярний цех, де виготовляли труни, тут видавали одіж тим, хто супроводжував траурний кортеж: довгі, до колін, чорні лівреї, чорні — «пирогом» — шапки. Небіжчиків везли в останню путь на кінному катафалку, на якому спереду з двох боків кріпилися ліхтарні для запалених свічок.

Дрогобицький краєзнавчий музей посів приміщення колишньої повітової ради, споруджене в 1894 р. Сюди із сіл повіту з'їжджалися за викликом вийти на яке-небудь зібрання. Тут сільське «начальство» в міру потреби просвіщали, доводили до відома зміст директив — про податки, набір рекрутів, санітарний

порядок тощо. Були серед цієї категорії людей справді розумні, мудрі чоловіки, але були й такі, що не вміли навіть підписатися, і війтами ставали тільки завдяки багатству.

Жартували над одним неписьменним війтом. Йому навмисно дали ручку пером догори, аби поставив підпис. Він ніяк не міг вивести на папері літери. Коли йому вказали на причину, той чомусь не розсердився, лише здивовано мовив: «Ая, правда, я й не видів!». Неграмотні війти тримали письменних секретарів, а самі лише прибивали на папері печатки, які завжди носили за халявою.

За повітовою радою знаходилось повітове староство, що займало простору кам'яницю з колонами. Звідси староста здійснював управління повітом. До і під час першої світової війни посаду повітового старости займав К. Гужковський, який співчутливо ставився до місцевого населення. Польські ж окупаційні власті призначили новим старостою Порембальського, і той ревно втілював у життя колонізаторську політику.

Є на вулиці І. Франка, майже біля перехрестя з вулицею Самбірською, невелика, гарна кам'яниця, що належала адвокату Володимиру Ільницькому. Канцелярію він мав у домі, на місці якого в 60-х рр. споруджено житловий дім з книжковим магазином «Каменяр» (тепер вулиця І. Мазепи). Ільницький був фундатором і головою комітету по будівництву української гімназії (теперішнє приміщення СШ № 1). У цю великого значення справу він уклав багато праці і коштів, тому прізвище його заслуговує бути занесеним до числа благодійників міста.

У радянський час стару вулицю Зелену назвали ім'ям Гоголя. В 1990 р. рішенням Дрогобицької міської Ради вулицю І. Франка продовжено за рахунок долучення до неї вулиці Гоголя. Так було повернуто історичну справедливість: вулиця І. Франка у місті

його дитинства та юності починається нині від центру, з площі Тараса Шевченка.

Стара частина вулиці І. Франка колись називалась Лішнянською — від приміського села Лішні, що лежить на шляху до Самбора. Більше того, в давні часи весь район Дрогобича, який примикав до цієї вулиці, так і називався — Лішнянське передмістя.

Коли в травні 1916 р. титана духу і праці — Івана Яковича Франка не стало, галичани невдовзі почали думати над увічненням пам'яті поета — свого великого земляка. В умовах окупації Західної України Польщею, політика якої зводилась до насильницької полонізації та асиміляції українського населення, це було нелегко. В ті часи група прогресивно настроєних робітників, представників інтелігенції заснувала в Дрогобичі Українське культурно-просвітницьке товариство «Робітнича громада» ім. І. Франка. Це був один з перших фактів увічнення імені Каменяра.

У 1926 р. широка українська громадськість готувалася вшанувати 10-ті роковини з дня смерті Франка. У березні зібрався на чергове засідання виділ (правління) «Робітничої громади». До його складу входили салінарний робітник Євстахій Лоїк (голова), адвокат Рудольф Скибінський (заступник), головний бухгалтер каси хворих, племінник відомого революціонера Василя Коцка Михайло Коцко, а також робітники нафтопереробного заводу «Галіція» Нестор Шкода і Євген Вельгуш, господар Дмитро Юркевич, майстер рафінації масел нафтопереробного заводу «Дрос» Василь Смиколіс, слюсар вагонного депо, бібліотекар «Робітничої громади» Іван Губицький, звільнений секретар профспілки будівельних робітників Василь Тимків, безробітний кочегар Іван Катрич.

Після обміну думками, як краще відзначити пам'ятну дату, виділ «Робітничої громади» вирішив звернутися в магістрат з проханням присвоїти ім'я

поета вулиці Бориславській. Вибір мотивувався тим, що на цій вулиці колись мешкав Іван Франко. Є. Лоїк та Р. Скибінський понесли це колективне клопотання в магістрат. Їх прийняли комісар Ревт і асесор, учитель виділової школи Мельнарович.

Представники влади, враховуючи настрої корінного населення і передбачаючи можливі наслідки при відхиленні цього прохання, знайшли за розумне не чинити перешкод. Тільки запропонували перейменувати не цю вулицю, а іншу — Лішнянську, аргументуючи тим, що на Бориславській українців живе мало, а на Лішнянській — багато.

Тоді ж у друкарні Й. Левенкофа «Робітнича громада» надрукувала «наліпки» — невеликі портрети Каменяра. Активісти ходили від хати до хати й продавали їх по 10 грошів за штуку. Зібрані кошти було передано на культурно-освітні цілі.

У другій половині травня 1926 р. на відзначення 10-х роковин з дня смерті І. Я. Франка до Дрогобича прибуло багато гостей. 21 травня об 11 годині 30 хвилин у кінотеатрі «Штука» на вулиці Т. Шевченка (нині — А. Міцкевича) відкрилися організовані «Робітничою громадою» урочисті збори, на які прийшло близько 500 чоловік з міста і повіту. Відкрив збори член товариства «Робітнича громада» Дмитро Шифурка. За ним виступив особистий друг Івана Яковича з м. Перемишля Жовнір. Доповідь про діяльність Франка виголосив професор зі Львова Іларіон Свенціцький. Потім виступали представники делегацій: зі Львова — редактор газети «Вперед» І. Квасниця, з Перемишля — Гацко, Іван Губицький, від українських товариств зі Львова — Галушак, Буняк і Кожан. Всі говорили про роль і значення творчості Каменяра в боротьбі народу за кращу долю. Наприкінці Михайло Коцько зачитав телеграми, що надійшли, й оголосив порядок походу на вулицю Лішнянську.

Приблизно о 14 годині 30 хвилин учасники зборів «чвірками» рушили від пошти вулицями Ягеллонською (тепер — Данила Галицького), А. Міцкевича (нині — Т. Шевченка) і Лішнянською до читальні «Просвіти». Попереду несли прапор з портретом І. Я. Франка на ньому роботи художника, члена «Робітничої громади», інженера-геометра Миколи Уневича. До присутніх звернувся Євстахій Лоїк, сказавши про перейменування Лішнянської на вулицю І. Франка. Опісля підійшов до високого чотиригранного дубового стовпа, закопаного коло читальні, й скинув біле полотнище. Відкрився пам'ятний напис: «Вулиця Івана Франка». Всі гаряче аплодували.

Від імені міської управи промовляв учитель Мельнарович. Завершив урочистості виступ адвоката Рудольфа Скибінського, який підкреслив, що велику ідею волі можна гальмувати, однак ніколи її не можна придушити, і тому прийде час свободи для рідного народу.

Потім колона рушила назад, на площу Ринок. Тут слово взяв адвокат Іван Кобилецький. Він подякував присутнім за участь у торжестві, закликавши до єднання під прапором Каменяра.

Так у старому Дрогобичі в 1926 р. з'явилася друга, після Т. Шевченка, вулиця, названа на честь другого великого українського поета Івана Яковича Франка. Була здобута хай невелика, а все ж перемога українського населення Галичини в його боротьбі за національне визволення.

Історія з прапором і портретом Каменяра на ньому мала продовження. 24 вересня 1939 р., коли до Дрогобича вступили частини Червоної Армії, на Ринку їх зустрічали з тим же прапором. Потім його внесли до магістрату, що містився в ратуші, і прикріпили на балконі з боку вулиці Бориславської. Подальша доля прапора невідома.

Продовжимо мандрівку. Кут вулиць І. Франка та Самбірської займає Меморіал Слави. Тут вічним сном спочивають воїни багатьох національностей, які, звольючи Дрогобич від фашистських загарбників, загинули в боях. За свідченнями очевидців, надгробки для їхніх могил узято з єврейського цвинтаря, як, до речі, і постамент пам'ятника О. С. Пушкіну.

Це місце мало колись зовсім інший вигляд. Завдяки своєму зручному розташуванню (в напрямку до Самбора) воно здавна приваблювало підприємливих ділків. Тому тут виросла корчма. Коли в базарні дні до міста з'їжджалися селяни, біля корчми вони спиняли коней, а самі йшли підкріпитися гарячим.

Зліва і справа мешкали впереміж українські, польські та єврейські сім'ї — майстра-кахляра Самолевича, чиї кахельні печі донині милують зір, інженера І. Татарського, шевця Дашка, різника Д. Лунишина, брукаря (вимощував каменем вулиці) В. Петричка, слюсаря Губицького, різника П. Василькевича та ін. З-поміж їх загальнозвичайних помешкань вирізнялася (та ще й тепер вирізняється) двоповерхова кам'яниця № 14 віце-директора заводу «Галіція», власника парового тартака на вулиці Грюнвальдській (нині — Трускавецька) Й. Кумеркера. Із цього факту видно, як малися і в яких апартаментах жили капіталісти в старому Дрогобичі.

Там, де вулиця збігає донизу, жебонить потічок. Одразу за ним зліва був чималий ставок, на якому взимку каталися на ковзанах пани. По неділях для них грав найнятий за гроші оркестр пожежних стражів. У будинку № 80 мешкав учитель чотирикласної школи на вулиці Чесного Хреста (тепер — Зварицька) Іван Думін.

Багато хто із згаданих і не згаданих дрогобичан поховані на цвинтарі церкви Різдва Пресвятої Бого-

родиці. Нинішня її споруда зведена з цегли в 1850 р. замість давнього дерев'яного храму, що через ветхість був розібраний. Від нього залишилась тільки «фігура» — вежа, змайстрована в другій половині ХІХ ст.

Навпроти церкви знаходилась читальня — осередок культурного життя тутешніх мешканців-українців. Поряд з нею, за парканом, і був встановлений у травні 1926 р. пам'ятний стовп з новою назвою вулиці.

Неподалік, на вулиці Спокійній (тепер О. Довбуша), існувала заснована дрогобицькими жінками українська «захоронка». Опікувались її вихованцями сестри василіянки, а головою була Ольга Чапельська.

Минаємо зліва вулицю 8 Березня (колишня вулиця Побук) і потрапляємо в «Босню» — давні передлішнянські поля. Сто з лишком років тому зарінок був зовсім незаселений. Мабуть, першим чи одним з перших тут оселився відставний вояк австрійської армії. Не залишилось у пам'яті людей його прізвище, а от прізвисько збереглось. Австрійський цісар послав воювати у Боснію (нинішня союзна республіка СФРЮ) галицького селянина. Повернувшись, той часто розказував про цю країну. Згодом його так і прозвали — Босня.

У хатці на горбочку справа, коли прошкувати на вулицю Зварицьку, мешкав міщанин Михайло Коваль. Чи це було його прізвище, чи професію таку мав, а чи те й друге водночас, але цей Коваль мав неабияку фізичну силу. Ще за Австрії до Дрогобича якось завітав мандрівний цирк. В його складі виступав силач, котрий любив запрошувати на арену кого-небудь з публіки.

Вийшов Коваль. Довго боролися силачі. Дрогобичанина підтримували вигуками: «Михайле, не дайсі!». І він, зібравшись з духом, нарешті «припечатав» циркового богатира до килима. Після цього Ковалья всі

так і називали: «Михайло-не-дайсі». Так що й Дрогобич мав колись справжнього атлета.

Вулиця Івана Франка. Вона пам'ятає великого Каменяра, як, певно, ніяка інша. Нею багато разів ходив і їздив поет, долаючи шлях до рідних Нагуєвич. Від цього вулиця стає ріднішою, ближчою.

ВУЛИЦЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Колись вона називалась Ягеллонською; була вузькою, заштурованою; для пішоходів служив вузенький тротуарчик з правого боку (якщо дивитися від костьолу).

Перший будинок справа, що виходить фасадом на вулицю Т. Шевченка, займав державний банк — і за Австрії, і за Польщі. Коло його входу постійно чергував поліцейський. Після Великої Вітчизняної війни, як надбудували третій поверх та реконструювали внутрішні приміщення, тут розмістився готель «Прикарпаття».

У старому Дрогобичі, крім цього банку, діяло ще чимало таких закладів: на Ринковій площі — більше десяти, кілька — на вулицях Міцкевича, Стрийській, св. Бартоломея. Вони фінансували розвиток промисловості і торгівлі, яка була в руках польської та єврейської буржуазії. Діяв також «Українбанк», що містився в Народному домі.

Зліва височіє старовинний кафедральний костьол кінця XIV — початку XVI ст. При ремонті в 1909—1910 рр. у ньому замість цегляних зробили кам'яні карнизи над фундаментом та облицювали каменем зовнішню стінку фундаменту. Тоді ж встановлено залізну огорожу. На території костьолу був у давнину цвинтар: недавно при прокладенні трубопроводу тут знайдено людські кістяки. Можливо, цей факт

підтверджує перекази про існування на цьому місці у далекі часи православної церкви. Звичайно, повнішу відповідь на це дали б розкопки. Залізну огорожу в повоєнні роки розібрано й перенесено до середньої школи № 4, що на вулиці Стрийській. Збереглася тільки між входом у райвузол зв'язку та костьоном висока мурована арка. На ній привертають увагу прикріплені в овальних нішах склепіння образ Матері Божої (від вулиці) і старовинний герб міста Дрогобича (від костюлу), виготовлені в металі. Їх зображення були свого часу передбачливо заштукатурені, завдяки чому вціліли і сьогодні являють історичну й мистецьку цінність.

На місці теперішнього райвузла зв'язку знаходилась невелика пошта, приміщення якої неодноразово перебудовувалось. Перша пошта в Дрогобичі почала діяти ще 1756 р. як напівурядова. Нижче стояло кілька одноповерхових хаток міщан. Майже всі вони знесені для розчистки території під сучасний вузол зв'язку.

А будинок зліва, де нині міський радіовузол, у період польської окупації Дрогобича належав власникові цегельні на Заліссі Фуксу, який здавав його в оренду. Тут працювали квітковий, хлібний, булочний та інші склепи; поряд торгували різним крамом.

Красивий кутовий дім з підвальним кафе «Мисливський погрібець» споруджено в 1903 р. Його власник — пекар Я. Нев'ядомський мешкав коло своєї пекарні на вулиці Війтівська Гора, а тут знаходилась каса, куди люди вкладали гроші і могли позичати їх. За багато десятиліть штукатурка на будинку не осипалась: тоді до розчину додавали молоко, що й робило його стійким.

Мало хто знає, що через дорогу (від радіостудії) стояла висока кругла кам'яна колона зі скульптурою Флоріана — патрона міських пожежників. Сам покровитель мав на голові шолом, а в руці тримав відро.

Чому ця примітна колона стояла саме тут, на Ягеллонській вулиці? Неподалік знаходилась криниця, викопана, мабуть, ще в XVI ст. З неї і брали воду для гасіння пожеж. Після війни криницю засипали, колону знесли, і місто втратило якийсь штрих своєрідності. Натомість споруджено непоказний будиночок з виходом на теперішню вулицю Юрія Дрогобича. Ріг її та Жупної нині відкритий, вільний. Колись же тут тулилась стара дерев'яна корчма. Ті, хто з трудом заробляв грошенята, могли пропустити їх у корчмі дуже швидко. І часто саме так і було.

А за Жупною (сьогодні на цьому місці — гуртожиток будівельного тресту, проектний інститут «УкрДІПРОНДІнафта», сам трест) стояло ще кілька будівель, серед них — дерев'яний ресторан Вайнгартена. Звичайний собі ресторан. Жив у Дрогобичі вуличний майстер Тадеуш Гінтнер. Ідучи бричкою перевіряти, як працюють робітники, Гінтнер тут снідав. Потім купляв у капелюх рогаликів, а також пиво. Рогаликами годував коня, а пива давав йому замість води. Кінь згодом так привчився до цієї трапези, що сам зупинявся коло ресторану і не рушав з місця, поки його не пригостять...

Через один дім працював ресторан Широкої, званий так від прізвища чи прізвиська власниці. То й справді була дуже огрядна жінка. Вона варила гишки (холодець), продавала на базарі, зібрала достатньо грошей і відкрила цей ресторан. У понеділок тут зупинялись десятки возів, і фірми не пропускали нагоди відвідати заклад. Поміж цими ресторанами знаходилась синагога, за нею, в дворі, — завод охолоджуючих напоїв Е. Курцмана. Содову воду розвозили на підводах до склепів. На самому куті вулиць Данила Галицького і Бориславської стояла велика кузня Поплавського. Майстер з челядниками підковували коней, лагодили реманент тощо.

Через дорогу, з боку Ринку, в триповерховій кам'яниці був склад меблів, а нагорі жили міщани. Наприкінці 20-х рр., коли до Дрогобича підвели електроенергію, неподалік побудували трансформаторну станцію. Попід мурами огорожі церкви св. Трійці тулилися численні дерев'яні будки з усяким крамом. З поближньої криниці люди брали воду напувати коней, як їхали на базар чи з базару.

Взагалі-то ця вулиця нічим особливим не відрізнялась від інших — була невеликою, невпорядкованою, хіба що гамірнішою, бо прилягала до Ринку. В післявоєнний час чимало споруд, які б служили окрасою Дрогобича, знесено, безповоротно втрачено.

ВУЛИЦЯ ЮРІЯ ДРОГОБИЧА

У сучасному Дрогобичі є лише кілька вулиць, що дістали свої назви за професійною приналежністю її мешканців до того чи іншого цеху ремісників. Це — Шевська, Гончарська, Коминярська, Ковальська. Була колись і Боднарська, що з'єднувалась вулицею Флоріанською з Жупною. Після війни Боднарську і Флоріанську з'єднали і нарекли іменем Сєдова. З плином років жителі забули, якого саме Сєдова. У 1989 р. вулиці присвоєно ім'я Юрія Дрогобича.

Юрій Дрогобич (справжнє прізвище Котермак) народився близько 1450 р. Зберігся переказ, що хата його батька — Михайла Доната Котермака стояла на місці теперішнього будинку № 21 на вулиці Солоний Ставок, коло самого паркану церкви св. Юра. Вважають, що учений початкову освіту здобув у Дрогобичі та Львові. Згодом учився у Краківському університеті, де 1470 р. здобув ступінь бакалавра, а 1473 р. — магістра. У Болонському університеті, де Юрій Дрогобич викладав астрономію і медицину, йому при-

своєно ступінь доктора філософії і медицини. Отже, він став першим вітчизняним доктором наук, ученим європейського рівня. В 1481—1482 рр. наш земляк був ректором Болонського університету, що засвідчує його високий авторитет.

Юрій Дрогобич знаний і як автор першої української друкованої книжки «Прогностичне судження...», що вийшла в Римі латинською мовою в 1483 р. Присвячена вона питанням астрономії. Вчений муж із Русі прогнозував події, виходячи з руху небесних світил та астрономічних явищ, висловлював думку про пізнаванність світу людським розумом. У його книзі вперше в історії друкарства названо міста — Москву, Вільно, Кафу (Феодосію), а також рідні для автора Дрогобич, Львів. Чимало поглядів, висновків ученого відповідали тодішньому рівневі науки (нагадаємо, що це була доба Високого Відродження, яка породила Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаеля та інших титанів духу), а в дечому і випереджали свій час.

В останні роки про дрогобицького «звіздаря» почали писати і як про першого гуманістичного поета України. Його поетичний вступ до «Прогностичного судження...», написаний латиною, відзначається майстерністю, образністю мови. Перекладений нині сучасною українською мовою, цей твір XV ст. започатковує антологію української поезії.

Ім'я Юрія Дрогобича фактично залишалось майже невідомим для його земляків аж до 60-х рр. ХХ ст. Широко заговорили про нього після виходу в 1972 р. у київському видавництві «Молодь» у серії «Життя славетних» книги львівського історика Я. Д. Ісаєвича «Юрій Дрогобич». У 1983 р. відзначався 500-річний ювілей з часу виходу в світ першої української книги «Прогностичне судження...», з нагоди чого вибито пам'ятну медаль. На жаль, на батьківщині Юрія Дрого-

бича не було ні вулиці його імені, ні меморіальної дошки, пам'ятника чи пам'ятного знака, встановлених на його честь. Тільки в 1989 р. з'явилася у місці вулиця Юрія Дрогобича. Буде споруджений йому тут і монумент.

Ось так видатний учений середньовіччя прийшов до визнання. Якщо перший раз він добився цього за життя і на чужині, то вдруге — аж через півтисячоліття і... серед земляків.

Зліва при початку вулиці стояла корчма. До 1939 р. її ще звали «вербунком». Щороку в Галичину приїжджали з Бразилії, Франції, Канади, США, Аргентини вербувальники, і корчма служила пунктом збору бажаючих виїхати в ці країни на роботу. Попередньо вивішувались оголошення, по місту ходив з гучномовцем той чи інший їх представник і запрошував зголоситися до «вербунку». Два лікарі проводили медичний огляд прибулих сюди людей і видавали шіфкарти — квитки.

Невдовзі завербовані запрошувалися у Гданськ (тоді — «вільне місто») чи Гдиню, звідки відправлялися в далеку дорогу, приречуючи себе на довгу чи й вічну розлуку з Батьківщиною.

Будинки № 5 і № 9 за Австрії належали комендантові Дрогобицької повітової жандармерії Лянгу. Під орудою коменданта перебувало три офіцери, в постерунку — один офіцер і сім жандармів, а в селах повіту — до сорока жандармів.

У двоповерховій кам'яниці № 13 містилася каса хворих (по-нинішньому — поліклініка), членами якої були всі фабричні робітники. Штат каси налічував понад 20 чоловік. Пай за них вносили підприємства. За Польщі майстри записували до каси хворих і своїх челядників разом з учнями. Приймали пацієнтів три-чотири лікарі. Пізніше каса хворих перебралася на теперішню вулицю Січових Стрільців, а в

її колишньому приміщенні знаходиться один із корпусів міської поліклініки.

Через дорогу, в ошатній одноповерховій кам'яниці № 12, у 1915—1941 рр. мешкав польський письменник і художник Бруно Шульц, який загинув від рук гестапівців. Найзначніший його твір—повість «Крамниці з корицею» — перекладено багатьма мовами народів світу. В 1989 р. на будинку встановлено меморіальну дошку з текстами українською і польською мовами.

На куті вулиць Юрія Дрогобича та А. Міцкевича була колись кам'яниця учителя танців Лімера. У війну дім зруйнувала бомба. Поряд зберігся будинок колишньої польської жіночої гімназії ім. Сенкевича.

З лівого боку вулиці, де невеликий сквер, за переказами, стояла перша дрогобицька церква Зачаття Пречистої Діви Марії. Після загарбання Галичини польські феодали в 1340 р. переобладнали її під костьол, який згорів під час нападу татар у 1498 р. В 1541 р. тут побудовано новий костьол, що простояв до 1788 р., коли його продали і перевезли до села Новошичі на Дрогобиччині.

У 1838 р. дрогобицькі міщани спорудили на цьому місці пам'ятну колону, замурувавши в неї пляшку з відповідним записом. Колона витримала всі буревії історії, пережила війни, окупації, свавілля і беззаконня періоду культу особи, та не змогла протистояти сучасним бюрократам. У 1986 р., подібно, як у 30-ті рр. войовничі атеїсти нищили церкви і собори, колону знесли. Не стало в Дрогобичі ще однієї пам'ятки минулого.

Вулиця А. Міцкевича, що з'єднує вулиці Т. Шевченка і Юрія Дрогобича, належить до найкоротших у місті. Та в архітектурному відношенні — це цікавий куточок Дрогобича. В красивих, просторих кам'яницях кінця ХІХ — початку ХХ ст. мешкали представ-

ники імущих класів. Є згадка, що на цій вулиці, у будинку, поряд з теперішнім кінотеатром «Юність», жив на початку 90-х рр. ХІХ ст. український письменник Лесь Мартович (тоді він учився в гімназії). Австрійські власті порахувалися з побажаннями корінного українського населення і на честь 100-літнього ювілею великого Кобзаря присвоїли вулиці його ім'я. Від 1990 р. вона носить ім'я А. Міцкевича, про що говорилося раніше.

За сквером зліва збігає донизу колишня вулиця Маріацька. На куті її і вулиці Юрія Дрогобича, якраз навпроти знесеної пам'ятної колони — «фігури», стояла донедавна хатка під № 2, що належала бондареві Г. Корпаку. В нього мешкав І. Я. Франко, тоді учень Дрогобицької гімназії. Неподалік були синагога та дім мулярського майстра Кушніра, вбитого на кривавих виборах до австрійського парламенту в 1911 р.

Минаємо дві гарні кам'яниці — № 30 і № 32. У першій мешкала сім'я доктора хімічних наук Б. Шраєра, в другій — власник книгарні на ринку Я. Пільпель. Дерев'яний дім неподалік належав маляреві Черняку, який займався фарбуванням будинків і парканів. Дім № 46 на два поверхи спорудив колись собі інженер Володимир Дидинський.

Справа відкривається вулиця Січових Стрільців.

ТУТ МЕШКАЛИ ЗВАРИЧІ

Багато історичних назв стерто з топонімічної карти Дрогобича протягом останніх десятиліть, а з ними втратилося щось дороге, неповторне. Наприклад, лише старі люди пригадували існування вулиці Завіжної, назву якої відновлено в 1990 р. А про Зваричку знали іще менше.

Вулиця Зваричка була перейменована за Польщі

на Чесного Хреста, а в радянський час — Пушкіна. Тільки в 1990 р. їй повернуто первісну назву, яку вона отримала тому, що тут мешкали зваричі — робітники жупи (солеварного заводу). Щодо цього підприємства, то воно вважається одним з найстаріших не лише в Україні, а й у всій Європі. Виникнення жупи відноситься до часів Київської Русі, що обіймала й західні терени східних слов'ян. Із солеварінням пов'язано і заснування самого Дрогобича. Отже, територія заводу та навколо нього є найстарішою частиною міста. Звідси воно розрослося навсібіч, але найінтенсивніше — в напрямку нинішніх вулиць Юрія Дрогобича, Т. Шевченка, Жупної, площі Ринок.

Спочатку пройдемо вулицею Жупною. Вона має давній зв'язок зі Зваричською. Кілька будинків на ній мають цікаву історію. Наприклад, невеликий старий дім № 6. Колись тут містилось українське товариство «Січ», що займалося культурно-спортивною роботою. Кількість членів його в різний час становила від півтора до півсотні молодих людей. По неділях вони збиралися, звідси «чвірками» йшли на толоку на Залісся, де вправлялися у «руханкових» — гімнастичних вправах.

«Січовики» брали участь у відзначенні 100-річчя з дня народження М. Шашкевича, Т. Шевченка, 40-річчя літературної діяльності І. Франка в 1913 р. та в інших заходах.

Згодом «Січ», а також товариство «Сокіл» стали базою, на якій сформувався легіон Українських Січових Стрільців — «усусусів», що воювали на фронтах першої світової війни в складі австро-угорської армії. Після розпаду імперії Габсбургів формування УСС у 1918 р. започаткували створення Української Галицької Армії Західно-Української Народної Республіки.

Двоповерховий дім № 13 до першої світової війни українська громада винаймала для приватної української гімназії. За розповідями та письмовими свідченнями, у будинку № 16, у кравця Івана Гутовича, деякий час мешкав малий Іван Франко. Дім № 20 належав колишній власниці однієї з дрогобицьких друкарень Анелі Брось, а № 29 — слюсареві С. Вишинському. Перед річкою Побук, але зліва від Жупної, на вулиці Коминярській, до Великої Вітчизняної війни діяла синагога.

А ось і сільзавод. І колись, і тепер сіль виварюють із жовтувато-каламутної солоної ропи способом випаровування води у великих пательнях — панвах. Є лише деякі відмінності: в старі часи палили дровами, тепер — газом; ропу спершу діставали вручну з криниці 40—50-метрової глибини, потім — коловоротом, що приводився в дію кіньми, нині — за допомогою електроенергії.

Виварену сіль накладали в невисокі, приблизно 15-сантиметрові металеві топки конічної форми, натовкали праником і клали в піч. Сіль спікалася, її витягували і після охолодження виймали з форми. Запечену сіль загортали у папір, і вона йшла у продаж. У 20—30-х рр. сіль насипали у мішки і продавали на розсип.

Спочатку солеварним промислом займалися окремі ділки; після загарбання Галичини феодальною Польщею він перейшов у володіння її королів. Управителями і працівниками жупи служили в XIV—XV ст. переважно італійці з Флоренції і Генуї, які торгували сіллю з багатьма містами Європи.

Ропу брали з двох криниць і за рік виварювали 5—8,5 тисяч тонн солі. За Австрії кілограм солі коштував 10 крейцерів, за Польщі — 10 грошів.

Закономірно, що зображення солі стало елементом старовинного герба Дрогобича: дев'ять топок на бла-

китному щиті, прикріпленому на грудях білого орла. Коли місто перейшло під владу Австрії, польський орел поступився цісарській короні, розташованій над щитом. Топки були замінені бочками.

Теперішній герб міста зберіг дев'ять топок солі внизу. А вгорі на щиті — частина шестерні зубцями донизу, всередині якої горить язичок полум'я. Це — символ індустріального розвитку Дрогобича.

Поряд із сільзаводом розташовані дві визначні пам'ятки архітектури старого Дрогобича — церкви св. Юра і Воздвиження Чесного Хреста. Їх зв'язує спільна історія.

Як свідчать писемні джерела, в 1499 р. Дрогобич зазнав чергового набігу татар, внаслідок якого первісне приміщення церкви св. Юра згоріло. На її місці споруджено новий, відомий нині храм. Існують перекази, що церкву змайстрували і поставили в селі Надієво (тепер Долинського району Івано-Франківської області), а в 1657 р. її купили (мабуть, за «соляні» гроші) і в розібраному вигляді перевезли до Дрогобича.

Церква по праву вважається унікальним витвором української дерев'яної архітектури галицької школи; про неї розповідається у всіх мистецьких виданнях. «Справжня поема в дереві, витесана сокирою, немов велетенський скульптурний твір» — так говорить про храм св. Юра в Дрогобичі відомий український мистецтвознавець Г. Н. Логвин.

Церква — тризрубна, трибанна, з восьмигранними верхами. В східній частині має низеньку аркаду, що переходить у широке «опасання». Обшита гонтом. Інтер'єр храму мальовничий і складний, побудований на співставленні об'ємів маленьких криласів-капличок. Розписи, що суцільно вкривають стіни, яруси та склепіння бань, добре гармоніюють з фактурою дерева. Іконостас різьблений, позолочений.

Діяла церква до 1961 р. Оскільки її приміщення невелике і становить виняткову архітектурну і мистецьку цінність, богослужіння в ній відбувалися тільки в найбільші релігійні свята — на Різдво, Йордан, Великдень і на Юрія. Тут розгорнуто експозицію відділу пам'яток дерев'яної народної архітектури Дрогобицького краєзнавчого музею. Зрозуміло, що найціннішим, унікальним експонатом його є сама споруда храму.

Церква Воздвиження Чесного Хреста разом із монументальною дзвіницею, що збудована у формах давніх оборонних дерев'яних веж, складає чудовий ансамбль рідкісної гармонії. До середнього зрубу зі сходу притулився низький вівтар, із заходу — бабинець з аркадою і маленьким наметовим верхом. Невеликий двоярусний іконостас не закриває фігурного вирізу арки, крізь який видно вівтарний розпис; вище від вирізу арки теж є розписи.

Церква Воздвиження з часу побудови суперничала за парафіян зі своєю красивою «сусідкою» — церквою св. Юра. Після чергового нападу на Дрогобич татар храму не стало. В 1661 р. дрогобичани відбудували його; інтер'єр розписано художниками в різний час.

Нині церква Воздвиження Чесного Хреста — відділ Дрогобицького краєзнавчого музею і охороняється державою як шедевр дерев'яної архітектури Галичини доби середньовіччя.

Цікава сторінка історії старого Дрогобича — релігійне життя. Деякі джерела доносять відомості про церкву Зачаття Пречистої Діви Марії, передану польським королем у XIV ст. під парафіяльний костюл, і церкву св. Івана. Остання знаходилась, можливо, на давньому передмісті — Міських Загородах (сучасна вулиця М. Тарнавського). До XIV ст. відносять згадки про давні церкви на Зварицькому передмісті —

попередниць нинішніх церков св. Юра і Воздвиження Чесного Хреста. Існували церкви св. Параскевії та св. Трійці (на території теперішнього Малого Ринку).

Становище української церкви було нелегке: вона постійно переслідувалась й обмежувалась у правах. Українських храмів у межах міста не дозволялось будувати. Права віруючих-українців у Дрогобичі захищало Ставропігійське братство, що не підпорядковувалось місцевій духовній владі.

Всього у Дрогобичі до 1939 р. діяло сім українських церков. Богослужіння в них відправляли десять (а часом і більше) священників, зокрема сім отців василіян і три світські (останні ще вчили катехізму учнів шкіл і гімназії).

Василіяни брали активну участь у суспільно-політичному, економічному і культурному житті української громади. Головним їх осідком з 70-х рр. XVIII ст. була дерев'яна церква св. Петра і св. Павла з монастирем на вулиці Стрийській. У 1813 р. василіяни отримали нинішнє приміщення церкви св. Трійці (теж з монастирем).

Значно менше відомостей збереглося про існування жіночих монастирів у Дрогобичі. Щойно в 1920 р. на вулиці Конарського (тепер Музична) почав діяти філіал Яворівського монастиря сестер василіянок (нині в його приміщенні — музичне училище), де їх налічувалось до десяти. Вони утримували приватну жіночу учительську семінарію, засновану тоді ж, та опікувалися народною школою, жіночим інтернатом із притулком. Все це знаходилося під одним дахом.

Ще один жіночий чернечий чин складали сестри служебниці Пречистої Діви Марії, які мали монастирі в Трускавці (споруджений у 1900 р.), Бориславі (заснований у 1911 р.), на Волянці (теж у Бориславі, заснований у 1918 р.). Представниць цього чину називали й по-іншому — сестрами милосердя. Вони

(а їх було приблизно двадцять) опікувалися дитячими «захоронками», обслуговували хворих у лікарнях, курортників у пансіоні Трускавця, допомагали в богослужіннях, навчали дівчат крою і шиття, співу, проводили катехізацію дітей, розповсюджували релігійну літературу тощо. За даними 30-х рр. ХХ ст., на одного українського священика припадало в середньому півтори церкви, на одну церкву — 1200—1300 парафіян. Не вистачало ні храмів, ні катехитів, що було наслідком загального важкого становища українського народу, гнобленого окупаційним режимом.

У 1392 р. в Дрогобичі засновано римо-католицький парафіяльний костюл. А наприкінці 20-х рр. ХХ ст. на вулиці Б. Козловського споруджено костюл св. Діви Марії з монастирем капуцинів. Перед першою світовою війною римо-католицька громада налічувала понад 10 тисяч віруючих, напередодні другої світової війни — ще більше.

Чисельність єврейської громади перед 1939 р. становила приблизно 15 тисяч чоловік, або майже половину населення міста. Вже в XVII ст. дрогобицькі євреї мали синагогу (божницю), яка згоріла. В 20-х рр. XVIII ст. вони побудували нову, а в 40-х рр. XVIII ст. спорудили ще одну кам'яницю під молитовний дім. У 60-х рр. XIX ст. на колишньому передмісті Лан постала найбільша, звана хоральною, синагога (тепер у ній меблевий магазин). Діяли й інші єврейські божниці.

Після вересня 1939 р., коли місто стало радянським, під сталінсько-берієвський репресивний маховик потрапляли і культові споруди, і віруючі. Відразу ж було закрито храми, заборонено розповсюдження релігійної літератури, припинено участь представників духовенства у громадському і культурному житті міста. Почалися масові утиски, гоніння і пересліду-

вання священнослужителів, що закінчувалися найчастіше фізичним знищенням їх без суду й слідства. Апофеозом беззаконня енкаведистів стосовно осіб духовного сану стало замордування у червні 1941 р., якраз перед окупацією міста гітлерівцями, ігумена отців василіян Северина Бараника та ще одного відомого священника — Якіма Сеньківського у катівні НКВС на вулиці Стрийській (тепер корпус педінституту).

Після Великої Вітчизняної війни чотири з семи церков були закриті, одна знищена, діяли лише церкви св. Трійці та Різдва Пресвятої Богородиці. Внаслідок тривалого розгулу войовничих атеїстів релігійне життя в Дрогобичі завмерло на півстоліття. Лише наприкінці 80-х рр. воно почало відроджуватися. Знову відчинили свої двері перед віруючими церкви св. Параскеви-П'ятниці та відреставрована св. Петра і св. Павла. Відновлено катехізацію дітей, відкрито духовну семінарію при церкві св. Трійці. Широко відзначаються тепер релігійні і храмові свята. Бажаними гостями в школах стали священники. Віруючі дістали змогу купувати релігійну літературу, церковну атрибутику тощо.

Поряд з церквою Воздвиження розташована пожежна частина. Її приміщення — це одна з кількох колишніх кам'яниць купця Л. Наппе. Кут вулиць Зварницької та Січових Стрільців займав дім з олійнею Вайнгартена. Він тримав також корчму, торгував горілкою і пивом. Сестри Осипа та Софія Ольшанські, вчительки державної жіночої школи на вулиці Т. Шевченка, мешкали в будинку № 22.

У 20-х рр. у Дрогобичі жив і деякий час був директором приватної української гімназії Осип Турянський. За розповідями, він винаймав помешкання в Ольшанських. Народився письменник 1880 р. в селі Оглядів поблизу міста Радехова на Львівщині. Закінчив

Львівську гімназію і Віденський університет, де захистив докторську дисертацію. Потім працював учителем у Перемишльській гімназії.

Під час першої світової війни Турянський, мобілізований до австрійської армії, потрапив до сербського полону. Там пережив жахіття голоду і холоду, перебував на грані смерті: його тіло розморожували крайнім способом — у холодній воді. Виживши, Турянський написав повість-поему «Поza межами болю» — один з найкращих антивоєнних творів світової літератури.

Помер О. Турянський у 1933 р. у Львові. Тільки в 1989 р. видавництво «Дніпро» перевидало твори письменника, повернувши його творчий доробок рідному народові.

Через декілька домів знаходилась пекарня Войтовича і склеп О. Кузьмина. Далі діяла олійня Шепеля.

На місці теперішнього будинку № 35 колись стояв інший, не такий добротний, а дерев'яний. Тут приймала бажаючих дізнатися про своє майбутнє ворожка на картах. А ще вона вміла ставити банки, п'явки, готувати зілля, «змітувати» вугілля й олово — розжарених, кидала їх на холодну воду і вгадувала хворобу, «вроки» тощо. Переважно до послуг ворожки вдавалися селяни.

Слово «бурса» вийшло з активного вжитку разом із ліквідацією цих закладів. До першої світової війни в Дрогобичі існувало п'ять бурс — три українські і дві польські. Зокрема, на вулиці Зварицькій діяли дві: там, де будинок № 37, — польська, а під № 68 — українська. Бурса — це гуртожиток для учнів початкових класів. В українській селянській бурсі в двох більших кімнатах мешкало до тридцяти дітей; були ще дві кімнатки: одна — для вчителя, друга — для кухні. Утримання учня коштувало за Австрії 25 корон мі-

сячно. Хто не хотів чи не міг платити, то привозив з дому харчі, і кухарка готувала їжу. Керував бурсою В. Кункевич, опікувалися дітьми вчителі Кузан, П. Лопата та ін.

Велика одноповерхова кам'яниця № 55 належала урядникові ізби скарбової Олександру Горницькому, який став відомим своїм милосердним опікунством над сирітськими дітьми місцевих українців. На нинішній вулиці Довбуша (колись — Спокійна) знаходилась власне «захоронка» — дім-притулок, де сестри служебниці доглядали цих дітей. Жило тут 20—25 сиріт. Утримувався притулок на кошти церкви св. Трійці та на добровільні пожертвування, зібрані гімназистками в «пушки» — баночки.

Велика толока — власність василіян — була там, де нині СШ № 5. Люди винаймали цю землю на сінокоси. На Великдень сюди сходилися на гаївки місцеві українці. У хороводах, забавах брали участь дорослі і діти.

Широкий дерев'яний будинок № 92 — нині музей Григорія Геврика. В старі часи дім був удвічі вужчим. Тут містилася чотирикласна школа, яку відвідувало 60—70 дітей. Учні першого і другого класів навчалися разом, третього і четвертого — окремо хлопці і дівчата. Викладали польську мову, рахунки, релігію, а в третьому і четвертому класах додавалась іще й німецька мова. Вчителями були Я. Яновська, І. Думін, Г. Комарницький, В. Бучацький, Стояновський, Т. Кондрат та ін.

На місці будинку № 100 стояла стара хата під стріхою Івана Яціва з читальнею «Просвіти». В його stodолі відбувалися театралізовані вистави, проводились вечорниці, танці. Хатки під № 120 і № 146 належали відповідно дякам — церкви св. Трійці Знаку та церкви Різдва Пресвятої Богородиці В. Вельгушу. Неподалік, у будинку № 117, мешкав вуличний вїйт (бу-

ла колись і така посада), у дерев'яній хаті під № 182 — жупний робітник Легедза, а в наріжному будинку справа — інспектор шкіл Гампель.

Зліва на чималу відстань тягнулися мочарі, болото. Лише після Великої Вітчизняної війни цю частину вулиці передали під забудову дрогобичанам. Вони впорядкували територію, насадили сади, розбили грядки, клумби з квітами.

ГОРІШНЯ БРАМА

Це одна з багатьох вулиць Дрогобича, якій не пощастило зберегти свою первісну назву — Ясеницька. Після Великої Вітчизняної війни Горішній Брамі на короткий час було присвоєно ім'я К. Маркса. Але дуже швидко помилку виправили. Згадаємо принагідно перейменування у 1982 р. Самбірської на вулицю 60-річчя СРСР, хибність котрого теж стала очевидно. Повернення через сім років історичної назви цій вулиці ще раз показало, як зважено, мудро і некон'юнктурно слід вирішувати подібні питання.

Горішня Брама. Звідки походить така назва, від якої теж віє давниною? Як стверджують дослідники історії Дрогобича, колись до міста вели чотири брами: Жупна, Львівська, Замкова та Угорська. Народні перекази говорять про існування ще й Горішньої Брами, яка знаходилась на нинішній однойменній вулиці, вище від сільзаводу, біля будинку № 14. У 1989 р. реставратор Дрогобицького краєзнавчого музею Левко Скоп виявив поміж старовинними іконами церкви Воздвиження невеличку ікону на дощечці із зображенням сільзаводу та брами. Можливо, це і є зображення Горішньої Брами, розповідь про яку переходить із покоління в покоління?

Є підстави вважати, що ця брама не лише виконувала оборонні функції, а й служила, так би мовити,

контрольно-пропускним пунктом для тих, хто вивозив дрогобицьку сіль. Згодом назва споруди стала асоціюватися з усією вулицею. Час не пощадив будівлю, але назва її залишилась жити.

На початку вулиці, зліва, лежало поле церкви св. Юра; на куті був склад пиломатеріалів. Справа два будинки належали міським урядникам Гучинським. Далі мешкали господарі Крайчики, коваль Іван Кушнір, на прізвисько Гіц. За молотобійця йому правили син або донька. Далі мав дім різник Кобрин.

Коло потічка зберігся будинок № 61 з високим підвалом. У власника Томідацького його винаймало до першої світової війни спортивно-гімнастичне товариство «Сокіл».

Минаємо колишні помешкання слюсаря Греха, інженера-архітектора Левицького, коваля Сирватки, кравця, активіста «Просвіти» і співака хору «Боян» Петра Косавкевича, адвоката Г. Кузіва, возного Теофіля Шипайла, бориславського «вибушника» Миколаївського, довголітнього скарбника товариства «Робітнича громада» Івана Катрича, секретаря цього ж товариства Євгена Вельгуша, будівельного техніка Топольницького. Здавна тут жили і сім'ї Голубінок, Модрицьких та ін.

Коваль Сирватка був власником найвідомішої і найбільшої кузні у старому Дрогобичі, яких налічувалось до двадцяти. Разом з двома челядниками він здійснював окуття возів та повозів для перевезення пасажирів. Повози мали покриття у вигляді шкіряного капюшона. Замовниками коваля були переважно багаті міщани, і Сирватка брав з них добру платню. Але його робота заслуговувала цього. Виготовляли в кузні також плуги, борони, рала, мотики і ще багато чого. Підковували й коней — по шість злотих за одного. Коли челядники повністю опановували

нелегке ковальське ремесло, вони складали «іспит майстерності» і лише тоді отримували право на відкриття власної кузні.

Крім Сирватки, мали свої кузні вже згадувані Г. Мороз, М. Мороз, Штаєр, Мацюрак, Хруневич, Кузікевич з вулиці Стрийської, Поплавський, Голуб і Штаєр з вулиці Бориславської, Й. Коссак з теперішньої вулиці Лесі Українки, а також ще один Мороз (його кузня стояла на початку нинішньої вулиці М. Грушевського, зліва), П. Копач з вулиці Самбірської, Кушнір з вулиці Цвинтарної та ін.

Біля розвилки вулиць стояла кузня Лемеха. Коли її знесли, тут вимувували високий фундамент і встановили велику дерев'яну бочку з водою на випадок пожежі. Після Великої Вітчизняної війни розвилку впорядкували.

Залишаються позаду старі хати кравця Бориславського, коваля Мудрика (поряд була його кузня). Взагалі, цілий куток на Горішній Брамі був заселений Мудриками.

Решту будинків до закінчення вулиці і повороту на Борислав споруджено в повоєнний час. У давнину тут було поле, яке тягнулось до залізничної колії поблизу Борислава, а ще раніше — аж до річки Тисьмениці.

ВУЛИЦЯ ЗАВІЖНА

Історична назва вулиці має глибокі корені. Тут колись було приміське село Завіжне. Територіально до нього належала і нинішня вулиця Коцюбинського (колишня Церковна) з церквою св. Параскеви-П'ятниці, спорудженою в 1815 р. Поступово Дрогобич розростався, і село стало однією з його вулиць на західній околиці. Після війни вона дістала ім'я її уродженця, Героя Радянського Союзу Григорія

Геврика. В 1990 р. вулиці повернуто найдавнішу назву.

Перш ніж почати розповідь про Завіжну, ступимо на невелику вуличку Тиху, що перпендикулярно відходить від неї. Тут є два будинки — № 10 і № 17, котрі заслуговують бути згаданими.

Перший з них — це оселя колишнього відомого громадського діяча, члена ЦК УСДП, посла до австрійського парламенту Семена Вітика. Народився він на Дрогобиччині в 1876 р. Вчився в Перемишльській гімназії, у Львові познайомився з Іваном Франком. У 90-х рр. ХІХ ст. був обраний секретарем Русько-Української радикальної партії, очолюваної І. Франком та М. Павликом.

Після її розколу С. Вітик став одним із засновників і керівників УСДП. У 1907 і 1911 рр. обирався послом до австрійського парламенту від робітників Дрогобиччини і селян Перемишльського повіту. З трибуни парламенту виступив на захист М. Січинського, який на знак протесту проти австрійсько-польського гніту вбив у квітні 1908 р. австрійського намісника в Галичині графа А. Потоцького. Його промова була надрукована окремою книжечкою і довго ходила поміж людьми. Семен Вітик перший порушив питання про злуку Східної і Західної України, що відбулася 22 січня 1919 р. Після проголошення ЗУНР Вітик став у Дрогобичі головою Української Національної Ради. Пізніше входив до складу Директорії. Емігрувавши до Відня, видавав там журнал. Згодом С. Вітик переїхав на Радянську Україну, до Харкова; співпрацював у виданнях КПЗУ, Спілки революційних письменників Західної України. Написав спогади про І. Франка. Загинув у 1937 р. в сталінських катівнях.

У лютому 1918 р. на Ринку в Дрогобичі відбувся велелюдний мітинг, на якому були присутні місцеві урядовці на чолі з повітовим старостою К. Гужков-

ським. Блискучий оратор, Семен Вітик звернувся зі східців скульптури рицаря до присутніх із закликом: «Беріть вила, сокири і валіть того старого трупа — Австрію!». Кількома словами умів запалити тисячні маси, спрямувати їх порив у потрібне русло, міг навіть рвонути на грудях сорочку і піти на жандармські багнети, як це зробив під час першотравневої демонстрації в місті напередодні першої світової війни, коли шлях колоні робітників «Галіції» перепинив біля церкви св. Трійці загін озброєних жандармів.

Будинок № 17, тепер оновлений, займала читальня товариства «Просвіта». Такі читальні товариство відкривало там, де мешкала більшість корінного українського населення.

На вулиці Завіжній не було громадських організацій та офіційних установ, тут переважно стояли оселі господарів та ремісників. Наприклад, у будинку № 22 мешкав столяр і шофер І. Лоїк, у № 23 — колишній мулярський майстер В. Кобрин, у № 32 — власник поховального закладу «Етернітас» А. Модрицький. За ними йдуть будинки стельмаха Ю. Флюнта, який виготовляв вози і кузови вантажних машин, слюсаря, власника майстерні П. Коссака.

Нинішній будинок № 52 постав на місці старої хатки під солом'яною стріхою. В ній у 1883 р. народився невідомий для сучасних дрогобичан поет Василько Нещасний (Василь Лободич). Учився в початковій школі, гімназії. Один з небагатьох дрогобицьких членів товариства «Сокіл», справив собі форму — вишиту сорочку, світло-коричневого кольору блузу і штани, чорну, круглу, без дашка, з пір'їною шапку і на свята у них ходив. Коли почалася перша світова війна, його послали на фронт захищати інтереси Габсбурзької монархії. Воював у складі Української Галицької Армії; в одному з боїв був тяжко поранений; помер у 1927 р.

У спогадах сучасників Василь Лободич залишився невтомним організатором Великодніх гаївок, дитячих розваг. Збереглася єдина поетична збірка Василька Нещасного «Призабуті стишки», що вийшла накладом автора в 1912 р. в Дрогобичі. В окремих поезіях проступає біль поета за свій «народ, закутий в неволю»:

*...Коли нарід, в кайдани скутий,
Розбудить зі сну сам ворог лютий,
Коли пізнає, куди му стежка,
Тоді розправа із ним нелегка!..*

Вірші Василька Нещасного не відзначаються майстерністю форми чи свіжістю образів, точністю рим. Тому говорити про нього як про поета в широкому розумінні цього слова немає підстав. Його «Призабуті стишки» являють інтерес тільки як маловідомий літературний факт з життя старого Дрогобича.

Знаними на Завіжній і в місті були господарі Флюнти (будинки № 64 і № 66) та магістратський радний Микола Мицавка. Щосуботи двірник замітав вулицю коло його хати. Одного разу він знайшов у стрісі шопки пляшку із злотими. Залишивши собі тільки шість монет, решту віддав радному. Проте останній викликав двірника в поліцію, змусив повернути всі монети, ще й посадив бідолаху на 15 діб до криміналу за сховок.

Неподалік, на вулиці Коцюбинського, стоїть церква св. Параскеви-П'ятниці. Колись біля неї викопали криницю, з якої брали воду й святили на Йордан. Згодом забулося, кому криниця належала. Але сусіди не раз процесувалися за неї, як і за проїзди між хатами, за межі, фруктові дерева, забиту чи підбиту курку.

Оддалік від дороги видніється пам'ятний камінь. Поряд з будинком № 86 була хата, в якій у 1925 р. народився Григорій Геврик. Після визволення 6 серпня

1944 р. Дрогобича від фашистських загарбників хлопця мобілізовано до лав Радянської Армії. Лише в одному бою на території Чехо-Словаччини кулеметник Геврик знищив півтора гітлерівців. Удостоєний звання Героя Радянського Союзу (посмертно). На перетині вулиць Завіжної і Горішньої Брами йому в 1970 р. встановлено пам'ятник.

Взагалі-то на Завіжній мешкало і досі мешкає чимало однофамільців Гевриків. Наприклад, неподалік мав хату дяк церкви св. Юра Геврик. Він трагічно загинув біля храму.

На Великдень, зокрема в першу світову війну, хлопці стріляли коло церкви з ключів і моздзирів. Ключ складався з ручки, власне ключа (сталевого циліндра з отвором майже на всю довжину) і шворня. Ключ заладовували порохом або сірниковою селітрою, вставляли шворінь і з розмаху вдаряли об камінь. Заряд вибухав, даючи сильний звук.

Моздзир являв собою важкий чавунний циліндр висотою до 35 см і діаметром до 15 см, мав круглий отвір і внизу дірку з поличкою. Хлопці набивали отвір порохом, розжарювали дріт на довгій палиці і підносили до полички з порохом, а самі ховалися за церкву або за дерево. Лунав сильний, наче гарматний, постріл.

Що стосується дяка Геврика, то якраз того Великодня моздзир розірвало, й осколок убив його наповал.

Наприкінці вулиці Завіжної мешкав Василь Косак, відомий на весь Дрогобич власник льодовні. Забудова тут з'явилася після 1913 р., бо роком чи двома раніше від спустошливої пожежі вигорів цілий кут. У близько півтора десятка сімей не залишилось ні кола, ні двора. Погорільцям допомогли сусіди й родичі, однак ще довго після цієї трагедії вони не могли оговтатись.

Пройшовши через об'їзну дорогу (вона веде від вулиці І. Франка до західної околиці міста і далі до Борислава), але, взявши ледь уліво, можна потрапити в невеличкий лісок. Місце, де його посадили, особливе. В 1831 р. в Дрогобичі лютувала холера, яка забрала в могилу багатьох міщан. Ховали їх не на діючих цвинтарях, а на спеціально виділених — холерних. Один з них і знаходився отут, де тепер шумлять молоді деревця.

Посеред цвинтаря стояла капличка, знесена після Великої Вітчизняної війни.

Поряд був також турецький цвинтар. Звідки він узявся? За спогадами старожилів, під час першої світової війни, коли з Галичини відступила російська армія, до Дрогобича ввійшло кілька тисяч турецьких солдатів, що воювали на боці австро-німецького блоку. Ходили вони у барвистих халатах, на головах носили тюрбани, регулярно молилися аллахові. Наметовий табір цих вояків знаходився на Завіжній. Тих, хто помирав, ховали в згаданому місці, а на могилах встановлювали стовпчики з мусульманським півмісяцем.

Незадовго до розпаду Австро-Угорської імперії із Самбора до Стрия йшов великий ешелон турецьких військовополонених. У Дрогобичі він зробив вимушену зупинку: у вагонах було багато померлих. Власті мобілізували на форшпан (повинність) мешканців вулиці Стрийської, котрі своїми возами перевозили мерців на Завіжне. Казали, що турки померли від інфекційної хвороби, але й говорили про їх масове отруєння.

Завіжнлянські мешканці теж виконували форшпан — копали довгі, глибокі й широкі ями для поховання кількості трупів турецьких вояків. Могили обгородили, й огорожа простояла аж до закінчення другої світової війни і ще деякий час потому.

У роки гітлерівської окупації Дрогобича́ південніше від турецького цвинтаря з'явився ще один. Там фашисти закопували тіла десятків своїх жертв, розстріляних на нинішній вулиці Ковальській та в інших місцях. Відомі й безіменні патріоти віддали життя в ім'я кращої будучини свого та інших народів.

На жаль, злочинною волею сталінсько-берієвських катів та їх послідовників було безжалісно знесено всі три цвинтарі на Завіжному. Поховання зрівняли з землею, ділянку засадили деревами, а у видолинку створили озеро... для купання та зону... відпочинку дрогобичан. У такий же спосіб ліквідовано і єврейське кладовище на нинішній вулиці П. Орлика, а на його території споруджено житлові будинки.

Два інші холерні цвинтарі були на Гірці, коло пізніше побудованої в'язниці «Бригідки», та поблизу вулиці Стрийської, на передмісті Плебанія, за залізницею. Доля їх виявилась такою ж трагічною, як і людей, похованих там.

Сьогодні вулиця Завіжна впорядкована, майже повністю забудована новими кам'яними будинками, що потопають у зелених садках. Вона вважається одним з найзатишніших куточків Дрогобича.

ВІЙТІВСЬКА ГОРА

Вулиця, що в старому Дрогобичі носила назву Війтівська Гора, а після Великої Вітчизняної війни і до 1990 р. ім'я Калініна,— одна з найдовших у місті. Вона починається від Трускавецької і закінчується аж на колишньому передмісті Плебанія.

Війтівська Гора і сама була одним з дрогобицьких передмість: у давні часи вона знаходилась за міськими валами. Коли в 1825 р. вали знесли, розрівняли, Дрогобич, образно кажучи, наче зняв тісну

сорочину і почав швидко розростатися. Передмістя увійшли до нього складовими частинами. Але ще довго вулиця зберігала вигляд села: вузькі продовгуваті хатки під гонтом, дахівкою чи соломою, садки, грядки з городиною.

У перші десятиліття ХХ ст. тут мешкали переважно представники польської національності, які працювали на залізниці, нафтопереробному заводі «Польмін» та в державних інституціях. Після другої світової війни, коли поляків переселили до Польщі, а українців з Польщі — на Україну, Війтівська Гора стала «українською».

На походження назви вулиці вказують перекази і документи. У 1422 р. польський король призначив війтом Дрогобича учасника Грюнвальдської битви воєводу Яна Менжика. Очевидно, він уподобав собі узвишся на передмісті, спорудив там дім, господарські приміщення. Чия гора? — питали люди. Їм відповідали: війтівська. Так і залишилася Війтівська Гора в історії Дрогобича.

На початку вулиці стояла приватна пекарня Я. Нев'ядомського. То була людина, котра однаково вміло володіла і нажитим капіталом, і авторитетом. Без активної підприємливості він би не досяг того, чого досяг, і не зробив би для міста стільки, скільки зробив. Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. він входив до числа «гонорових обивателів», тобто маєтних громадян, протягом кількох років обирався бургомістром Дрогобича.

Я. Нев'ядомський був також засновником ощадної каси (банку) коло Ринку (там і нині містяться Ощадний банк, а також юридична консультація і дві нотаріальні контори). Ринок збуту продукції своєї пекарні він розширив, крім Дрогобича, на Трускавець і Борислав. Після смерті Нев'ядомського його пекарню купив Крафт, який перед 1939 р. уже розвозив

хліб автомашиною. Колишнє приміщення пекарні передано фабриці господарсько-побутових виробів «Веселка».

Пошуком корисних копалин на Прикарпатті займався «гірничий уряд», що містився у будинку № 39 (там тепер працює народний суд). У наступних кам'яницях мешкали ремісник Кушнір, зварич Петрикевич. Минаючи вулицю Козловського, нагадаємо про існування на ній костьола св. Діви Марії з монастирем капуцинів і поряд з ним польської «захоронки» ім. королеви Ядвіги. Костьол споруджено наприкінці 20-х рр. нашого століття. Ходили капуцини в сандалях з ремінцями, довгих суконних халатах коричневого кольору і шапочках. Поряд з нинішнім шкірвендиспансером була найглибша в Дрогобичі криниця глибиною 56 м. На ланцюгу з двох боків закріплювалися дві коновки (відра) так, що коли одна занурювалась у воду, друга піднімалась аж до цямрин. Вода з цієї криниці славилась добрими смаковими якостями, чудово тамувала спрагу. Після Великої Вітчизняної війни джерело засипали.

Зліва до Війтівської Гори підходить вулиця А. Сахарова (колишня Різницька). Навпроти неї, на Війтівській Горі, стоїть будинок № 96 — колишня власність відомого в Дрогобичі адвоката Івана Кобилецького. На прикладі його довголітньої адвокатської практики можна простежити взагалі становище юристів-українців за часів Австро-Угорщини та Польщі.

Закінчивши правничий (юридичний) факультет університету, його випускники отримували науковий титул «магістр права» і їхали на провінцію. Суддею можна було стати після п'ятирічної безплатної судової практики-аплікантури і суворого іспиту. Кандидат на адвоката мав відпрацювати шість років у адвокатському бюро і ще один рік — у суді. Відтак належало протягом трьох днів скласти письмовий іспит,

а потім — дуже прискіпливий усний екзамен. Суддів не обирали, а призначали на постійну роботу аж до виходу їх на пенсію; вони позбавлялися посади тільки за дисциплінарні порушення.

У старому Дрогобичі налічувалось більше тридцяти суддів, серед них — українці М. Терлецький, С. Шухевич, В. Кузик, Ю. Дроздовський, В. Кобрин та ін. Кількість адвокатів сягала півтораєста. Авторитетом користувались, зокрема, І. Блажкевич, С. Витвицький, І. Кобилецький, З. Нижанківський (син композитора Остапа Нижанківського), В. Ільницький, Р. Савойка, Р. Скибінський, Б. Геврик, Г. Кузів. Зрозуміло, в різний час ця кількість дещо змінювалась. Після 1926 р. польські власті запровадили новий закон про суди, на підставі якого усунули з посад патріотично настроєних суддів-українців, і останні поповнили адвокатський загін.

Чим займалися дрогобицькі судді, адвокати, а також нотарі? Оскільки місто було осередком видобутку та рафінації (переробки) нафти, нафтових компаній і контор, то на перший план виступали «нафтові» справи. В цьому й полягала специфіка дрогобицької «правничої» професії. Між представниками цих компаній і власниками нафтоносних ділянок, проданих їм на 25 років переважно місцевими українськими селянами, укладались «нафтові» контракти. Інтереси перших представляв правний дорадник (по сучасному — юрисконсульт), других — адвокат.

Ось де від адвокатів вимагалось глибокого знання нафтового законодавства, його звичаєвих норм, можливих запасів нафти на тій чи іншій ділянці, фінансового стану компаній. Нотарі (нині вони називаються нотаріусами) копіювали складені адвокатами контракти, «фірмували» і підписували їх, за що брали гонорар. З підписами представників обох сторін нафтовий контракт передавався до дрогобицького суду, де

його реєстрували і вносили в «грунтові» (земельні) та «нафтові» книги. Після цього контракт ставав юридичним документом, порушення умов якого спричинювало судові справи, даючи «хліб» суддям та адвокатам. Найчастіше процесувалися (судилися) між собою власники нафтових компаній, «нафтової» землі і ті, хто мав права на неї переважно на 25 років згідно з укладеним контрактом. В основному володарі нафтових ділянок добивались договірної компенсації за дозвіл на розвідувальне буріння; за кожен квадратний метр землі, зайнятої компанією, кожен побудований шиб (вежу), а також вимагали «уділу брутто» (певного відсотка від кількості видобутої нафти). Оскільки власники «уділу брутто» часто змінювались і мусили бути зареєстровані в суді, то адвокати займалися цим та багатьма іншими «нафтовими» питаннями.

Звичайно, судді й адвокати розглядали всі інші позови і заяви: про крадіжки майна, вбивства, хуліганські вчинки, захоплення чужої землі, отраву посівів, образу гонору (честі), неповернення позиченого, розводи подружжя, розподіл нерухомої власності, спадщини тощо. При цьому між ними існувала спеціалізація по певній тематиці справ. Переважна більшість українських суддів і адвокатів були справжніми патріотами свого народу й боронили покривджених, беручи за роботу мінімальний гонорар або й взагалі відмовляючись від платні.

Існував також контингент кандидатів на повноправних адвокатів, званих за Австрії конципієнтами, а за Польщі — аплікантами. Таких було небагато. Деякий час адвокатські канцелярії їм платили, пізніше апліканти нерідко самі платили адвокатам. Українські апліканти доучувались безкоштовно, багато сил і часу віддаючи громадській роботі в товариствах «Просвіта», «Рідна школа», «Сокіл», «Підгір'я» та ін. Прик-

ладом чесного служіння народові для них були такі адвокати, як І. Кобилецький, В. Ільницький, І. Блажкевич та ін.

Кут вулиць Війтівська Гора та А. Сахарова займав будинок радного магістрату Коберського; за ним мешкав купець К. Паньків, який на зароблені у Франції гроші відкрив власний склеп одягу. Триповерхову кам'яницю № 134 спорудив собі будівельний майстер Валяшек. А ось його колега Кулиняк мав невеличку хатку (№ 97). Наступні оселі — вчительки Ю. Дуцяк, власника цукорні В. Височанського.

Стара вулиця Війтівська Гора закінчувалась коло будинку № 173. Справа є ставки, що утворились на місці вибраної червоної глини. З неї виготовляли цеглу на приватному цегельному заводі Купферберга, що діяв поряд; згодом його купив нафтопереробний завод «Польмін». А нинішня вулиця при повороті її до Стрийської обминає справа дільницю заводу продтоварів. Тут діяв водяний млин. Вода подавалась на лопатки колеса каналом Млинівка від Тисьмениці, збиралась у ставку і збігала в Побук, аби через кількасот метрів знову влитися в Тисьменицю. До речі, в старому Дрогобичі діяли й інші млини: М. Сасика — на вулиці Стрийській, на Гірці (спочатку водяний, потім електричний), К. Зачкевича — на Млинках, Й. Ковальського — поблизу нинішньої СШ № 1. Млин останнього працював від дизеля. Про його власника, який мав нафтові шиби у Бориславі, казали, що в нього «чорна корова доїлась». Себто, що отримував гроші за нафту, видобуту на його ґрунті.

Після війни лівий бік Війтівської Гори, аж до річки Побук, забудовано і впорядковано.

ВУЛИЦЯ М. ТАРНАВСЬКОГО

Ця вулиця знаходиться на західній околиці міста. Попередні її назви — св. Івана та Чкалова, а давніше це було одне з передмість Дрогобича — Міські Загороди.

Хто ж ця людина, ім'я якої носить вулиця? Мирон Тарнавський народився в селі Барилів на Радехівщині у 1869 р. в родині священника і був близьким родичем сім'ї Маркіяна Шашкевича. Закінчивши Бродівську гімназію, трохи працював, відтак повністю присвятив себе військовій службі.

З початком першої світової війни Тарнавський брав участь у боях у складі австрійської армії. Внаслідок домагань Бойової Управи Українських Січових Стрільців став командантом (начальником) Вишколу УСС, потім — командантом легіону УСС, 2-го Галицького корпусу. З кінця 1918-го до середини 1919-го Тарнавський воював. Йому випало в другій половині липня 1919 р. очолити УГА і відвести її за річку Збруч, на Велику Україну.

Ця частина армії ЗУНР брала участь у поході на Київ і в здобутті його, боролась з денікінцями. Побачивши, що сили нерівні, генерал Тарнавський вступив у переговори з Денікіним. Через це його усунули з посади і віддали під суд за «державну зраду». Однак суд не визнав його вини.

Коли захворів новий начальний командант УГА генерал Микитка, Тарнавський виконував його обов'язки. Саме тоді УГА перебувала в союзі з Червоною Армією, і командування останньої усунуло його з високого військового поста. Після цього Тарнавський мусив переховуватися і в липні 1920 р. повернувся до Галичини. 21 липня 1921 р. польські власті арештували його і п'ять місяців тримали в таборі військовополонених. Після звільнення в грудні

того ж року він оселився в Золочеві, а пізніше — в селі Черниця біля Бродів. Помер 29 червня 1938 р. Очевидці згадують, що його похорон на Янівському цвинтарі у Львові був небачено велелюдним. Так українська громада віддала шану одному з тих, хто доклав усіх сил, аби Україна стала вільною і незалежною державою. Присвоєння його імені дрогобицькій вулиці — свідчення того, що народ пам'ятає своїх славних синів.

Вийти на вулицю Тарнавського можна з вулиці Січових Стрільців. При самому повороті зберігся одноповерховий дім колишнього бургомістра Дрогобича Р. Яроша. Сусідом його через дорогу був власник ресторану на Ринку Швайцер.

У будинку № 15, з високим підвалом, містилась уже згадувана пекарня Долінської, в якій пекли чи не найсмачніший хліб. Особливим попитом користувався пшеничний разовий хліб, що мав лікувальні властивості. Кам'яниця № 31, з круглими вікнами, належала священикові А. Рудницькому, який учив закону Божого в державній гімназії. Таких учителів називали катехитами. Пізніше він продав дім ветеринарному лікареві В. Чубатому. В обов'язки останнього входило контролювати, чи здорову худобу приводили на торговицю. Він також давав дозвіл на продаж м'яса, привезеного різниками з м'ясокомбінату. Звичайно, Чубатий виконував і основні обов'язки — лікував тварин. А ще запам'ятався дрогобичанам цей чоловік добродійною громадською роботою. Так, він брав активну участь у спорудженні приміщення музично-драматичного театру, вклавши у цю благородну справу власні кошти.

Навпроти, в гострошпилястому будинку № 14, містився раніше комісаріат державної повітової поліції. Далі, через десять номерів, мешкав римар Лявферцвайєр, який заробляв виготовленням кінської упряжі

і лакуванням фіакрів. Його сусідом був священник-катехит О. Гадзевич — голова українського товариства ремісників «Зоря», товариства українських служниць «Будучність», директор української жіночої семінарії. Завдяки його старанням семінарія не була закрита польськими властями й отримала всі права аналогічних державних закладів.

Меморіальну цінність має будинок № 30, що колись належав Миколі Стронському. Народився він у 1888 р. в с. Ясениця-Сільна, закінчив Дрогобицьку гімназію. Був офіцером УГА. Певний час працював у касі хворих, брав участь у кооперативі при Народному домі. Коли у Львові, окупованому Польщею, відкрилось радянське консульство, Стронського взяли туди на роботу; там він працював у 1928—1933 рр., отримав також радянське громадянство.

Стронський уважно стежив за розвитком подій на Радянській Україні, штучним і катастрофічним за наслідками голодом 1933 р., наростанням масових репресій проти діячів української культури. Тому свою дочку він послав учитися не до тодішньої столиці України — Харкова, як це робило багато членів КПЗУ, а до Гданська. Пізніше сталінські опричники поставлять йому це у вину.

А трагічні події накочувались одна на одну. Не витримавши безпідставних цькувань, звинувачень і погроз, у 1933 р. покінчили з собою український письменник Микола Хвильовий та компартійний і радянський діяч Микола Скрипник. У цей час Миколі Стронському запропонували переїхати разом з двома дочками до Харкова. Зрозумівши, що означає це запрошення, Стронський застрелився з револьвера у Львові. Перед смертю він залишив записку, адресовану старшій доньці. «Мені життя нема, — написав він чорнилом на шматку паперу. — Я боровся за правду, а як побачив своїми очима, то зрозумів, що прав-

ди нема. І мені нема вороття». Потім додав олівцем: «Прощай, дочко, жити мені ніяк. Виховуй меншу сестричку».

Трагічна смерть Миколи Стронського, як і десятків мільйонів інших жертв, цілком на совісті сталінської репресивної системи.

Продовжимо мандрівку вулицею. Колишньому повітовому лікареві Ю. Бору належав двоповерховий, з колонами, будинок № 32, розташований у глибині саду (тепер тут протитуберкульозний диспансер). Опікувався він охороною здоров'я населення Дрогобицького повіту. Але посада його була начеб формальною, бо ніяких медичних пунктів і кадрів у селах не було. Щоб отримати лікарську допомогу, селяни musiли возом добиратися аж до повітового центру, на що йшло кілька годин або й півдня. Якщо хворий потребував оперативного хірургічного втручання, то часто воно приходило з запізненням, і наслідки були сумні. Легшим недугам запобігали, як могли і вміли, сільські знахарі, ворожки; пологи приймали баби-повитухи, а хворі зуби виривали шевськими кліщами охочі до цього ремісники, зокрема самі шевці.

Фундамент кам'яниці № 34 заклав різник П. Василькевич. Будинки № 33 і № 35 належали директору школи зі Снятинки Романяку. Тримав він їх для винаймання, за що квартиронаймачі платили йому гроші. В одному з них тривалий час мешкала рідна сестра славетної Соломії Крушельницької — Марія, по чоловікові Дроздовська. Мабуть, у неї гостювала при відвідинах Дрогобича всесвітньовідома українська співачка. Оддалік зберігся непоказний будинок № 53 інспектора шкіл С. Гарліцького.

У довгому одноповерховому будинку № 44 містилася колись українська бурса, потім — українська приватна гімназія і знову бурса. Влітку 1914 р., під час вакацій, тут діяв табір Українських Січових Стріль-

ців у складі дрогобицького загону під орудою директора школи з Ясениці-Сільної Григорія Коссака.

З початком першої світової війни «усусуси» були мобілізовані престарілим цісарем Францом-Йосифом на фронт. У першій половині серпня 1914 р. вони строем пройшли через усе місто. Коло Народного дому до них приєдналась бориславська сотня. Тут їм влаштували урочисті проводи з проголошенням палких, патріотичних промов. Попереду колони тріпотів малиновий стяг з портретом гетьмана Богдана Хмельницького. Хто був у спеціальній формі, хто — в щоденному вбранні: «січовики» зодягнуті у френч, у черевиках, шапках-мазепинках, справлених за власний кошт; «соколи» — в своїй формі: чорних костюмах і шапках з пером. Проводжали січових стрільців до Великої станції сотні дрогобичан.

Будинок № 50, невеликий, одноповерховий, з ганком, — це колишня українська «захоронка», яку винаймали в господаря з Колпця. Сюди щодня приходили дошкільнята, і їх навчали молитов, віршиків, співаночок. Цим займалися сестри-василіянки, а роботу їх оплачували батьки.

Вулиця св. Івана закінчувалась перед потічком. За містком зліва тягнулось суцільне болото, а справа стояло кілька хаток. В одній з них мешкав господар «Марцінко» — німець Мартін Ек, відомий своєю криницею з доброю прісною водою (у багатьох криницях вода була солоною). Тому до Марцінка приходили з усієї округи і за день воду вичерпували до дна. У посушливу пору дехто із сміливців навіть спускався в криницю, аби кухликом начерпати води у відро.

Мандрівка вулицею М. Тарнавського відкрила ще одну сторінку історії старого Дрогобича.

НАРОДНИЙ ДІМ

Народні доми... Що являли собою ці заклади? Як виникли? Кому належали? Що в них відбувалося? Хто там працював? Як організовувалися? Багато хто з сьогоднішніх молодих людей може тільки дуже приблизно відповісти на ці питання.

Народні доми — культурно-просвітницькі об'єднання, що існували в містах і селах Галичини й Буковини, почали засновуватись від середини ХІХ ст. При них діяли читальні, театральні і лекційні зали, буфети-чайні, працювали різноманітні гуртки і курси. Ініціаторами та фундаторами заснування Народних домів виступали насамперед громадські організації.

У старому Дрогобичі теж існував Народний дім, котрий займав чотири двоповерхові будинки: нинішні службові приміщення Львівського обласного музично-драматичного театру ім. Ю. Дрогобича на площі Театральній (колись площа Смольки) та комісійного магазину і годинникової майстерні на вулиці І. Мазепа. Отже, про дрогобицький Народний дім можна говорити як про комплекс будівель, що складала єдиний архітектурний ансамбль. Щодо ролі Народного дому, то він приблизно три десятиліття був центром політичного, фінансового, економічного, культурно-освітнього і мистецького життя корінного населення міста — українців.

Упродовж століть галичани відстоювали свою національну самостійність, не корилися чужинецькому поневоленню. Європейська «весна народів» 1848—1849 рр. не обминула габсбурзьку Австрію. Внаслідок буржуазно-демократичної революції, що відбулася тут, пригноблені нації дістали деякі свободи. Ними прагнули скористатись різні верстви українського населення, політичні рухи і партії, які почали виникати в Галичині. Нова ситуація диктувала

необхідність створення осередків для розгортання роботи з національного відродження.

Українська громада Дрогобича збрала кошти на початку ХХ ст. і придбала ці будинки. Сюди перенесли свої склепи з «лінії АБ» (так називалася південно-західна сторона Ринку — від костьолу до церкви св. Трійці) українські купці. Поступово в Народному домі «оселялися» все нові й нові магазини, кооперативи, товариства, гуртки, майстерні — всього перед 1939 р. їх налічувалося до двадцяти.

У великому залі одного з будинків Народного дому відбувалися різні імпрези, збори, наради тощо. Користування приміщеннями для культурних товариств було безкоштовне.

Кредитний кооператив «Українбанк» був фактичним власником Народного дому. Починаючи з 1938 р., «Українбанк» став організаційним осередком кредитних кооперативів Дрогобицького повіту, перейнявши нагляд за ними від Повітового союзу кооперативів (згідно з реорганізацією української кооперативної мережі). Головним у цій мережі служив Центробанк у Львові.

Займав «Українбанк» дві горішні кімнати. У ньому в різний час працювали директорами Осип Бойко, Іван Блажкевич, касири Олександр Угрин і Антін Максимович, книговод (начальник бухгалтерії) Юліан Панчишин, інструктор-організатор низових кооперативів Іван Скочиляс. Початковий капітал банку склали пайові внески заможних українців, потім пайовиком міг стати кожен, хто вніс 25 злотих. Тут позичали гроші селяни, кооперативи, купці, підприємці та інші категорії людей і організацій, однак тільки українські. Віддавали позичене «ратами» (частинами) у взаємовизначений термін. «Українбанк» відіграв значну роль у зміцненні й розвитку української, скажемо так, частини дрогобицької економіки і торгівлі.

На першому поверсі, під банком, на куті площі Смольки та вулиці Пілсудського (тепер І. Мазепи) розташовувалась філія централізованого об'єднання споживчих кооперацій «Народна торгівля», директором якої тривалий час був Нестор. В її розпорядженні знаходились три кімнати і підвал. Торгували в ній крупами, цукром, мукою, вином, сіллю, «полудневими» сушеними фруктами і рослинами — фігами, родзинками, перцем, ваніліном, бібковим (лавровим) листям, гвоздикою тощо. Якщо в склепах єврейських чи польських власників можна було поторгуватись, то в «Народній торгівлі» товари йшли по твердих цінах. Діяло правило: продукти, придбані оптом у приватних підприємців або купців, реалізувались із націнкою, а товари з державної монополії (наприклад, тютюн, горілка, сіль або сірники) — за встановленими цінами. За продаж їх «Народна торгівля» одержувала скидку. Товари були найвищої якості, культура обслуговування — теж. За бажанням покупця товар доставляли за мінімальну плату додому спеціальним ручним візочком: два колеса від «ровера» із закритою скринькою на них.

Між нинішнім муздрамтеатром і «Народною торгівлею» дві кімнати від подвір'я і склад належали Повітовому союзу кооператив — філіалові Львівської «Центроспілки». Це був один з 27 українських кооперативних союзів, що діяли в Галичині до 1939 р.; він об'єднував 53 низові кооперативи по закупці і продажу різних споживчих товарів і обслуговував майже двісті тисяч жителів Дрогобицького повіту. Керували ним Ілько Яворський, Петро Новосельський, Дмитро Німилович, Трохим Зарицький та ін. Завданням Повітового союзу кооператив було забезпечувати сільські кооперативи продовольчими та, частково, промисловими товарами, що доставлялися зі Львова поїздом. Із сіл до Дрогобича по них при-

їжджали возами уповноважені кооперативами люди. Кооперативи існували тоді майже в кожному селі і мали свої крамниці, а у великих селах, як Мединичі, Грушів, Дорожів, Літиня, Уличне, то й дві крамниці. Представники кооперативів утворювали надзірну раду, що виконувала функції контролюючого органу.

Там, де тепер комісійний магазин на вулиці І. Мазепи, в старі часи містився повітовий господарський кооператив з «обмеженою порукою» «Український базар», яким керував Ілля Михаць. Він мав паперовий, шкіряний, антикварний і галантерейний відділи. Члени кооперативу матеріально відповідали за його фінансовий стан. У разі банкрутства кооперативу кожен з власних коштів виплачував кредиторам трикратну вартість взятих у них товарів.

Займався цей кооператив продажем канцелярського і шкільного приладдя, підручників, часописів, книг українських авторів, чоловічої та жіночої галантереї, шевського приладдя, шкіри. А ще галантерейний відділ мав свою машину для в'язання панчіх і шкарпеток і шевський верстат для виготовлення та ремонту взуття.

Широко відомим був і відділ крайового молочарського кооперативу «Маслосоюз» з філіалами і власними підприємствами по всій Галичині. В Народному домі йому відвели дві кімнати. На нинішній вулиці Дарвіна «Маслосоюз» відкрив у 1935 р. механічну молочарню, де молоко, доставлене з приміських сіл, пастеризували. В кооперативі торгували також маслом, сиром, яйцями, бринзою, сметаною. Торговим знаком кооперативу були літери «МС», а між ними — чотирилисник конюшини. Кілограм масла, яке привозили зі Стрия, коштував, залежно від сорту, від 2,5 до 3,2 злотого, літр молока — 18 грошів, кілограм сиру — 50—60 грошів, яйце — 5—7 грошів. Згодом «Маслосоюз» відкрив свій склеп у кам'яниці на розі ни-

нішніх вулиць Т. Шевченка і Січових Стрільців, ще два — на інших вулицях, а також у Трускавці й Бориславі.

Теперішня годинникова майстерня посіла приміщення старого склепу кооперативу «М'ясозбут», заснованого в 1934 р. Різники кооперативу купували на торговиці в Дрогобичі, Самборі чи Стрию свиней, забивали і виготовляли ковбасні вироби. Окремі сорти ковбас замовляли навіть клієнти з Варшави. Склеп працював до 1939 р. Дехто іще пам'ятає продавця цього магазину — Ярину Мацюрак, яка вправно торгувала м'ясними виробами.

За цим був іще один склеп — «Луна», з конторою нагорі. Йому належав склад на вулиці Трускавецькій, справа за переїздом. Там завжди були в продажі дрова й вугілля — кам'яне та деревне. Останнє виробляли у селах Зимівки й Орів нинішнього Сколівського району. Сухі букові поліна укладали, накривали шаром глини, знизу залишали камеру для запалювання, вгорі — люфт для диму. Коли поліна охоплював вогонь, люфт закривали. Через якийсь час вони «доходили» і перетворювались на вугілля. Його купувала кожна сім'я в мішечки і міхи і використовувала для розігрівання прасок.

Ще в Народному домі, внизу, працювали «дрогерія» польського купця П. Віслоцького та перукарня німецького перукаря Пільха. Стригтись і голитись сюди приходила переважно інтелігенція; стрижка коштувала 50, гоління — 30 грошів. Відвідувачі користувались і місячними абонементом вартістю 4 злотих. За це Пільх двічі на місяць підстригав клієнта і щотижня тричотири рази голів. Вигідно було обом.

Працювала в Народному домі і дрогобицька філія товариства «Просвіта». Ця культурно-освітня організація була заснована в 1868 р. у Львові з метою прилучити українське населення Галичини до освіти,

виховувати його політично, збирати, вивчати і видавати друком усну народну творчість. Товариство мало свої філії в багатьох містах і селах і було найбільш масовою організацією. «Просвіта» видавала твори українських письменників, шкільні підручники, популярні брошури, газети, літературно-наукові альманахи, «Народний календар», організовувала читальні, хори, гуртки, відзначення свят, ювілеїв тощо.

Дрогобицьку філію засновано в 1909 р. При ній існували студентська секція і футбольна команда «Ватра». Студенти-просвіт'яни виїздили в села, де читали лекції, створювали і вели хори, аматорські гуртки, влаштовували виставки, фестини, спортивні змагання.

Однією з діяльних була і філія «Союзу українок», заснованого замість товариства «Жіноча громада» рідною сестрою Соломії Крушельницької Марією Дроздовською. До цього товариства входили переважно жінки адвокатів, лікарів, учителів — тобто свідомі жінки, яких налічувалось до півтора ста. Керівниками філії в різний час були Амалія Модрицька, Марія Дроздовська, Стефанія Левицька та ін. Не обов'язково членкині товариства мали вищу чи навіть середню освіту, багато з них закінчили тільки сім класів. «Союз українок» виник у Львові в 1909 р. Його мета — поширювати поміж галицьким (переважно неграмотним і безправним) жіноцтвом освіту, культуру особистої гігієни, навчати веденню хатнього і домашнього господарства, виховання дітей, навичок крою і шиття, вишивання, в'язання тощо. Членкині «Союзу українок» також читали лекції, займалися просвітницькою роботою, перевіряли «захоронки», школи, забезпечували, по можливості, політв'язнів дрогобицької в'язниці «Бригідки» теплим одягом, харчами, влаштовували дитячі садки в селах. Товариство існувало на пайові внески, а кошти на різні заходи

складались із добровільних пожертвувань. Найчастіше їх збирали у «пушку» по неділях, після богослужіння в церкві.

«Союз українок» опікувався і жіночим швейним кооперативом «Труд», теж заснованим Марією Дроздовською. В цій робітні займалось до сорока учениць; вони одночасно навчались крою і швейного ремесла (безплатно) та шили одяг на замовлення. Роботу виконували якісно і в строк, тому бажаючих замовити собі в «Труді» щось із одягу не бракувало.

У липні 1938 р. польська влада «розв'язала» (розпустила) жіноче товариство. Але вже у жовтні того ж року замість нього створено Дружину княгині Ольги — жіночу організацію з суто політичною орієнтацією. Хоч невдовзі діяльність «Союзу українок» відновилась, у його складі Дружина залишилась. Отже, до 1939 р. на Дрогобицькому терені діяли три жіночі організації.

Існувала при Народному домі також філія товариства «Сільський господар». Товариство, засноване в 1899 р., ставило своїми завданнями захист інтересів селян перед властями, пропаганду сільськогосподарських знань, заснування дослідних пасік, садів, полів, стаєнь, пташників, вівчарень, придбання і впровадження в практику сільськогосподарських машин і реманенту. Інструктори секції сільських господинь учили сільських жінок кулінарії, кравецтва, рукоділля. Працювали ветеринарний лікар, агроном, інструктор, які читанням лекцій, рефератів, практичними порадами сприяли селянам підвищувати ефективність ведення їх господарства. Крім того, активісти «Сільського господаря» вели в селах чоловічі і жіночі гуртки, кількість яких сягала тридцяти.

Діяла в Дрогобичі філія спортивно-гімнастичного товариства «Сокіл», започаткованого в 1894 р. Това-

риство пропагувало фізичний розвиток мас, ідеї національної свободи, видавало журнал «Сокільські вісті».

Дрогобицька філія налічувала близько 100 чоловік, у тому числі до 20 дівчат. У 30-х рр., коли її очолював Антін Максимович, проводилися змагання з футболу («копаного м'яча»), баскетболу, волейболу («відбиванки»), шахів, організовувались прогулянки в гори. Члени «Сокола» брали участь у великих спортивно-фізкультурних святах «Сокола-Батька» на стадіоні на вулиці Стрийській у Львові. Туди й назад вони йшли маршем.

У списку товариств значилась і «Рідна школа», яка своє завдання вбачала у платному навчанні дітей місцевих українців у приватних школах. Батьки платили по 10 злотих місячно; бідним робилися знижки, аж до повного звільнення від оплати. Нестача коштів покривалась членськими внесками, добровільними пожертвуваннями, відрахуваннями від прибутків українських установ, інтелігенції, духовенства, свідомих міщан, зарплати вчителів усього повіту. Приватних народних шкіл було дві — ім. Т. Шевченка (на вулиці Стрийській, біля церкви Спаса, зруйнованої в серпні 1963 р.) та ім. І. Франка (на вулиці Чесного Хреста, теперішній Зварницькій). Перша мала 7 класів, з яких два початкові містились у парафіяльному приміщенні, решта — в Народному домі, друга — 4 класи. Особливою популярністю користувався такий захід «Рідної школи», як організація в селах під час жнив дитячих садків. Приміщеннями для них переважно служили читальні. Маючи змогу залишати там під надійною опікою випускниць жіночої учительської семінарії своїх малюків, селяни могли повніше віддатись праці у гарячу жнивну пору. За цю послугу платили, але небагато.

Деякий час у більшій кімнаті другого поверху Народного дому працював хор «Боян», що став справ-

жнім університетом української народної пісні. Хор міг виступати двома складами — чоловічим і мішаним. Засновником і диригентом його був катехит Северин Сапрун, а також згадувана М. Дроздовська. Крім них, диригували професор музики Богдан П'юрко та Михайло Іваненко. Мішаний хор окремо майже не брав участі у концертах, а переважно виконував репертуар, підібраний для чоловічого хору, підсилюючи його. До речі, Сапрун ще й сам писав музику. Свої обов'язки диригенти виконували на громадських засадах, тобто безкоштовно.

Хористом міг, при бажанні, стати кожен, але переважно хор складали бідніші представники інтелігенції, ремісники, вчителі, лікарі, адвокати — всього 70—80 чоловік. Репетиції відбувались двічі на тиждень; концертні виступи приурочувалися до національних, релігійних та інших свят. Виступав «Боян» і в Трускавці, Бориславі, Самборі, Стрию, Львові. За спогадами, «боянівці» показували й вистави.

У програмі хору були твори українських та зарубіжних композиторів, українські народні пісні, церковні співи. Для «Бояна» писав композитор Юрій Соєвицький. До концертів залучалися відомі музиканти і співаки, зокрема автор популярних пісень «Гуцулка Ксеня» та «Червоні маки» Роман Савицький.

Коли йшли репетиції хору, перехожі часто зупинялися біля Народного дому і слухали спів. Був він майстерним і чарівним. Послухав його — наче ковтнув чистого запашного повітря.

Недовго в Народному домі містилась філія Музичного інституту ім. М. В. Лисенка у Львові. Сюди вона перенеслася з Ринку, де винаймала верхній поверх над нинішнім магазином «Продукти». Директором філії працювали Северин Сапрун, а з 1930 р. — Богдан П'юрко, викладачами — Наталка Кулицька, Степан Огородник, Марія Покотило та ін. Не раз тут

бували директор Музичного інституту, відомий український композитор Володимир Барвінський, а також другий відомий композитор, голова іспитової комісії філії Станіслав Людкевич.

Навчалось у Дрогобицькій філії близько 50 учнів, які оволодівали навиками гри на музичних інструментах, нотною грамотою, хоровим співом. Уроки були платними, залежно від доходу батьків.

При Народному домі працювало товариство «Відродження», що боролось проти пияцтва та куріння. Воно могло, наприклад, поставити перед власником корчми вимогу закрити її як розсадник цього зла. Клубом для відпочинку та розваг служило касіно (казіно), члени якого читали часописи і книжки політичного, наукового та белетристичного змісту, влаштували вечірки з танцями, концертами тощо. В одній із нижніх кімнат любили збиратися щотижня для спілкування священики, які приїжджали з повіту до Дрогобича у базарні дні.

Українське ремісничє товариство «Зоря» в Народному домі не мало приміщення, але теж служило справі розвою українства. Спочатку «Зоря» винаймала кімнату в будинку навпроти нинішньої СШ № 3 на вулиці Завалля (ближче до театру), потім — другий поверх кам'яниці навпроти церкви св. Трійці на вулиці Бориславській, відтак купило дім між теперішніми вулицями Т. Шевченка і Шкільною. Ремісники готували вистави, співали в хорі, організовували вечорниці, відзначення релігійних і національних свят. Тут вони мали свою касу, проводили дозвілля, грали в більярд, шахи, доміно, карти.

Поступові українства покликаний був слугувати і Союз українських купців та промисловців. Дрогобицька філія його заснована пізніше, ніж в інших містах, — лише в 1935 р. Спочатку до неї входило майже сорок чоловік. Метою Союзу і філії було заохочувати

купців торгувати товарами народних промислів і в такий спосіб сприяти їх розвитку. Цей кооператив теж працював поза Народним домом — на вулиці Шопена. Ініціатива його активізації в 1937 р. належала акціонеріві гуртівні (складу) споживчих товарів «Валка» К. Паньківу, згодом голові кооперативу.

Безпосередньо до Народного дому (з боку нинішнього профілакторію педінституту) прилягала ділянка землі, засаджена фруктовими деревами. Посередині знаходилась оббита дошками і накрита сферичним дашком криниця з великим колесом замість корби. Тут ставили свої вози повітові вчителі і священники, а візники напували коней і чекали повернення господарів.

У 1923 р. в читальні «Просвіти» з ініціативи Івана Сенейка та Осипа Шимка було створено драматичний гурток, до якого вступали і студенти. Вони підготували ряд вистав за п'єсами українських письменників-класиків, зокрема «Запорожець за Дунаєм», «Назар Стодоля», «Невольник», «Ой, не ходи, Грицю», «Безталанна», «Маруся Богуславка» та ін. Кращі аматорські сили гуртка засвідчили все гострішу потребу мати в Дрогобичі український національний театр. На пропозицію лікаря В. Чубатого вирішили спорудити театр на цій ділянці. Фінансування узяв на себе «Українбанк», але проводився збір і добровільних пожертвувань. Дехто, замість внесення своєї частки, наймав робітників на будівництво театру і за це платив їм. Підрядником вибрали Тернопільський КІР — кооператив інженерних робіт.

Навесні 1937 р. кооператив приступив до будівництва. Постійно трудилося до десяти оплачуваних робітників; чимало зголошувалось працювати безкоштовно. До вересня 1939 р. вдалося вимурувати стіни і накрити будинок. Решту робіт завершено вже за Радянської влади. Відтоді і донині тут працює музич-

но-драматичний театр, якому в 1990 р. присвоєно ім'я Юрія Дрогобича.

Дрогобицький Народний дім відвідувало багато відомих діячів української культури. Та найпам'ятніша подія — виступ тут у квітні 1913 р. І. Я. Франка. Як згадує очевидець, того дня до Дрогобича з'їхалось учительство всієї округи, представники селян і місцевої інтелігенції радикальних поглядів. О 2-й годині пополудні в залі Народного дому з'явився Іван Франко з сином Тарасом. Сидів він за столом на сцені, а біля нього перегортав сторінки книжки його син. Поет уже не володів руками, та ясним і твердим голосом читав поему «Мойсей». Чудові вірші лунали в тиші залу, і здавалося, що це не літня, згорьована життям людина, а велетень, який то гримить могутнім голосом пісні, то стихає в журбі за долю трудящого люду. Присутні в залі пережили надзвичайне піднесення духу, серця всіх сповнилися високих почуттів надії, віри в щасливу будучину.

І як жаль, що в Дрогобичі, де Іван Якович Франко жив і учився з 1864 до 1875 рр., бував у багатьох друзів та знайомих, не раз виступав, встановлено лише дві меморіальні дошки — на колишніх будинках «нормальної» школи та державної гімназії, що нагадують про це. Давно на порі ретельно вивчити, описати і, по можливості, зберегти всі будівлі, з якими пов'язані життя і діяльність великого сина України, та увічнити їх пам'ятними знаками.

У 10—30-х рр. ХХ ст. Народний дім у Дрогобичі по праву вважався центром політичного, економічного і культурно-освітнього життя українців. Однак пізніше його значення і роль незаслужено замовчувалися. Тож варто дослідникам повернути новим поколінням дрогобичан славу цього комплексного національного центру.

УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ

В історії становлення в Дрогобичі української гімназії відобразилися дві тенденції, які простежувалися в контексті життя корінного населення Галичини — русинів-українців. В умовах гніту краю Австро-Угорською монархією, а потім Польщею західноукраїнські трудящі при всій бідності, темряві, злиднях завжди прагнули осмислити своє становище, збагнути власну роль у процесі поступу до кращої будучини, національного визволення.

Доступ до освіти дітей українського населення у ті часи був обмежений. Домагання українців вільно навчатися рідною мовою, без утисків та обмежень розвивати національну науку, культуру, літературу і мистецтво постійно зустрічало на своєму шляху приховану чи відкритую протидію. Однак зупинити поступ галичан до волі окупаційні власті були не в силі. Визначну роль відіграла у цьому процесі громадська і літературна діяльність великого сина Дрогобицької землі Івана Яковича Франка, а також інших діячів української культури його пори. З їх ініціативи на добродійних засадах, на добровільні пожертвування організовуються курси, початкові школи, гімназії, хоча перші паростки розвою народної освіти тяжко пробивали собі дорогу.

Предтечею української гімназії в Дрогобичі можна вважати підготовчі курси для дітей українців, організовані з метою підготовки їх для вступу до державної гімназії, навчання в якій провадилось польською мовою. Перші такі курси почали працювати навесні 1905 р. і діяли ще кілька років.

Частина української інтелігенції Дрогобича вбачала один із способів досягнення такої мети у збільшенні чисельності українців у державній гімназії — з наступним її поділом на польську та українську. На вико-

навчання задуманого в місті, на вулиці св. Івана (нині М. Тарнавського), було організовано селянську бурсу, якою керував Василь Кункевич. Однак перша світова війна спричинила «розв'язання» (закриття) бурси.

Лише в 1918 р. визріли умови для створення української гімназії. Завдяки зусиллям місцевої філії Українського педагогічного товариства 15 вересня того ж року вдалось відкрити приватну українську гімназію. З проведеного тоді набору в перший клас і бере початок гімназія. Першими її вчителями були Антін Княжинський, Володимир Бірчак та священник-катехит Марущак. Недовгий час заняття проводились в одній з кімнат Народного дому (нині службові приміщення музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича).

У період існування Західно-Української Народної Республіки у державній гімназії в Дрогобичі запроваджено, замість польської, українську мову навчання. Сюди ж переведено і згаданий перший клас приватної гімназії. Директором цієї, тепер уже державної української, гімназії призначено А. Алиськевича, який перед тим був директором такого ж навчального закладу в Перемишлі. Він сформував новий викладацький склад. Діяла гімназія до травня 1919 р. Коли польська армія окупувала Дрогобич, вчителі-українці виїхали, частина учнів старших класів разом з підрозділами УГА відійшла за Збруч. Решті гімназистів-українців відмовили в праві продовжити навчання українською мовою у відновленій державній польській гімназії. Тому вони подалися до Перемишля, де українську державну гімназію пощастило зберегти.

Знову все довелось починати спочатку. За наполяганнями прогресивної української громадськості польські окупаційні власті дозволили у приміщенні української бурси наприкінці 1920 р. відкрити курси, що

стали іменуватись українською гімназією. Спершу керував ними П. Кміт, потім — А. Собчук. Існували вони на кошти, зібрані з плати за навчання, та на пожертвування громадян. У 1922 р. перші чотири класи цих курсів дістали статус приватної української гімназії з правами державної школи, або, як тоді говорили, правами прилюдності. Вчилосся у ній майже двісті дітей. Тодішня назва — «Приватна коедукаційна гімназія Українського педагогічного товариства «Рідна школа» імені Івана Франка» — зберігалась за навчальним закладом і надалі (коедукаційна — значить, спільна для навчання хлопців і дівчат).

З часом усе гостріше відчувалась тіснота старого приміщення, і поставала необхідність спорудження нового просторого будинку гімназії. В 1923 р. сформовано Комітет будови української гімназії, очолюваний адвокатом Володимиром Ільницьким, який узяв на себе організацію цієї добродійної справи. Українське населення не лише Дрогобича, а й усього повіту підтримало патріотичний задум. У друкарні виготовили «цеголки» — картки вартістю 1 злотий й продавали поміж українців. Майже щонеділі після богослужіння біля церкви стояли членкині «Союзу українок», активісти читалень із запломбованими металевими «пушками». Одна тримала «пушку», а дві-три подружки приколювали жертводавцям до лацканів піджаків карточки з написом «На рідну школу». В Різдвяні свята ходили з колядою:

*Не жалуй, брате, грошків дати,
На рідну школу Вкраїні,
Бо в ній будеєть воля і слава,
Яка в нас була у старині.*

Наколядовані кошти йшли на спорудження майбутньої гімназії. Люди подавали хто скільки міг. Гроші надходили навіть з Америки і Єгипту. Допомогали також натурою. Активно збирав кошти серед

селян повіту мешканець села Добрівляни Степан Захарія. Значні внески зробили мешканці Борислава і села Тустановичі. А передміщани, селяни з навколишніх сіл Болехівці, Дерезичі, Добрівляни, Лішня, Унятичі, Стебник безкоштовно привезли цеглу, пісок та шутер. Місце для української гімназії вибрали на куті вулиць Сніжної (нині П. Сагайдачного) і св. Бартоломея (тепер О. Нижанківського). Земельну ділянку продав за символічну плату і частково подарував власник одного з дрогобицьких млинів Йосип Ковальський, а другу частину подарував господар Олекса Журавчак (його тато походив зі Східниці, де продав «нафтоносне» поле і купив синові великий «грунт» у Дрогобичі). Будувати гімназію майже всі свідомі українці вважали справою своєї честі.

Керував будівництвом мулярський майстер Присупа. Освячення фундаменту відбулось у червні 1926 р. Розповідають, що для збільшення міцності стін у вапно вкинули тушу старої коняки, яка років за два повністю розчинилась. Так тоді практикували часто. Нарешті в червні 1930 р. триповерховий дім на 25 кімнат було освячено. Обійшовся він українській громаді в 500 тисяч злотих. Купол гімназії увінчав флюгер з вирізьбленими на його вказівнику літерами «РШ» — «Рідна школа» і цифрами «1928» (він зберігся донині). На відзначення 80-річчя з дня народження і 20-річчя з дня смерті Каменяра при великому здвигу народу на фасаді з боку вулиці Сніжної було встановлено меморіальну дошку з написом: «Великому синові України Іванові Франкові — Дрогобицька земля».

У нове приміщення українська приватна гімназія перебралася з вулиці св. Івана на початку 1930 р. Власне гімназія знаходилась у верхніх поверхах, а нижнє, або партерове, зайняла семикласна українська вселюд-на школа ім. Т. Г. Шевченка, перейшовши сюди із Народного дому.

Учні 1—4 класів цієї школи вивчали українську мову та літературу, арифметику, польську мову, історію Польщі, природничі науки, релігію, німецьку мову, малювання, співи, ручну працю. Щодня було 4—5 уроків, кожен з яких тривав 45 хвилин. Найбільше ходило сюди дітей з сіл Модричі, Колпець, Дерезичі, Солець. У класах налічувалось до 20—25 дітей. Учні вітали вчителя вставанням, звертались до нього словами «прошу пана», «пане професоре», «пане директоре».

За навчання платили мінімальну суму, найбільшій — нічого.

Учителям української школи виплачували 70 відсотків від окладу колег у державних польських школах; у середньому вони отримували 200 злотих на місяць. Пенсію призначали в розмірі середньомісячної зарплати. Вчителі початкових класів мали ще уроки і в старших класах.

У різний час тут працювали директорами Степан Гавришук (сам львів'янин, потім повернувся до Львова) і Дворян, учителі Магдалина Созанська, Магдалина Воробець, Марія Кіцила, Марія Гавдяк, стріяннин Ярослав Гретчак, Іван Василенко, Костянтин Ліщинський та ін.

Учні, які закінчили чотирикласну школу, склали вступні іспити, зараховувалися до першого класу гімназії старого типу. Гімназіальна форма була темно-синього кольору. Учні молодших класів носили костюм з синіми лампасами на штанях і синіми нашивками навколо рукавів, старшокласники — костюм з малиновими лампасами на штанях і такими ж нашивками на рукавах, білу сорочку і темно-синю краватку; гудзики — срібного кольору. Головним убором служила шапка-мазепинка з обшитими малиновими кантами. Дівчата носили спідничку і блузочку з «маринарським» коміром та берет. Мазепинку і берет при-

крашав знак з літерами «РШ». На лівому рукаві нашивався «щиток» — емблема з номером гімназії — 627 (нумерувались тоді тільки гімназії).

Учні, серед яких були також поляки та євреї, опановували грецьку, латинську і німецьку (бажаючи могли вчити французьку, яка у 7—8 класах була обов'язковою) мови, всесвітню історію, історію Польщі, природничі науки, фізкультуру, співи. Польську мову викладав учитель з державної гімназії, релігію (одну годину на тиждень) — священник-катехит. У восьмому класі долучалась також історія греко-католицької церкви. В гімназії був хор. Щонеділі (до 1935 р.) учні школи і гімназисти ходили на службу Божу до церкви св. Трійці, потім — до церкви св. Петра і св. Павла на вулиці Стрийській. За навчання у гімназії вносили по 15—20 і більше злотих, залежно від доходів батьків. Немало бідніших гімназистів вносили половину цієї суми; сиріт, дуже бідних і відмінників взагалі звільняли від оплати. А за навчання деяких дітей платила сільська громада.

У Дрогобицькій гімназії склався загалом кваліфікований колектив педагогів. Коли вона містилась у старому приміщенні, ним деякий час керував український письменник Осип Турянський. Після спорудження нової гімназії її директором працював Володимир Кузьмович, після його виїзду з Дрогобича — Михайло Бараник. Знаними з-поміж учителів були український поет Петро Карманський, Володимир Сольчаник — голова товариства «Боян» і хорист однойменного хору, Микола Байрак, Мар'ян Гавдяк, Михайло Іваненко — диригент «Бояну», Богдан П'юрко, Степан Липинський, Михайло Керницький, Дмитро Бурко, Андрій Лепкий, Іван Чмола, Богдан і Михайло Попелі, Роман Смалько, Савел Ясеницький. Порізному склалася їхня доля: хтось передчасно згас, а хтось загинув у сталінських катівнях.

Здавалося, українська гімназія уже працюватиме без протидії з боку офіційних властей. Оптимізм вселяв і перший іспит на атестат зрілості в червні 1930 р. Але внаслідок репресивних акцій (пацифікації) восени того ж року гімназію закрили, а директора, кількох учителів заарештували. Невдовзі їх і ще багатьох учнів судили, звинувативши у діях, несумісних із тодішнім законом, а фактично — за прагнення вчити і вчитися рідною мовою на рідній землі.

Гурток «Рідна школа» зробив перший крок на шляху відновлення гімназії — способом організації в її приміщенні філії Львівської Малої духовної семінарії. Вчителі знову дістали роботу, а діти — змогу продовжити навчання.

Наступного, 1931 р., клопотаннями «Рідної школи» вдалось отримати від властей дозвіл відкрити гімназію з 1 вересня. Щоправда, попередній директор змушений був покинути пост і виїхати з Дрогобича. Новим директором став Михайло Бараник. Переважна кількість учнів семінарії записалася до гімназії, хоча право прилюдності їй повернули тільки через два роки.

Тоді ж у Польщі здійснено реформу гімназіальних навчальних закладів. Вони вже мали чотири класи, до яких приймали учнів після вступних іспитів з 7-річної народної школи. Не стало також такого предмета, як старогрецька мова. Історія і географія читалися польською мовою. Була ще одна особливість гімназії: після закінчення чотирьох класів учням дозволялось вступати до дворічних ліцеїв, а після них — до вузів, але без іспитів. Ліцеї, залежно від спеціалізації, поділялися на чотири типи: математично-фізичні, природничі, класичні (в них додатково викладали грецьку мову) та гуманітарні. Дозвіл на вступ до ліцею давала педагогічна рада гімназії.

Поступово кількість учнів гімназії зростала. У 1937 р. вона перевищила триста чоловік. Почалися

заняття в математично-фізичному і гуманітарному ліцеях.

Значний вплив на виховання юнаків і дівчат у національно-патріотичному дусі здійснював Пласт, серед засновників якого був син І. Я. Франка Петро та полковник УСС, викладач історії, географії і «руханки» (гімнастики) української гімназії в Дрогобичі Іван Чмола. Пластові організації, що звались спочатку полками, потім — куренями, діяли в гімназії, учительській жіночій семінарії, при кравецькому кооперативі «Труд», а також у польській державній гімназії (таємно). Брала участь у пластовому русі ремісничка, позашкільна і старша молодь.

Пластові частини утворювали кіш і різнились одна від одної кольором відзнаки на капелюсі чи хустці — темно-синім, зеленим, вишневим чи іншим. Пластуни поглиблювали знання з рідної мови, історії та географії України, проходили стройовий і фізичний вишкіл за місцем проживання, в походах чи польових таборах. Усе це допомагало формуванню характеру, дисциплінованості серед молоді, гартувало патріотизм. Опікувались пластунами священник Степан Венгринович, викладачі Михайло Іваненко, Микола Байрак, Емілія Ізничак та ін.

Молодь, що займалася в Пласті, демонструвала свою майстерність в уніформі. Востаннє пластуни виступали в ній у день посвячення нової будівлі української приватної гімназії на вулиці Сніжній (тепер — П. Сагайдачного) 9 червня 1930 р. У вересні того ж року польська окупаційна влада заборонила Пласт і почала переслідування його керівників та активних членів, багатьох з них запроторила до в'язниці. Згодом з-поміж них вийшло немало славних, героїчних борців за волю України, зокрема один з організаторів Карпатської Січі Зенон Коссак, племінник Григорія Коссака.

Починаючи з 1990 р., пластовий рух у Дрогобичі почав відроджуватися в нових умовах.

З початком другої світової війни навчання в гімназії припинилося. У перші два тижні вересня 1939 р. Польща була окупована гітлерівцями, які встигли зайняти також Західну Україну до лінії Стрий-Долина. 17 вересня на територію Західної України вступила Червона Армія, і німецькі війська, згідно з договором, залишили Галичину, відійшовши за річку Сян. Надвечір 24 вересня 1939 р. Дрогобич став радянським.

1 жовтня 1939 р. в гімназії з місячним запізненням відновився навчальний рік за старими програмами. У січні 1940 р. українську гімназію перетворено на середню школу № 1, і в ній почали навчати дітей за радянськими шкільними програмами. Зокрема, скасовано такі предмети, як релігія, латинська і польська мови. Натомість запроваджено історію ВКП (б), історію СРСР, російську мову та літературу. Збільшено кількість годин на вивчення фізики, хімії, математики.

Відповідно змінився і склад педагогічного колективу. Директор гімназії Михайло Бараник змушений був залишити посаду і перейти викладачем у новостворений Дрогобицький учительський (тепер — педагогічний ім. І. Франка) інститут. Залишили стіни гімназії й інші вчителі. Замість них нова влада призначила своїх вихователів, які вміли вихваляти «вождя» народів та насичувати кожний урок ідеологічними догмами. Так, політрук Волощук, що викладав історію компартії, фактично керував школою. За його розпорядженням багато учнів було залучено до «громадської роботи» — пропаганди сталінської конституції, перепису населення тощо.

Після початку Великої Вітчизняної війни українська гімназія відновила діяльність. Офіційний до-

звіл на це німецька окупаційна влада дала наприкінці 1941 р. На директорську посаду повернувся Михайло Бараник. Попередній склад учителів зазнав істотних змін: частина їх відступила на схід разом з Червоною Армією, частина була мобілізована і потрапила на фронт, дехто залишився в місті, але працював у інших школах. На їх місце прийшли нові викладачі — Олекса Кушак, Михайло Рабій, Володимир Козак, Липинський, священник Кот, Залітач, Полянський та ін. Повернулись до гімназії Богдан П'юрко, Богдан і Михайло Попелі, Роман Смалько. Закатовані у в'язниці НКВС на вул. Стрийській, вічним сном спочивали у братській могилі на її подвір'ї оплакані колегами та гімназистами, всіма дрогобичанами викладачі Іван Чмола і Дмитро Бурко.

Відновлена восьмикласна українська гімназія мала гуманітарний профіль. Тут викладали релігію, українську мову і літературу, німецьку мову і літературу, латинську мову, фізику, географію, загальну історію, історію України, природничі дисципліни, «руханку», музику й співи. Контроль за діяльністю гімназії здійснювали через шкільне управління при Львівському губернаторстві.

За спогадами, представники німецької окупаційної влади бували в гімназії під час здачі учнями матури, тобто на випускних іспитах. Наповненість класів була достатньою, іноді — великою, бо в Дрогобичі вчилися діти з інших міст, де гімназії залишились закритими. Гроші за навчання не вносились; учителі отримували зарплату з державної казни.

З наближенням Червоної Армії у 1944 р. німецькі власті передали приміщення гімназії для військового госпіталю. Учні перевели в будинок української чотирикласної школи на вулиці Зварицькій. Навчання закінчилось раніше звичайного — в березні 1944 р. 6 серпня 1944 р. Дрогобич був звільнений від гітле-

рівських окупантів. Навчальний рік у вересні того ж року гімназія знову почала як середня школа № 1.

На цьому закінчилася історія української приватної гімназії в Дрогобичі. Її вихованці багато зробили для розвитку науки, освіти та культури рідного краю і свого міста.

**СУЧАСНІ ТА ПОПЕРЕДНІ НАЗВИ
ВУЛИЦЬ І ПЛОЩ ДРОГОБИЧА
(станом на 20 червня 1991 р.)**

Сучасні назви

Попередні назви

вул. Бориславська	вул. Бориславська
вул. Війтівська Гора	вул. Війтівська Гора, Калініна
вул. 8 Березня	вул. Побук
вул. Газова	вул. Газова
вул. Данила Галицького	вул. Ягеллонська, Комсомольська
вул. Гончарська	вул. Гончарська
вул. Горішня Брама	вул. Ясеницька, Горішня Брама, К. Маркса
вул. М. Грушевського	вул. Колійова Верхня, Колійова Нижня, Радянська
вул. О. Довбуша	вул. Спокійна
вул. Юрія Дрогобича	вул. Сліпа, Боднарська, Флорі- анська, Седова
вул. Жупна	вул. Жупна
вул. Завалля	вул. Завалля
ул. Завіжна	вул. Завіжна, Геврика
вул. М. Заньковецької	вул. Гімназiальна
вул. Зарічна	Корост
вул. Зварицька	вул. Зварицька, Чесного Хреста, Пушкіна
вул. Б. Козловського	вул. Польова, Козловського, Чапаєва
вул. Г. Коссака	вул. Фельнерівка, Піонерська
вул. Котляревського	вул. Болонна
вул. В. Коцка	вул. Тустановицька, Млиники
вул. Карпатська	вул. Полісівка, Пельчарівка
вул. Коцюбинського	вул. Церковна
вул. Ковальська	вул. Львівська, Ковальська, Берка Йозельовича, Шолом-Алейхе- ма, 6 Серпня
вул. Б. Лепкого	вул. Словацького
вул. М. Лисенка	вул. Гарбарська
вул. І. Мазепи	вул. Замкова, Стрийська, І. Мазе- пи, Пiлсудського, Держин- ського
вул. Малий Ринок	Малий Ринок
вул. Маріїнська	вул. Маріацька, Революції, Дрого- бицького повстання

вул. А. Міцкевича
 вул. Музична
 вул. О. Нижанківського

вул. Ярослава Осмомисла

вул. П. Орлика
 вул. Підвалля
 вул. Раневицька
 пл. Ринок
 вул. Петра Сагайдачного
 вул. А. Сахарова
 вул. Самбірська
 вул. 22 Січня

вул. Спортивна
 вул. Ставище
 вул. Стрийська
 пл. В. Стефаніка

вул. В. Стуса
 вул. св. Юра
 вул. Солоний Ставок

вул. Січових Стрільців

вул. М. Тарнавського
 пл. Театральна
 вул. Тиха
 вул. Трускавецька

вул. Лесі Українки
 вул. І. Франка

вул. Фабрична
 вул. Б. Хмельницького
 вул. М. Шашкевича
 вул. Шкільна
 вул. Шевська

вул. Т. Шевченка
 вул. Конарського
 вул. св. Бартоломея, М. Островського

пл. св. Бартоломея, Котовського, частина вулиці Міцкевича (від Ринку до будинку № 10)

вул. Шпитальна, Райха, Герцена
 вул. Підвалля
 вул. Раневицька
 пл. Ринок, Леніна
 вул. Сніжна, Гагаріна
 вул. Різницька, К. Маркса
 вул. Самбірська, 60-річчя СРСР
 вул. Скитницька, 11 Листопада, Б. Хмельницького, 17 Вересня

вул. Коростянська
 вул. Ставище
 вул. Стрийська
 вул. Бориславська (від Ринку до вул. Ягеллонської), пл. св. Трійці

вул. Бічна-Сніжна, Маяковського
 вул. св. Юра, Червоноармійська
 вул. Солоний Ставок, Соколова, Енгельса

вул. Сільна, Жовтнева, Ф. Кона, частина вул. Міцкевича (від будинку № 50 до кінця)

вул. св. Івана, Чкалова
 пл. Смольки
 вул. Тиха
 вул. Угорська, Солецька, Стебницька, Трускавецька, Грюнвальдська, Васильєва

вул. Собеського, Горького
 вул. Лішнянська, Зелена, Факерштейна, Сенкевича, Гоголя

вул. Фабрична
 вул. Бічна
 вул. М. Шашкевича
 вул. Столярська, Шкільна
 вул. Шевська

вул. Т. Шевченка

вул. Чацького, 1 Травня, Самбірська, Панська, Міцкевича (від музичної школи № 1 до будинку № 50)

вул. Шолом-Алейхема

Малий Ринок, Рибна, Крашевського, Свердлова

НЕІСНУЮЧІ НИНІ ВУЛИЦІ І ПЛОЦІ ДРОГОБИЧА

вул. Лазнева

— знаходилася між сучасними вулицями Шолом-Алейхема і Лесі Українки

вул. Брудна

— знаходилася на території теперішнього заводу мінеральної води і безалкогольних напоїв

вул. Слюсарська

— знаходилася між пл. Ринок і сучасною вулицею Т. Шевченка

вул. Столярська

— з'єднувала теперішні вулиці Т. Шевченка і 22 Січня

вул. Токарська

— знаходилася біля теперішнього кінотеатру «Прометей»

вул. Цвинтарна

— йшла від сучасної вул. П. Орлика і виходила на сучасну вул. 22 Січня в місці її перетину теперішньою вул. П. Сагайдачного.

пл. Зварицька

— знаходилась перед солеварним заводом

ЛІТЕРАТУРА

Гаврилук М. Дрогобицька ратуша // Радянське слово. 1990. 19 жовт.

Дрогобицький краєзнавчий музей: Путівник.— Львів: Каменяр, 1987.— 80 с.

Дрогобич.— Львів: Каменяр, 1964.— 140 с.

Дрогобиччина — земля Івана Франка.— Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973.— Т. 1.— 840 с.; 1978.— Т. 2.— 246 с.; 1986.— Т. 3.— 560 с.

Іван Франко у спогадах сучасників.— Львів: Кн.-журн. вид-во, 1956.— 596 с.

Ісаєвич Ярослав. З історії Дрогобича XVI—XVIII ст. // Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР.— К., 1961.

Ісаєвич Ярослав. Юрій Дрогобич.— К.: Молодь, 1972.— 122 с.

Kalendarz "Tygodnika Drohobuskiego".— Drohobych, 1913.— 94 s.

Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва.— Львів: Каменяр, 1991.— 200 с.

Логвин Г. Украинское искусство X—XVIII вв.— М.: Искусство, 1963.— 290 с.

Логвин Г. По Україні.— К.: Мистецтво, 1968.— 464 с.

Мариняк Мар'ян. Дрогобич.— Львів: Каменяр, 1979.— 48 с.

Msciwujewski Mscislaw. Z dziejow Drohobycha.— Drohobych, 1935.— Cz. 1; 1939.— Cz. 2.

Msciwujewski Mscislaw. Królewskie wolne miasto Drohobych.— Lwow; Drohobych, 1929.— 35 s.

Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник.— К.: Наук. думка, 1987.— 736 с.

Питкянен-Коссак О. Ми були горді зі свого батька // Просвіта, 1990. Вип. 12.

Площанский Венедикт. Королевский вольный город Дрогобыч // Научный сборник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матери.— Львов, 1867.— Вып. II.— 393.

Polski informator gospodarczy miasta Drohobycha.— Drohobych, [б. р.].— 64 с.

Сов'як П. Міські ярмарки і базари // Радянське слово. 1990. 3, 4, 6, 7 квіт.

Сов'як П. Початки спорту в Дрогобичі // Радянське слово. 1990. 21, 22, 24, 28 серп.

Сов'як П. Герб Дрогобича // Радянське слово. 1990. 9 жовт.

Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т.— К.: «Укр. Рад. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1988.— Т. 1.— 534 с.; 1990.— Т. 2.— 576 с.

Шалата Михайло. Дрогобич.— Львів: Каменяр, 1986.— 86 с.

Юрій Дрогобич: Бібліогр. покажчик.— Львів, 1983.

З М І С Т

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	5
ГОЛОВНА ПЛОЩА — РИНОК	8
МАЛИЙ РИНОК	17
ВУЛИЦЯ СТРИЙСЬКА	22
ВУЛИЦЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	35
ВУЛИЦЯ І. МАЗЕПИ	43
ВУЛИЦЯ ТРУСКАВЕЦЬКА	49
БОРИСЛАВСЬКИЙ ТРАКТ	63
ВУЛИЦЯ Т. ШЕВЧЕНКА	73
ВУЛИЦЯ І. ФРАНКА	91
ВУЛИЦЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО	101
ВУЛИЦЯ ЮРІЯ ДРОГОБИЧА	104
ТУТ МЕШКАЛИ ЗВАРИЧІ	108
ГОРІШНЯ БРАМА	118
ВУЛИЦЯ ЗАВІЖНА	120
ВІЙТІВСЬКА ГОРА	126
ВУЛИЦЯ М. ТАРНАВСЬКОГО	132
НАРОДНИЙ ДІМ	137
УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ	149
СУЧАСНІ ТА ПОПЕРЕДНІ НАЗВИ ВУЛИЦЬ І ПЛОЩ ДРОГОБИЧА	158
ЛІТЕРАТУРА	163

Научно-популярное издание

П а с т у х
Роман Иванович

ПО УЛИЦАМ СТАРОГО ДРОГОБЫЧА

Художественное оформление
Гимона Романа Антоновича

Львов, «Камэняр»
(На украинском языке)

Художній редактор *І. П. Плєсканко*
Технічний редактор *З. Ф. Стецьків*
Коректор *О. Б. Катола*

Фоторепродукції *З. І. Філіпова*

ИБ № 2138

Здано на складання 18. 05. 91. Підписано до друку 05. 08. 91. Формат 70×100¹/₃₂. Папір друк № 1. Гарнітура таймс. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 6,83+24 вкл. Умов. фарб.-відб. 9,27. Обл.-вид. арк. 7,19+1,78 вкл. Тираж 15 000 пр. Замовлення 809—1. Ціна 7 крб.

Видавництво «Каменяр». 290008 Львів, Підвальна, 3
Львівська книжкова фабрика «Атлас». 290005 Львів, Зелена, 20

Пастух Р. І.

П19 **Вулицями старого Дрогобича / Худож. оформл. Р. А. Гимона.— Львів: Каменяр, 1991.— 165 с., 25 арк. іл.**

ISBN 5-7745-0441-7: 7 крб., 15 000 пр.

Книга розповідає про старі вулиці, будівлі, підприємства, пам'ятки, про славетних і маловідомих людей, ремісниче, культурне і торговельне життя Дрогобича, відтворює за спогадами старожилів звичаї, традиції і побут його мешканців у період з кінця ХІХ ст. і до 1939 р. Перед читачем оживе неповторний колорит цього 900-річного прикарпатського міста.

П **0503020902-032** **Без оголошення**
М214(04)-91

ББК 63.3(2Ук-4Льві)

7 крб.

